ISSN (Print) 2522-4883
ISSN (Online) 2617-975X

EHRLICH'S JOURNAL

Ерліхівський журнал

Scientific journal

2026

Volume 18

FACULTY OF LAW

YURIY FEDKOVYCH
CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY

journals.chnu.chernivtsi.ua

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Редколегія випуску:
доктор юрид. наук, проф. **Віталій Гордєєв** (головний редактор) (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,* Україна),
доктор юрид. наук, проф. **Світлана Карвацька** (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*, Україна),
доктор юрид. наук, проф. **Ніна Гетманцева** (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*, Україна),
доктор юрид. наук, проф. **Ігор Ковбас** (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*, Україна),
доктор юрид. наук, проф. **Олександр Воронятніков** (*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*, Україна),
доктор юрид. наук, проф. **Артур Замрига** (*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*, Україна),
доктор юрид. наук, проф. **Андрій Школик** (*Львівський національний університет імені Івана Франка*, Україна),
доктор філ. у галузі права, доц. **Raimonda Bubliene** (*Вільнюський технічний університет імені Гедиміна*, Литва),
доктор філ. у галузі права, проф. **Vaidas Jurkevicius** (*Університет Миколаса Ромеріса*, Литва),
доктор філ. у галузі права, доц. **Libor Klimek** (*Університет імені Матея Бела в місті Банська-Бистриця*, Словацька Республіка)
доктор філ. у галузі права, проф. **Olga Borisova** (*Varna Free University «Chernorizets Hrabar»*, Болгарія),
доктор філ. у галузі права, доц. **Ramunė Jakštienė** (*Vytautas Magnus University*, Литва).

Відповідальний секретар:
кандидат юрид. наук, доц. **Неля Савчин** (*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,* Україна).

Editorial Board:
Doctor of Law, Prof. **Vitaliy Gordeev** (Editor-in-Chief) (*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, Ukraine),
Doctor of Law, Prof. **Svitlana Karvatska** (*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, Ukraine),
Doctor of Law, Prof. **Nina Hetmantseva** (*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, Ukraine),
Doctor of Law, Prof. **Ihor Kovbas** (*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, Ukraine),
Doctor of Law, Prof. **Oleksandr Voronyatnikov** (*Kyiv National Economic University Named After Vadym Hetman*, Ukraine),
Doctor of Law, Prof. **Artur Zamryha** (*Kyiv National Economic University Named After Vadym Hetman*, Ukraine),
Doctor of Law, Prof. **Andriy Shkolyk** (*Ivan Franko National University of Lviv*, Ukraine),
PhD in Law, Associate Prof. **Raimonda Bubliene** (*Vilnius Gediminas Technical University*, Lithuania),
PhD in Law, Associate Prof. **Vaidas Jurkevicius** (*School of Law, Mykolas Romeris University*, Lithuania),
PhD in Law, Associate Prof. **Libor Klimek** (*Matej Bel University in Banská Bystrica*, Slovak Republic),
PhD in Law, Prof. **Olga Borisova** (*Varna Free University "Chernorizets Hrabar"*, Bulgaria),
PhD in Law, Associate Prof. **Ramunė Jakštienė** (*Vytautas Magnus University*, Lithuania).

Executive secretary:
Candidate of Law, Associate Prof. **Nelia Savchyn** (*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,* Ukraine).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1439 від 25.04.2024.
Ідентифікатор медіа: R30-04711.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(вул. Коцюбинського Михайла, буд. 2, м. Чернівці, 58002, rector@chnu.edu.ua, (0372) 52-70-29).

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 928 від 11 червня 2026 року (додаток 14).
Кластер: Право. Спеціальність: D8 Право.

Періодичність: 4 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, італійська, литовська.

Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(№ 6 від 13.11.2026)

Адреса редколегії «Ерліхівського журналу»: Україна, 58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра людських прав, тел. +38 (0372) 58-47-54
Postal address of the Editorial Board of Ehrlich's Journal: 58012, Ukraine, Chernivtsi, Kotsiubynskiy str. 2, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, The Department of Human Rights, +38 (0372) 58-47-54

© Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2026
© Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2026

Дата розміщення онлайн: 16.11.2026. Дата друку: 23.11.2026.
Формат 60×84/8. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 14,18. Зам. № 1026/890
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08. E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ЗМІСТ

Правове забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку
Наталія Атаманчук 5

Електронні технології у виборчому процесі: моделі, правові ризики та критерії конституційної допустимості
Вероніка Берч 11

Транспонування директиви NIS2 у Словаччині: порівняльно-правові орієнтири для реформування законодавства України
Олена Білоскурська, Ігор Ковбас, Катерина Солодан 17

Соціальні наслідки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом: кримінологічний аналіз
Алла Блага 27

Повоєнна трансформація держави як категорія сучасного конституційного права
Ігор Дейнеко 35

Нормативно-правові засади забезпечення права на справедливий суд в Україні
Микола Коцур 43

Алгоритмічна прозорість як конституційно-правова гарантія захисту прав людини
Іван Крегул 48

Правові механізми захисту прав пацієнтів під час адаптації вітчизняного законодавства про E-Health до міжнародних стандартів
Антон Куценко 57

Економічна безпека держави як конституційно-правова категорія: доктринальні засади та межі поняття
Віталій Любка 62

Правові засади діяльності Служби безпеки України у сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури
Олександр Меренич, Михайло Меренич 69

Конституційно-правовий статус центральних банків України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження
Руслана Натуркач 75

Цифрові інновації у сучасній судовій політиці: суб'єкти та напрями адміністративного впровадження
Ольга Наумова 85

Цивільно-процесуальні проблеми спорів про нерухомість за суперечливих відомостей Державного реєстру прав
Володимир Нікітін 91

Правове регулювання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців
Таїсія Шаповал 100

Зміст, структура та юридичні властивості права громадян на участь в управлінні державними справами
Іван Швед 106

Трансформація правовідносин у сфері здійснення та захисту прав фізичних осіб на здоров'я
Денис Щамбура 112

Політика рецензування 120

CONTENTS

Legal framework for monitoring the quality of administrative services in Ukraine: current state and development prospects
Nataliia Atamanchuk 5

Electronic technologies in the electoral process: models, legal risks, and criteria of constitutional admissibility
Veronika Berch 11

Transposition of the NIS2 Directive in Slovakia: comparative legal benchmarks for reforming Ukrainian legislation
Olena Biloskurska, Ihor Kovbas, Kateryna Solodan 17

The social consequences of conflict-related sexual violence: a criminological analysis
Alla Blaga 27

Post-war state transformation as a category of modern constitutional law
Ihor Deineko 35

Legal and regulatory foundations for ensuring the right to a fair trial in Ukraine
Mykola Kotsur 43

Algorithmical transparency as a constitutional and legal guarantee for the protection of human rights
Ivan Krehul 48

Legal mechanisms for protecting patients' rights when adapting domestic legislation on E-Health to international standards
Anton Kutsenko 57

Economic security of the state as a constitutional and legal category: doctrinal foundations and conceptual boundaries
Vitalii Liubka 62

Legal principles of the activities of the Security Service of Ukraine in the field of protection of critical information infrastructure
Olexandr Merenych, Mykhailo Merenych 69

Constitutional and legal status of the central banks of Ukraine and the Republic of Poland: comparative legal study
Ruslana Naturkach 75

Digital innovations in modern judicial policy: subjects and directions of implementation
Olha Naumova 85

Civil procedural problems in immovable property disputes involving conflicting State Register Data
Volodymyr Nikitin 91

Legal regulation of conflict of interests in the activities of public servants
Taisia Shapoval 100

Content, structure and legal characteristics of citizens' right to participate in the conduct of public affairs
Ivan Shved 106

The transformation of legal relations in the exercise and protection of the human right to health
Denys Shchambura 112

The review policy 120

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

УДК 342.9:35.07(477)
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.01

НАТАЛІЯ АТАМАНЧУК
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України, Україна
noicom@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3893-084X

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження правового забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг в Україні на сучасному етапі та перспективи подальшого розвитку. Авторкою проаналізовано положення Закону України «Про адміністративні послуги», нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та Міністерства цифрової трансформації України, які визначають організаційні й процедурні засади проведення моніторингу, систему показників оцінювання, порядок оприлюднення його результатів та механізми інформаційної взаємодії відповідних суб'єктів. Окрему увагу приділено законодавчим змінам, спрямованим на запровадження рейтингування суб'єктів надання адміністративних послуг і центрів надання адміністративних послуг, деталізацію критеріїв оцінювання та врахування рівня задоволеності отримувачів послуг. На підставі аналізу нормативного регулювання та наукових підходів виявлено проблемні аспекти функціонування чинної системи моніторингу: відсутність єдиного законодавчого визначення поняття «моніторинг якості адміністративних послуг», недостатню врегульованість процедур незалежного оцінювання, переважну орієнтацію на кількісні показники, обмежене врахування соціального ефекту та фактичного досвіду отримувачів послуг, недостатній рівень інтеграції державних інформаційних систем, а також відсутність єдиного державного порталу відкритої статистичної інформації про результати моніторингу. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення моніторингу якості адміністративних послуг в Україні. Запропоновано розвивати цифрові інструменти збору й аналізу інформації, розширити використання відкритих даних та аналітичних панелей, запровадити незалежне оцінювання якості адміністративних послуг і посилити участь громадськості у відповідних процедурах. Наголошено на необхідності вдосконалення механізмів реагування на результати моніторингу, гармонізації національного регулювання з європейськими підходами та стандартами належного врядування.

Ключові слова: адміністративна послуга; моніторинг якості; правове забезпечення; публічне адміністрування; сервісна держава; належне врядування; цифровізація; оцінювання якості; центр надання адміністративних послуг.

LEGAL FRAMEWORK FOR MONITORING THE QUALITY OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

UDC 342.9:35.07(477)
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.01

NATALIIA ATAMANCHUK
Doctor of Law, Associate Professor,
Leading Researcher of the Research Department of Law-making Problems and Adaptation of Ukrainian Legislation to EU law
Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise
of National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
noicom@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3893-084X

Abstract. The article presents a comprehensive study of the legal framework governing the monitoring of administrative service quality in Ukraine at the current stage, as well as prospects for its future development. The author analyzes the provisions of the Law of Ukraine «On Administrative Services» and the regulatory acts issued by the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Digital Transformation of Ukraine. These acts define the organizational and procedural foundations for monitoring, the system of evaluation indicators, the procedure for publishing results, and the mechanisms for information exchange among the relevant stakeholders. Particular attention is paid to legislative changes aimed at introducing a ranking system for administrative service providers and Administrative Service Centres, refining evaluation criteria, and incorporating service recipient satisfaction levels. Based on an analysis of the regulatory framework and academic approaches, the study identifies problematic aspects of the current monitoring system: the lack of a unified legislative definition of «monitoring the quality of administrative services»; insufficient regulation of independent evaluation procedures; an over-reliance on quantitative indicators; limited consideration of social impact and the actual experience of service recipients; an inadequate level of integration among state information systems; and the absence of a unified state portal for open statistical data on monitoring results. Proposals are formulated to improve the legal framework for monitoring the quality of administrative services in Ukraine. The author proposes developing digital tools for data collection and analysis, expanding the use of open data and analytical dashboards, introducing independent assessment of administrative service quality, and strengthening public participation in relevant procedures. Emphasis is placed on the need to improve mechanisms for responding to monitoring results and to harmonize national regulations with European approaches and standards of good governance.

Key words: administrative service; quality monitoring; legal framework; public administration; service-oriented state; good governance; digitalization; quality assessment; administrative service centre.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану особливого значення набуває проблематика реформування системи надання адміністративних послуг, цифровізації взаємодії держави з громадянами, розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг, а також необхідності забезпечення належного функціонування публічних інституцій. Потреби щодо зміни способів отримання адміністративних послуг, зростання ролі електронних сервісів та підвищення очікувань громадян щодо швидкості, доступності й зручності їх отримання актуалізують питання постійного оцінювання фактичної якості відповідних послуг та ефективності діяльності суб'єктів їх надання.

Водночас нормативно-правове регулювання моніторингу якості адміністративних послуг в Україні характеризується наявністю низки проблем системного характеру. Формальне дотримання суб'єктом надання адміністративної послуги встановлених законодавством процедур не завжди свідчить про її належну якість. Саме тому сучасний механізм моніторингу має охоплювати не лише перевірку відповідності діяльності суб'єктів нормативним вимогам, а й оцінювання фактичного результату взаємодії держави з людиною. Це передбачає урахування доступності послуг для різних категорій населення, тривалості та зручності процедур, рівня цифрової доступності, зрозумілості інформації, дотримання стандартів обслуговування, а також безпосередньої оцінки отримувачами якості наданої послуги.

Актуальність дослідження правового забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг зумовлена необхідністю переходу від переважно формального контролю за дотриманням адміністративних процедур до комплексного оцінювання результативності та якості публічних послуг. Вирішення цієї проблеми потребує удосконалення нормативної основи моніторингу, чіткого визначення його суб'єктів, принципів, об'єктів, критеріїв та процедур, а також закріплення ефективних механізмів урахування результатів моніторингу під час прийняття управлінських рішень. Такий підхід сприятиме підвищенню якості публічного адміністрування, зміцненню довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування і забезпеченню належної реалізації прав та законних інтересів людини у сфері публічних послуг.

Оцінка ступеня наукового розроблення проблеми. Окремі питання правового регулювання адміністративних послуг в Україні досліджували такі науковці, як К. Бортняк, Н. Добрянська [1], О. Гусар [2], Т. Королюк [3], С. Прокопенко [4], В. Тимофеєв [5] та ін. Водночас більшість досліджень присвячено організації надання адміністративних послуг, тоді як питання саме правового забезпечення моніторингу їхньої якості, виявлення проблемних аспектів і прогалин чинного нормативно-правового регулювання та обґрунтування напрямів його вдосконалення залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є комплексний загальнотеоретичний та нормативно-правовий аналіз стану правового забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг в Україні, виявлення проблемних аспектів і прогалин чинного нормативно-правового регулювання, а також обґрунтування напрямів його вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку сервісної держави, цифровізації публічного адміністрування та європейських стандартів належного врядування.

Для досягнення визначеної мети **поставлено такі завдання**: розкриття теоретико-правової природи моніторингу якості надання адміністративних послуг та визначення його місця в системі механізмів забезпечення якості публічного адміністрування; аналіз нормативно-правових засад здійснення моніторингу якості адміністративних послуг в Україні; виявлення проблем та прогалин чинного правового регулювання моніторингу якості адміністративних послуг; формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання моніторингу якості адміністративних послуг в Україні з урахуванням принципів сервісної держави, належного врядування та європейських підходів до оцінювання якості публічних послуг.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, використання яких забезпечує комплексний підхід до дослідження правового забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг, а саме: діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод аналізу і синтезу та метод узагальнення. Застосування сукупності зазначених методів дало змогу забезпечити комплексність дослідження та поєднати аналіз нормативно-правових положень із теоретичним осмисленням правової природи моніторингу, його місця в системі публічного адміністрування та перспектив подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг визначає Закон України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI [6]. Важливим етапом розвитку законодавства стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг і вдосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» від 03 листопада 2020 р. № 943-IX [7], яким ст. 7 Закону України «Про адміністративні послуги» було доповнено положеннями щодо здійснення моніторингу якості адміністративних послуг. Законодавець визначив, що моніторинг здійснюється за показниками, встановленими Кабінетом Міністрів України; моніторинг включає збір, обробку та аналіз інформації; результати моніторингу є відкритими; інформація підлягає щорічному оприлюдненню; під час проведення моніторингу повинні дотримуватися вимоги законодавства про захист персональних даних.

Постановою Кабінету Міністрів України «Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг» від 11 серпня 2021 р. № 864 було затверджено Порядок проведення моніторингу якості надання адміністративних послуг та оприлюднення інформації про результати моніторингу якості надання адміністративних послуг [8], який визначає процедуру проведення моніторингу якості

надання адміністративних послуг, показники моніторингу, дані, які збираються, обробляються та аналізуються для оцінки досягнення зазначених показників, функції і завдання суб'єктів моніторингу та органів, які беруть участь у проведенні моніторингу, складення рейтингу суб'єктів надання адміністративних послуг та центрів надання адміністративних послуг, а також процедуру оприлюднення інформації про результати моніторингу та заходи, ужиті для підвищення рівня якості надання адміністративних послуг.

Постановою Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 662 [9] було внесено зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 р. № 864, а саме: запроваджено рейтинги суб'єктів надання адміністративних послуг, деталізовано критерії оцінювання, передбачено оцінювання рівня задоволеності отримувачів послуг, установлено чотири рівні оцінки якості (негативний, прийнятний, добрий, відмінний), розширено вимоги щодо відкритості результатів моніторингу.

Велике значення має Наказ Міністерства цифрової трансформації України «Щодо питання забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг» від 11 листопада 2021 р. № 145 [10], який визначає механізм інформаційної взаємодії між системою онлайн-моніторингу й оцінки якості послуг та електронними інформаційними ресурсами суб'єктів моніторингу якості надання адміністративних послуг та органів, які беруть участь у проведенні моніторингу, під час проведення моніторингу якості надання адміністративних послуг.

Водночас, незважаючи на значний розвиток законодавства, чинна модель моніторингу має низку проблемних аспектів, а саме: відсутність єдиної законодавчої дефініції поняття «моніторинг якості адміністративних послуг», що породжує неоднакове тлумачення його правової природи; недостатньо врегульованим є питання незалежної оцінки якості адміністративних послуг; показники оцінювання переважно зосереджені на кількісних характеристиках і недостатньо враховують соціальний ефект та реальний досвід отримувачів послуг; недостатній рівень інтеграції державних інформаційних систем, що ускладнює автоматизацію збору даних; відсутній єдиний державний портал відкритої статистики щодо результатів моніторингу всіх адміністративних послуг.

Науковці також звертають увагу на низку проблемних аспектів правового забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг в Україні та необхідність його подальшого вдосконалення.

На думку Т. Королюк, стратегічний вектор модернізації системи управління якістю надання адміністративних послуг має бути спрямований на побудову сервісно орієнтованої моделі взаємовідносин владних інституцій із громадянами [3].

С. Прокопенко наголошує, що для покращення якості надання адміністративних послуг в Україні необхідно розробити та впровадити єдині стандарти обслуговування, що забезпечать однаковий рівень послуг у всіх регіонах, створити ефективні механізми зворотного зв'язку з громадянами для врахування їхніх відгуків та пропозицій, активно використовувати цифрові технології для автоматизації адміністративних процедур, забезпечити прозорість діяльності державних установ та органів місцевого самоврядування через публічну звітність та доступ до інформації, а також інвестувати в підвищення кваліфікації та мотивацію персоналу органів публічної влади, зайнятого у сфері надання адміністративних послуг [4, с. 133].

Здійснюючи аналіз сучасного стану системи надання адміністративних послуг в Україні, К. Бортняк та Н. Добрянською запропоновано такі стратегічні напрями вдосконалення системи: розширення мережі центрів надання адміністративних послуг у територіальних громадах, запровадження механізмів зворотного зв'язку для моніторингу задоволеності споживачів послуг, а також подальший розвиток хмарних технологій для інтеграції державних реєстрів [1, с. 64–65].

Поділяємо думку В. Тимофеєва про те, що чинна модель моніторингу характеризується наявністю інституційної основи, однак залишається фрагментарною через відсутність уніфікованих стандартів якості та чітких механізмів реагування на його результати. Ефективність моніторингу значною мірою залежить від узгодженої діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та центрів надання адміністративних послуг, а також від рівня цифрової спроможності територіальних громад. Подальший розвиток правового механізму моніторингу якості адміністративних послуг має бути спрямований на уніфікацію мінімальних стандартів якості, посилення обов'язковості управлінського реагування та інституціоналізацію участі громадськості у процесах оцінювання [5, с. 311].

Уважаємо, що подальше вдосконалення правового забезпечення моніторингу має здійснюватися комплексно. Доцільними видаються такі напрями реформування, як: закріплення на законодавчому рівні визначення поняття «моніторинг якості адміністративних послуг», запровадження автоматичного аналізу показників якості з використанням технологій штучного інтелекту, розширення використання відкритих даних та аналітичних панелей для громадськості, упровадження незалежного аудиту якості адміністративних послуг за участю громадських організацій, бізнес-асоціацій та міжнародних експертів, запровадження обов'язкового громадського обговорення результатів моніторингу.

Висновки. Моніторинг якості надання адміністративних послуг в Україні є важливим інструментом забезпечення ефективності публічного адміністрування, спрямованим на систематичне збирання, оброблення й аналіз інформації про якість послуг, оцінювання результативності діяльності суб'єктів їх надання та виявлення недоліків у відповідній сфері.

Правове забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг в Україні перебуває на етапі активного розвитку. Протягом останніх років сформовано сучасну нормативну базу, яка відповідає європейським тенденціям розвитку сервісної держави. Водночас чинна система потребує подальшого вдосконалення шляхом розширення цифрових інструментів, підвищення відкритості результатів моніторингу, гармонізації зі стандартами Європейського Союзу, а також розвитку незалежного громадського контролю. Уважаємо, що реалізація зазначених напрямів сприятиме подальшому підвищенню якості надання адміністративних послуг, зміцненню довіри громадян до органів публічної влади та наближенню України до європейських стандартів публічного адміністрування.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Бортняк К. В., Добрянська Н. В. Адміністративні послуги: проблеми сьогодення та перспективи розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки».* 2025. Т. 36(75). № 6. С. 61–66. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.6/11

2. Гусар О. А. Вплив цифровізації адміністративних послуг на інституційну спроможність органів влади. *Нове українське право*. 2026. № 2. С. 174–181. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2026.2.20

3. Королюк Т. О. Управління якістю надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2023. № 12. DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.11

4. Прокопенко С. Якість надання адміністративних послуг як показник ефективності публічного управління в Україні. *Аспекти публічного управління.* 2024. Т. 12, № 1. С. 129–134. DOI: https://doi.org/10.15421/152419

5. Тимофеєв В. В. Поняття та правова природа моніторингу якості надання адміністративних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Т. 2, № 1. С. 308–312. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.49

6. Про адміністративні послуги: Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#n61 (дата звернення: 20.09.2026).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі : Закон України від 03 листопада 2020 р. № 943-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#n18 (дата звернення: 20.09.2026).

8. Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 р. № 864. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.09.2026).

9. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 р. № 864 : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 662. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/662-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.09.2026).

10. Щодо питання забезпечення моніторингу якості надання адміністративних послуг : Наказ Міністерства цифрової трансформації України від 11 листопада 2021 р. № 145. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1552-21#Text (дата звернення: 20.09.2026).

REFERENCES

1. Bortnyak, K. V., Dobryanska, N. V. (2025). Administratyvni posluhy: problemy sohodennya ta perspektyvy rozvytku. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: yurydychni nauky,* 36 (75), 6, 61–66. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.6/11 [in Ukrainian].

2. Husar, O. A. (2026). Vplyv tsyfrovizatsiyi administratyvnykh posluh na instytutsiynu spromozhnist′ orhaniv vlady. *Nove ukrayinske pravo*, 2, 174–181. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2026.2.2 [in Ukrainian].

3. Korolyuk, T. O. (2023). Upravlinnya yakistyu nadannya administratyvnykh posluh orhanamy mistsevoho samovryaduvannya. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok,* 12. DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.11 [in Ukrainian].

4. Prokopenko, S. (2024). Yakist nadannya administratyvnykh posluh yak pokaznyk efektyvnosti publichnoho upravlinnya v Ukrayini. *Aspekty publichnoho upravlinnya,* 12 (1), 129–134. DOI: https://doi.org/10.15421/152419 [in Ukrainian].

5. Tymofeyev, V. V. (2026). Ponyattya ta pravova pryroda monitorynhu yakosti nadannya administratyvnykh posluh. *Analitychno-porivnyalne pravoznavstvo,* 2 (1), 308–312. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.49 [in Ukrainian].

6. Pro administratyvni posluhy: Zakon Ukrayiny vid 06 veresnya 2012 roku №5203-VI. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#n61 (Last accessed: 20.09.2026) [in Ukrainian].

7. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo optymizatsiyi merezhi ta funktsionuvannya tsentriv nadannya administratyvnykh posluh ta udoskonalennya dostupu do administratyvnykh posluh, yaki nadayutsya v elektronniy formi: Zakon Ukrayiny vid 03 lystopada 2020 roku №943-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#n18 (Last accessed: 20.09.2026) [in Ukrainian].

8. Pytannya orhanizatsiyi monitorynhu yakosti nadannya administratyvnykh posluh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 11 serpnya 2021 roku №864. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2021-%D0%BF#Text (Last accessed: 20.09.2026) [in Ukrainian].

9. Pro vnesennya zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 11 serpnya 2021 r. № 864: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 7 chervnya 2024 r. № 662. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/662-2024-%D0%BF#Text (Last accessed: 20.09.2026) [in Ukrainian].

10. Shchodo pytannya zabezpechennya monitorynhu yakosti nadannya administratyvnykh posluh: nakaz Ministerstva tsyfrovoyi transformatsiyi Ukrayiny vid 11 lystopada 2021 roku №145. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1552-21#Text. (Last accessed: 20.09.2026) [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЕЛЕКТРОННІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ: МОДЕЛІ, ПРАВОВІ РИЗИКИ ТА КРИТЕРІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДОПУСТИМОСТІ

УДК 342.8:004.9
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.02

ВЕРОНІКА БЕРЧ
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна
ORCID: 0000-0002-3837-4724

Анотація. У статті здійснено конституційно-правовий аналіз застосування електронних технологій у виборчому процесі. Актуальність зумовлена необхідністю узгодження технологічної модернізації виборчих процедур із гарантіями загального, рівного, прямого, вільного і таємного виборчого права. Метою роботи є розмежування моделей цифровізації голосування, визначення властивих їм правових ризиків та обґрунтування критеріїв їх конституційної допустимості. Методологічну основу становлять діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний і порівняльно-правовий методи.

Виокремлено дистанційне інтернет-голосування, електронне голосування у приміщенні виборчої дільниці та автоматизований підрахунок паперових бюлетенів. Установлено, що зазначені моделі відрізняються способом подання і первинної фіксації голосу, рівнем інституційного контролю, можливістю незалежної перевірки та характером юридичних ризиків.

Обґрунтовано, що дистанційне інтернет-голосування створює найбільші загрози для забезпечення особистого й таємного волевиявлення, автентифікації виборця, кібербезпеки та доступності виборчої процедури. Електронне голосування на дільниці потребує незалежної сертифікації обладнання, прозорості програмного забезпечення і формування матеріального контрольного сліду. За автоматизованого підрахунку паперовий бюлетень повинен зберігати значення первинного юридично значущого носія голосу та мати пріоритет у разі розбіжності з цифровими даними.

Доведено, що допустимість виборчої технології визначається її здатністю забезпечити достовірний і перевірюваний зв'язок між волевиявленням виборця та офіційним результатом. Запропоновано здійснювати цифровізацію поступово, за умов попереднього тестування, незалежного аудиту, нормативного врегулювання повторного підрахунку та ефективного оскарження результатів.

Ключові слова: електронне голосування; дистанційне інтернет-голосування; виборчий процес; виборчі права; автоматизований підрахунок голосів; таємниця голосування; верифікація; виборчий аудит; цифровізація; конституціоналізм.

ELECTRONIC TECHNOLOGIES IN THE ELECTORAL PROCESS: MODELS, LEGAL RISKS, AND CRITERIA OF CONSTITUTIONAL ADMISSIBILITY

UDC 342.8:004.9
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.02

VERONIKA BERCH
Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence,
Faculty of Law,
State University "Uzhhorod National University", Ukraine
ORCID: 0000-0002-3837-4724

Abstract. The article provides a constitutional and legal analysis of the use of electronic technologies in the electoral process. The relevance of the research is determined by the need to reconcile the technological modernisation of electoral procedures with the guarantees of universal, equal, direct, free, and secret suffrage.

The purpose of the article is to distinguish between the principal models of voting digitalisation, identify the legal risks inherent in each of them, and substantiate the criteria governing their constitutional admissibility. The methodological framework of the research comprises dialectical, systemic and structural, formal legal, and comparative legal methods.

The study distinguishes among remote internet voting, electronic voting conducted at a polling station, and the automated counting of paper ballots. It establishes that these models differ in terms of the method by which votes are cast and initially recorded, the degree of institutional oversight, the availability of independent verification, and the nature of the associated legal risks.

It is substantiated that remote internet voting poses the most significant risks to ensuring the personal and secret nature of voting, reliable voter authentication, cybersecurity, and the accessibility of electoral procedures. Electronic voting at polling stations requires the independent certification of equipment, transparency of software, and the creation of a verifiable paper audit trail. In the automated counting of votes, the paper ballot should retain its status as the primary legally significant record of the vote and should prevail in the event of discrepancies between the paper ballot and the corresponding digital data.

The article establishes that the admissibility of electoral technology depends on its capacity to ensure a reliable and verifiable link between the voter's expression of will and the officially declared election result. It is proposed that the digitalisation of electoral procedures be implemented gradually and be accompanied by prior testing, independent auditing, statutory regulation of recount procedures, and effective mechanisms for challenging election results.

Key words: electronic voting; remote internet voting; electoral process; electoral rights; automated vote counting; secrecy of the ballot; verification; electoral audit; digitalisation; constitutionalism.

Постановка проблеми. У системі сучасного конституціоналізму вибори є основоположною формою реалізації народного суверенітету, за допомогою якої громадяни безпосередньо беруть участь у формуванні органів публічної влади, наділяють їх демократичною легітимністю та здійснюють періодичний контроль за результатами їхньої діяльності. Вільне волевиявлення забезпечує політичну підзвітність представницьких інституцій перед суспільством, можливість мирної та правомірної зміни носіїв владних повноважень, запобігає монополізації влади та підтримує функціонування конституційного механізму стримувань і противаг. Конституційне значення виборів не вичерпується встановленням результатів голосування, а охоплює дотримання верховенства права, політичного плюралізму, рівності виборчих можливостей, періодичності, загальності, вільності й таємності голосування, прозорості виборчих процедур та ефективності судового захисту. Лише вибори, організовані відповідно до зазначених вимог, здатні достовірно відображати волю народу, забезпечувати легітимність сформованих органів влади та слугувати дієвим інструментом конституційного обмеження публічної влади [1].

Стрімкий розвиток цифрових технологій зумовлює перегляд усталених способів організації та проведення виборів. Використання електронних засобів для ідентифікації виборців, подання, фіксації, передання і підрахунку голосів розглядається як один із напрямів модернізації виборчого процесу, здатний підвищити оперативність виборчих процедур, полегшити участь окремих категорій громадян та зменшити обсяг технічних операцій, які виконуються виборчими комісіями. Поряд із цим перенесення юридично значущих елементів волевиявлення у цифрове середовище породжує комплекс конституційно-правових, процедурних та інституційних питань, від належного вирішення яких залежать достовірність результатів виборів і суспільна довіра до них.

Вибори є формою безпосереднього народовладдя, тому будь-яке технологічне рішення має забезпечувати повноцінну реалізацію принципів загального, рівного, прямого, вільного і таємного виборчого права. Упровадження електронних засобів не повинно звужувати зміст виборчих прав, створювати необґрунтовані перешкоди для участі громадян у голосуванні, унеможливлювати незалежне спостереження чи позбавляти учасників виборчого процесу ефективних засобів перевірки та оскарження встановлених результатів.

Особлива складність досліджуваної проблематики пов'язана з відсутністю належного розмежування різних форм використання електронних технологій на виборах. Дистанційне інтернет-голосування, електронне голосування у контрольованому приміщенні виборчої дільниці та автоматизований підрахунок паперових бюлетенів нерідко охоплюються узагальненим поняттям електронного голосування. Проте зазначені моделі мають різну юридичну природу, відрізняються способом фіксації волевиявлення, рівнем інституційного контролю, характером первинного носія голосу та можливостями

відновлення достовірного результату. Відповідно, кожна з них потребує самостійної системи правових гарантій і процедур контролю.

Найбільш дискусійним залишається питання про можливість одночасного забезпечення автентифікації виборця, таємниці голосування та перевірюваності електронного результату. Виборча система повинна підтвердити правомочність особи та одноразовість реалізації нею активного виборчого права, не допускаючи встановлення зв'язку між конкретним виборцем і змістом його волевиявлення. Поряд із цим має існувати можливість перевірити правильність фіксації, зберігання і врахування голосу, виявити технічну помилку або стороннє втручання та відновити достовірні результати. Відсутність матеріального носія волевиявлення або незалежного контрольного сліду істотно ускладнює доказування порушень під час адміністративного чи судового оскарження підсумків голосування.

У зв'язку із цим наукового осмислення потребують критерії конституційної прийнятності електронних виборчих технологій, особливості їх нормативного закріплення, юридичне значення електронних і паперових даних, порядок сертифікації та аудиту відповідних систем, а також механізми захисту виборчих прав у разі технічного збою або неправомірного втручання.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного конституційно-правового аналізу основних моделей застосування електронних технологій у виборчому процесі, з'ясуванні особливостей дистанційного інтернет-голосування, електронного голосування у приміщенні виборчої дільниці та автоматизованого підрахунку паперових бюлетенів, визначенні властивих їм правових ризиків, а також обґрунтуванні критеріїв їх допустимості з погляду забезпечення принципів загального, рівного, прямого, вільного і таємного виборчого права, достовірності результатів голосування та можливості їх незалежної перевірки.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Діалектичний метод використано для з'ясування взаємозв'язку між технологічною модернізацією виборчого процесу та необхідністю збереження конституційних гарантій виборчих прав. За допомогою системно-структурного методу електронне голосування розглянуто як складову частину цілісного механізму організації та проведення виборів, а також розмежовано дистанційне інтернет-голосування, електронне голосування у приміщенні виборчої дільниці й автоматизований підрахунок паперових бюлетенів. Формально-юридичний метод застосовано під час аналізу змісту міжнародних виборчих стандартів і нормативних вимог до електронних виборчих систем. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити правові характеристики, гарантії та ризики різних моделей використання цифрових технологій у виборчому процесі. Методи аналізу, синтезу та узагальнення використано для визначення критеріїв конституційної допустимості відповідних технологій.

Виклад основних результатів дослідження. Із позицій конституційно-правової доктрини цифровізація виборчого процесу не може розглядатися як однорідне явище, оскільки застосування електронних технологій на різних стадіях виборчої процедури спричиняє неоднакові юридичні наслідки та потребує диференційованого нормативного регулювання. Залежно від способу здійснення волевиявлення, форми його первинної фіксації та порядку встановлення результатів голосування доцільно виокремлювати три самостійні моделі: дистанційне інтернет-голосування; електронне голосування у приміщенні виборчої дільниці; автоматизований підрахунок голосів, поданих за допомогою паперових бюлетенів. Їх ототожнення є методологічно некоректним, адже кожна із зазначених моделей характеризується власним співвідношенням технологічного компонента, організаційного контролю та юридичних гарантій реалізації активного виборчого права.

Дистанційне інтернет-голосування передбачає подання виборцем голосу поза межами спеціально обладнаного виборчого приміщення з використанням персонального електронного пристрою та телекомунікаційної мережі. За цієї моделі цифрового характеру набувають усі етапи процедури: ідентифікація та автентифікація виборця, формування його волевиявлення, передання голосу, його реєстрація, зберігання, опрацювання і включення до підсумкового результату [2]. Поряд із цим унаслідок відсутності фізичного контролю з боку виборчої адміністрації за обстановкою, у якій здійснюється голосування, виникає складна проблема забезпечення особистого, вільного та таємного характеру волевиявлення. Держава повинна створити правові та організаційні гарантії, які унеможливлюватимуть голосування від імені іншої особи, неправомірне використання засобів електронної ідентифікації, примушування виборця до певного вибору, контроль за змістом поданого голосу тощо [3].

Ще одним питанням, котре закономірно виникає під час інтернет-голосування, є узгодження автентифікації виборця з конституційною вимогою таємності голосування. Інформаційна система повинна достовірно підтвердити наявність у особи виборчого права та факт одноразового його здійснення і поряд з цим унеможливити подальше встановлення зв'язку між особою виборця і змістом поданого ним голосу. Порушення вказаної кореляції здатне поставити під сумнів легітимність усієї виборчої процедури. Правові ризики дистанційного голосування охоплюють також компрометацію персонального пристрою, утручання у процес передання або зберігання голосу, цифрову нерівність, технічну недоступність сервісу для окремих категорій громадян, порушення безперервності функціонування системи та здійснення масштабних кібератак.

Електронне голосування у приміщенні виборчої дільниці здійснюється за допомогою спеціалізованої машини або термінала в організаційно контрольованому середовищі. Перевірка правового статусу виборця, допуск до голосування та дотримання встановленої процедури забезпечуються виборчою комісією, а законність проведення голосування може бути предметом громадського та міжнародного спостереження. Наявність інституційного контролю зменшує ризики голосування сторонньою особою, зовнішнього примусу та використання незахищеного користувацького пристрою. Юридична вірогідність отриманого результату залежить від належної сертифікації обладнання, контрольованості програмного забезпечення, прозорості технічних процедур, захищеності електронних записів і можливості незалежної перевірки правильності врахування кожного голосу. Особливого значення набуває формування матеріального контрольного сліду, який дає змогу підтвердити відповідність електронного запису реальному волевиявленню виборця та, за потреби, провести повторний підрахунок незалежно від програмного комплексу.

Автоматизований підрахунок паперових бюлетенів має іншу юридичну природу, оскільки електронні засоби використовуються не для безпосереднього здійснення волевиявлення, а для технічного опрацювання його матеріально зафіксованих результатів. Первинним юридично значущим носієм голосу залишається паперовий бюлетень, заповнений виборцем у встановленому законом порядку. Сканер або інший пристрій лише розпізнає нанесену позначку та перетворює її на цифрові дані, призначені для автоматизованого встановлення підсумків голосування. Збереження паперового бюлетеня забезпечує можливість проведення контрольного або повторного ручного підрахунку, судової перевірки спірних результатів і відновлення достовірних підсумків у разі технічної несправності чи виявлення неправомірного втручання в роботу програмного забезпечення.

Основним предметом юридичного гарантування за автоматизованого підрахунку є точність і повнота перетворення позначки на паперовому бюлетені на цифровий запис. Належного нормативного врегулювання потребують критерії машинного розпізнавання волевиявлення, порядок поводження з бюлетенями, які пристрій не може однозначно опрацювати, процедури тестування та сертифікації обладнання, правила проведення аудиту, умови повторного підрахунку та доказове значення паперових та електронних даних у виборчому спорі. За наявності розбіжностей пріоритет повинен належати первинному матеріальному носієві волевиявлення, якщо його цілісність, автентичність і належне зберігання не викликають обґрунтованих сумнівів.

Межі та зміст правового регулювання повинні визначатися місцем їх застосування у структурі виборчого процесу. Під час автоматизованого підрахунку першочергового значення набувають достовірність оцифрування бюлетеня, збереження первинного носія голосу та можливість незалежного перерахунку. Електронне голосування на дільниці потребує нормативних гарантій контрольованості обладнання, перевірюваності програмного результату та формування надійного аудиторського сліду. Дистанційне інтернет-голосування, своєю чергою, вимагає комплексного забезпечення автентифікації виборця, таємності та свободи волевиявлення, загальності й рівності виборчого права, доступності цифрової інфраструктури, кібербезпеки та юридично переконливої верифікованості результату. Саме обсяг і характер цих гарантій визначають допустимість запровадження відповідної моделі у демократичній державі та її сумісність із конституційними принципами виборчого права.

Міжнародно-правові стандарти не покладають на держави обов'язок запроваджувати конкретну технологічну модель організації голосування, залишаючи вибір відповідних засобів у межах їхньої національної компетенції. Утім, зазначена дискреція не є необмеженою, позаяк вибрана технологія повинна узгоджуватися з фундаментальними принципами демократичних виборів і забезпечувати

належні гарантії реалізації виборчих прав. Відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2017)5, електронні засоби подання та підрахунку голосів повинні відповідати вимогам надійності, безпеки, прозорості та перевірюваності, а функціонування електронної виборчої системи має допускати проведення незалежного та ефективного аудиту [4].

У Кодексі належної практики у виборчих справах Венеційська комісія визнає допустимість використання електронного голосування за умови, що відповідна система характеризується належним рівнем безпеки, технічної надійності та стійкості до неправомірного втручання. Виборцеві має бути гарантована реальна можливість перевірити правильність фіксації та врахування поданого ним голосу без порушення таємниці волевиявлення. Функціонування електронної виборчої системи повинно ґрунтуватися на засадах прозорості, контрольованості та доступності для незалежної перевірки, що є необхідною передумовою суспільної довіри до процедури голосування і легітимності встановлених результатів виборів [5].

Так, критерієм допустимості використання певної технології у виборчому процесі є спроможність забезпечити у цифровому середовищі повноцінну реалізацію конституційних принципів загального, рівного, вільного, прямого і таємного виборчого права. Технологічна модернізація виборчих процедур може визнаватися юридично обґрунтованою лише за умови, що вона не послаблює встановлених гарантій волевиявлення, не створює необґрунтованих перешкод для участі громадян у виборах і не обмежує можливостей громадського, адміністративного та судового контролю за достовірністю їхніх результатів.

Електронна виборча система повинна забезпечувати особистий і вільний характер голосування, рівність можливостей виборців, таємницю зробленого вибору, точність фіксації кожного голосу, неможливість його неправомірної зміни або видалення, а також відповідність установлених результатів дійсному волевиявленню громадян. Вирішального значення набуває перевірюваність усіх юридично значущих операцій – від ідентифікації виборця та реєстрації голосу до його зберігання, підрахунку включення до офіційного результату. При цьому процедура перевірки має бути зрозумілою, незалежною від розробника або оператора системи та придатною для використання під час виборчого аудиту, повторного підрахунку або судового розгляду [6].

Відсутність належних засобів верифікації перетворює технічну ефективність системи на юридично недостатню характеристику, оскільки швидкість оброблення даних сама по собі не підтверджує достовірності підсумків голосування. Легітимність результатів електронних виборів потребує існування переконливого й доступного для незалежної оцінки доказового зв'язку між волевиявленням виборця, його коректною фіксацією та офіційно встановленим результатом. Саме здатність технології відтворити традиційні виборчі гарантії у прозорій, контрольованій і доказово підтверджуваній формі визначає межі її конституційної прийнятності та можливість інтеграції до національного виборчого законодавства.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави констатувати, що електронне голосування та автоматизований підрахунок голосів становлять юридично відмінні форми технологічної модернізації виборчого процесу. Визначальними для законодавця у цьому ключі повинні бути функціональне призначення технології та її вплив на реалізацію принципів загального, рівного, прямого, вільного і таємного виборчого права.

Найвищий рівень правових і технологічних ризиків властивий дистанційному інтернет-голосуванню, оскільки всі юридично значущі стадії волевиявлення відбуваються у цифровому середовищі поза межами безпосереднього контролю виборчої адміністрації. Запровадження зазначеної форми голосування потребує надійного поєднання ідентифікації виборця зі збереженням таємниці голосування, забезпечення особистого та вільного характеру волевиявлення, недопущення повторного голосування, захисту персональних пристроїв і каналів передання даних, а також стійкості виборчої інфраструктури до масштабних кібератак. Невирішеність хоча б одного із зазначених питань здатне спричинити порушення суб'єктивного виборчого права та поставити під сумнів достовірність установлених результатів.

Електронне голосування у приміщенні виборчої дільниці характеризується вищим ступенем процедурної контрольованості, проте його юридична прийнятність залежить від можливості перевірити відповідність електронного запису реальному волевиявленню виборця. Обов'язковими складниками цієї моделі є незалежна сертифікація обладнання і програмного забезпечення, документування всіх

критично важливих операцій, формування захищеного контрольного сліду, відкритість системи для спостереження та аудиту, а також установлення законодавчо визначеного порядку повторного підрахунку голосів.

Автоматизований підрахунок паперових бюлетенів є найменш ризиковою формою цифровізації з погляду можливості відновлення достовірного результату, оскільки первинним носієм волевиявлення залишається паперовий бюлетень. Його збереження дає змогу провести незалежний ручний перерахунок і перевірити правильність роботи технічного обладнання. У разі розбіжності між паперовими бюлетенями та цифровими даними юридичний пріоритет повинен належати матеріальному носієві голосу за умови підтвердження його автентичності, цілісності та дотримання встановленого порядку зберігання.

Упровадження електронних технологій у виборчий процес повинно мати поступовий, нормативно визначений і процедурно контрольований характер. Передумовами його застосування є попереднє тестування, незалежна сертифікація, публічний аудит, належна підготовка виборчих органів, визначення порядку реагування на технічні збої, закріплення правил оскарження електронних результатів і збереження альтернативного способу голосування для осіб, які не можуть скористатися цифровими засобами.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Берч В. Парадигма імплікативного взаємозв'язку демократії та конституціоналізму: ключові цінності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2022. № 74, Т. 1. С. 55–58. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.8

2. Introduction to i-voting. Elections in Estonia. URL: https://www.valimised.ee/en/internet-voting/more-about-i-voting/introduction-i-voting (дата звернення: 04.09.2026).

3. Wolf P., Nackerdien R., Tuccinardi D. Introducing Electronic Voting: Essential Considerations. Stockholm : International IDEA, 2011. 36 p. URL: https://www.idea.int/publications/catalogue/introducing-electronic-voting-essential-considerations (дата звернення: 04.09.2026).

4. Recommendation CM/Rec(2017)5 of the Committee of Ministers to member States on standards for e-voting. 14 June 2017. URL: https://rm.coe.int/0900001680726f6f (дата звернення: 04.09.2026).

5. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report. CDL-AD(2002)023rev2-cor. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-e (дата звернення: 04.09.2026).

6. Марцеляк О. В., Марцеляк С. М. Електронне голосування: зарубіжний досвід та проблеми його впровадження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. Вип. 94, Ч. 1. С. 169–178. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.22

REFERENCES

1. Berch, V. (2022). Paradyhma implikatyvnoho vzaiemozviazku demokratii ta konstytutsionalizmu: Kliuchovi tsinnosti [The paradigm of the implicative relationship between democracy and constitutionalism: Key values]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo,* (74), 1, 55–58. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.8 [in Ukrainian].

2. Introduction to i-voting. (n.d.). *Elections in Estonia*. Retrieved from: https://www.valimised.ee/en/internet-voting/more-about-i-voting/introduction-i-voting (accessed September 4, 2026).

3. Wolf, P., Nackerdien, R., & Tuccinardi, D. (2011). *Introducing electronic voting: Essential considerations*. Stockholm: International IDEA. 36 p. Retrieved from: https://www.idea.int/publications/catalogue/introducing-electronic-voting-essential-considerations (accessed September 4, 2026).

4. Committee of Ministers of the Council of Europe. (2017). *Recommendation CM/Rec(2017)5 of the Committee of Ministers to member States on standards for e-voting*. June 14, 2017. Retrieved from: https://rm.coe.int/0900001680726f6f (accessed September 4, 2026).

5. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2002). *Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report*. CDL-AD(2002)023rev2-cor. Retrieved from: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282002%29023rev2-cor-e (accessed September 4, 2026).

6. Martseliak, O. V., & Martseliak, S. M. (2026). Elektronne holosuvannia: Zarubizhnyi dosvid ta problemy yoho vprovadzhennia v Ukraini [Electronic voting: Foreign experience and problems of its implementation in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo,* (94), 1, 169–178. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.22 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 10.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ТРАНСПОНУВАННЯ ДИРЕКТИВИ NIS2 У СЛОВАЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ[I]*

УДК 341.217(4-6ЄС):004.056.5
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.03

ОЛЕНА БІЛОСКУРСЬКА
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна
o.biloskurska@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1005-2165

ІГОР КОВБАС
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна
ig.kovbas@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7039-1586

КАТЕРИНА СОЛОДАН
доктор філософії (з права), асистент кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна
k.solodan@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2872-5332

Анотація. У статті здійснено порівняльно-правове дослідження транспонування Директиви (ЄС) 2022/2555 (NIS2) про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки в Європейському Союзі у Словацькій Республіці та оцінено потенційний вплив словацької імплементаційної моделі на правопорядок України. Відправною точкою аналізу стало доктринальне розмежування категорій апроксимації, транспонування, імплементації, гармонізації та адаптації права, які донині нерідко вживаються у вітчизняному дискурсі як синонімічні. Обґрунтовано, що для держави – члена ЄС імперативним є транспонування нормативного акта, тоді як для України, яка перебуває у статусі кандидата й не має прямого юридичного обов'язку безпосереднього перенесення тексту Директиви, йдеться про режим випереджальної адаптації під впливом зовнішньої фінансово-правової зумовленості.

Проаналізовано передумови заміни Директиви (ЄС) 2016/1148 (NIS), зокрема фрагментацію національних режимів, надмірну дискрецію держав під час визначення операторів основних послуг та неповноту секторального охоплення.

Досліджено словацьку модель, оформлену Законом № 366/2024 Z. z. шляхом внесення змін до Закону № 69/2018 Z. z. про кібербезпеку. З'ясовано, що словацький законодавець відтворив логіку Директиви практично дослівно, доповнивши її національними розширеннями: покладенням обов'язків на третіх осіб, запровадженням сертифікації окремих ІСТ-продуктів та охопленням органів місцевого самоврядування. Зіставлення української та словацької юридичних конструкцій проведено за шістьма визначеними критеріями: способом визначення кола зобов'язаних суб'єктів, інституційною архітектурою нагляду, обсягом обов'язків з управління ризиками, режимом сповіщення, інститутом відповідальності та наглядово-санкційним інструментарієм. Сформульовано авторську типологію моделей транспонування європейських актів у державах Центрально-Східної Європи та окреслено межі й ризики запозичення словацького досвіду в умовах правового режиму воєнного стану.

[i] Публікація підготовлена в межах виконання науково-дослідної роботи «Транспозиція Директиви NIS2 у Словаччині та її вплив на правопорядок України: порівняльно-правове дослідження» (Державний реєстраційний номер 0126U004639; договір із МОН України № М/59-2026 від 31.08.2026) за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України в рамках міжнародного науково-технологічного співробітництва відповідно до Протоколу 7-го засідання Спільного українсько-словацького Комітету з питань науково-технічного і технологічного співробітництва від 08.04.2025 та Рішення про співфінансування словацько-українських спільних проєктів на 2026–2028 рр. від червня 2026 р.

Ключові слова: Директива NIS2; транспонування; кібербезпека; Словацька Республіка; механізми наближення законодавства; гармонізація права; державні органи; європейські стандарти; цифровий простір; штучний інтелект.

TRANSPOSITION OF THE NIS2 DIRECTIVE IN SLOVAKIA: COMPARATIVE LEGAL BENCHMARKS FOR REFORMING UKRAINIAN LEGISLATION[II]

UDC 341.217(4-6ЄС):004.056.5
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.03

OLENA BILOSKURSKA
PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
o.biloskurska@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1005-2165

IHOR KOVBAS
Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
ig.kovbas@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7039-1586

KATERYNA SOLODAN
PhD in Law. Assistant Professor at the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
k.solodan@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2872-5332

Abstract. The article provides a comparative legal analysis of the transposition of Directive (EU) 2022/2555 (NIS2), on measures for a high common level of cybersecurity across the European Union, in the Slovak Republic and assesses the potential impact of the Slovak transposition model on the Ukrainian legal order. The starting point of the analysis is the doctrinal distinction between the concepts of approximation, transposition, implementation, harmonisation and adaptation of law, which continue to be frequently used interchangeably in Ukrainian legal discourse. It is argued that, for an EU Member State, transposition of a legal act is mandatory, whereas Ukraine, which holds candidate status and is not under a direct legal obligation to transpose the text of the Directive, is pursuing a process of anticipatory legal adaptation driven by external financial and legal conditionality.

The article examines the reasons for replacing Directive (EU) 2016/1148 (NIS), including the fragmentation of national regulatory frameworks, excessive discretion afforded to Member States in identifying operators of essential services, and incomplete sectoral coverage.

The Slovak model, established by Act No. 366/2024 Coll., amending Act No. 69/2018 Coll. on Cybersecurity, is analysed. It is established that the Slovak legislature reproduced the logic of the Directive almost verbatim, while supplementing it with national extensions, including the imposition of obligations on third parties, the introduction of certification for certain ICT products, and the inclusion of local self-government bodies within its scope. The Ukrainian and Slovak legal frameworks are compared against six predefined criteria: the method

[ii] The publication was prepared within the framework of the research project «Transposition of the NIS2 Directive in Slovakia and Its Impact on the Legal Order of Ukraine: A Comparative Legal Study» (State Registration Number: 0126U004639; Agreement with the Ministry of Education and Science of Ukraine No. M/59-2026 dated 31 August 2026), with the financial support of the Ministry of Education and Science of Ukraine within the framework of international scientific and technological cooperation, pursuant to the Protocol of the 7th Meeting of the Joint Ukrainian-Slovak Committee on Scientific, Technical and Technological Cooperation dated 8 April 2025 and the Decision on Co-Financing of Slovak-Ukrainian Joint Projects for 2026–2028, dated June 2026.

for determining the entities subject to obligations, the institutional architecture of supervision, the scope of risk-management obligations, the incident-notification regime, the liability framework, and the supervisory and enforcement instruments. The article proposes an original typology of models for transposing European legal acts in Central and Eastern European countries and outlines the limits and risks of drawing on Slovak experience under Ukraine's martial law regime.

Key words: NIS2 Directive; transposition; cybersecurity; Slovak Republic; mechanisms for the approximation of legislation; harmonisation of law; public authorities; European standards; digital space; artificial intelligence.

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиліття кіберзахист об'єктів критичної інфраструктури сформувався як предмет самостійного правового регулювання, у межах якого держава визначає коло зобов'язаних осіб, зміст їхніх обов'язків та наслідки невиконання. Директива (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 р. закріпила відповідний підхід на загальноєвропейському рівні, скасувавши Директиву (ЄС) 2016/1148 та встановивши для держав-членів граничний строк транспонування її норм до 17 жовтня 2024 р. [1]. Отримавши статус держави-кандидата, Україна постала перед необхідністю узгодження національної архітектури кіберзахисту з правовою рамкою Європейського Союзу. Складність цього завдання зумовлена тим, що вітчизняне законодавство формувалося в умовах збройної агресії російської федерації проти України й спрямоване першочергово на забезпечення потреб оборони, а не на забезпечення правового комплаєнсу. У цьому контексті виникає практична проблема щодо визначення правових конструкцій європейського акта, які є придатними для рецепції у національну систему, та тих, що потребують істотної адаптації. Відповідь на це питання неможливо отримати безпосередньо з тексту Директиви, оскільки вона залишає державам-членам свободу вибору форми та засобів досягнення мети, а отже, реальний зміст регулювання розкривається лише на рівні національних імплементаційних актів. Відповідно, постає потреба в аналізі досвіду держав, чиї вихідні умови є зіставними з українськими. Дефінітивним прикладом такої держави є Словацька Республіка, для якої характерні подібний масштаб економіки, наявність спільного кордону, подібність успадкованих енергетичних і транспортних мереж, постсоціалістична інституційна спадщина, а також успішно пройдений шлях від набуття статусу кандидата до повноправного членства в ЄС. Водночас словацька модель імплементації, попри її високу релевантність, практично не потрапляла в поле зору української юридичної науки, а наявні узагальнення європейського досвіду переважно обмежуються аналізом тексту самої Директиви без дослідження правозастосовної практики на рівні національних актів держав-членів.

Понятійні засади гармонізації вітчизняного законодавства з правом Європейського Союзу розробив О. В. Тарасов, довівши, що розмежування категорій «адаптація», «імплементація» та «гармонізація» є фундаментальним для розрізнення добровільного наближення норм і зобов'язального транспонування [2].

Теоретико-правові та прикладно-орієнтовані аспекти Директиви NIS2 висвітлено у працях вітчизняних дослідників. В. Ю. Зубок, А. В. Давидюк і Т. М. Клименко деталізували нову категоризацію об'єктів і секторів [3], О. П. Федієнко узагальнив європейську модель кіберстійкості [4], а низка науковців констатувала низький рівень гармонізації у сфері сертифікації, кадровий дефіцит і міжвідомчу неузгодженість [5].

У зарубіжному доктринальному дискурсі зміну регуляторної парадигми розкрито T. Sievers [6], тоді як D. Markopoulou, V. Papakonstantinou і P. De Hert обґрунтували вичерпаність попередньої дискреційної моделі [7]. На дефіцит правової визначеності щодо порога значущості інцидентів указує S. Schmitz-Berndt [8], а F. Casarosa та G. Comandé довели ризик національної фрагментації через розбіжності у транспонуванні норм державами-членами [9]. Політико-правовий вимір Директиви як інструменту цифрового суверенітету ЄС опрацювали M. Kianpour, P. A. Earls Davis, I. M. Windekilde [10]. Прикладну словацьку модель кіберстійкості сформулювали J. Ristvej, M. Tonhauser, D. Chovanec, J. Kubáš, B. Kollár і Z. Zamiar [11]. Питання формування права на кібербезпеку – P. Chiara [12], а нові механізми сертифікації та міждержавної солідарності – M. Rampášek et al. [13], A. Khurshid et al. [14] та S. Villani [15].

Вітчизняний інституційно-безпековий контекст досліджувався через порівняльний аналіз підходів ЄС і НАТО [14], оцінку кіберзахисту критичної інфраструктури [17], поліцентричність системи органів [18] та воєнну трансформацію профілю кіберзагроз в енергетиці [19].

Утім, за наявності вагомого теоретичного доробку поза увагою дослідників залишається низка суттєвих аспектів.

Вітчизняна правнича наука досліджує європейський акт переважно в його первинному, наднаціональному вимірі, зіставляючи національні норми безпосередньо з текстом Директиви. Подібний підхід залишає поза увагою суттєвий аспект: Директива не володіє прямою дією, а набуває практичного змісту виключно через національні імплементаційні акти, змістовні рішення яких можуть суттєво різнитися між державами-членами. Словацька модель, оформлена законодавчими новелами до чинного Закону про кібербезпеку, досі не ставала предметом окремого теоретичного аналізу у вітчизняній доктрині. Саме вона демонструє приклад розв'язання практичних питань категоризації суб'єктів, їх реєстрації, диференціації наглядових режимів та формування санкційної шкали державою із зіставним інституційним спадком.

Наявні наукові праці або констатують загальну потребу в гармонізації законодавства, або пропонують відповідні «дорожні карти», проте не порушують зворотного питання: які саме конструкції європейського акта є непридатними для держави, що веде оборонну війну, частина об'єктів критичної інфраструктури якої перебуває під тимчасовою окупацією. Досі відсутня й типологія моделей транспонування, яка б дала змогу розглянути український досвід у порівняльно-правовому контексті держав Центрально-Східної Європи.

Метою статті є виявлення особливостей словацької моделі транспонування Директиви NIS2, зіставлення її з чинним правовим регулюванням України та визначення правових меж і можливостей використання словацького досвіду в процесі адаптації українського законодавства.

У цьому контексті доцільним убачається розмежування понятійного апарату гармонізації права України з правом Європейського Союзу. Апроксимація означає прийняття, зміну чи скасування правових норм задля встановлення механізмів наближення законодавства України до актів іншої держави або міжнародного об'єднання без вимоги щодо досягнення повної тотожності. Транспонування є вужчою та суворішою категорією, яка позначає перенесення положень Директиви задля досягнення ідентичності юридичного результату, і застосовується виключно у відносинах між державою-членом та Європейським Союзом. Імплементація охоплює правотворчу і правозастосовну діяльність із реалізації узятих зобов'язань, гармонізація – усунення суперечностей і досягнення системної сумісності правопорядків, а адаптація постає як найширший процес приведення національного масиву законодавства у відповідність до acquis [2]. З огляду на це, можна зробити висновок, що Словацька Республіка зобов'язана досягти визначеного результату під загрозою застосування процедури порушення, тоді як Україна діє у режимі добровільного випереджального наближення. Відповідно, механічне перенесення словацьких нормативних рішень без урахування цієї відмінності у правових статусах є методологічно хибним.

Слід зауважити, що Директива (ЄС) 2016/1148 (NIS) передбачала інформування лише про суттєві інциденти, що звужувало можливості їх своєчасного виявлення. Натомість NIS2 розширила обсяг інформації, яку необхідно оприлюднювати, посиливши відповідні зобов'язання суб'єктів, але не сформувала єдиних і послідовних рекомендацій щодо їх виконання, унаслідок чого виникли додаткові труднощі зумовлені відсутністю однозначного тлумачення понять, пов'язаних із хмарними сервісами та певною правовою невизначеністю щодо обсягу обов'язків із розкриття інформації та вимог до третіх сторін. У такій ситуації компетентні державні органи вимушені самостійно узгоджувати інструменти оцінювання, які суттєво різняться за рівнем якості та періодичністю застосування. Утворений певний вакуум нормативної визначеності створює перешкоди під час координації дій держав-членів і суб'єктів під час кризових ситуацій та виступає предметом критики з боку представників індустрії, зокрема компанії Microsoft [20].

Словаччина транспонувала Директиву NIS2 не через ухвалення окремого спеціального закону, а через внесення змін до чинного Закону № 69/2018 Z. z. про кібербезпеку [21]. Імплементаційним актом став Закон № 366/2024 Z. z., схвалений Національною радою 28 листопада 2024 р., оприлюднений у Збірнику законів 19 грудня 2024 р. та чинний із 01 січня 2025 р. [22]. Компетентним органом і єдиним національним контактним пунктом залишилося Національне бюро безпеки, тоді як практичне реагування на інциденти забезпечує Національний центр реагування.

Словацька юридична конструкція відтворює логіку Директиви майже дослівно: суб'єкти самостійно оцінюють свою відповідність критеріям належності до регульованих секторів, реєструються

у компетентному органі протягом 60 днів, а національна термінологія розрізняє операторів базової послуги та операторів критичної базової послуги, що функціонально відповідає європейському поділу на важливі та ключові суб'єкти. Механізми самоідентифікації через електронні інструменти, ведення реєстру операторів і багатоетапний режим сповіщення транспоновано без істотних відхилень.

Разом із тим в окремих аспектах словацька модель виявилася радше розширювальною, ніж мінімалістичною. Закон визнає самостійно зобов'язаними суб'єктами третіх осіб, які мають суттєвий вплив на стан кібербезпеки та уклали договір з оператором критичної базової послуги, запроваджує обов'язкову сертифікацію окремих продуктів інформаційно-комунікаційних технологій і деталізовані технічні вимоги до інформаційних та операційних систем, а також, скориставшись дискреційними опціями Директиви, поширює дію нормативних вимог на органи місцевого самоврядування, вилучаючи при цьому сфери національної безпеки й оборони. Орієнтація на інститут сертифікації у цьому контексті є не випадковою: розвиток стандартизації та підтвердження відповідності дедалі виразніше перебирає на себе функцію регулятивного впливу, яку раніше виконувало пряме нормотворення, зокрема стосовно продуктів із компонентом штучного інтелекту [13; 14].

Згідно з пояснювальною запискою до імплементаційного акта, законодавець розраховував, що новела охопить щонайменше 3 403 організації та врегулює понад 80 послуг у 16 галузях, хоча подальші неофіційні оцінки компетентного органу зросли приблизно до 14 тис суб'єктів. Шкала фінансових санкцій сягає 500 тис євро за окремі види порушень, а перехідні положення дають змогу операторам до 31 грудня 2026 р. застосовувати заходи кіберзахисту за попередньою редакцією закону. Показово, що Європейська Комісія 07 травня 2025 р. надіслала обґрунтовані висновки 19 державам-членам за неповне транспонування норм Директиви, і Словаччини серед них немає [23], що підтверджує нормативне завершення процесу на початку 2025 р. Отже, досвід Словаччини є прикладом дещо запізнілого, але практично дослівного і подекуди суворішого за європейські мінімальні стандарти транспонування. Утім, розбіжності між національними актами держав-членів залишаються настільки відчутними, що ставлять під сумнів досяжність повної гармонізації у цій сфері [9].

Українська модель побудована на відмінній правовій логіці. Зокрема, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає національну систему кібербезпеки, проводить розмежування між кіберзахистом об'єктів критичної інформаційної інфраструктури й загальним захистом державних інформаційних ресурсів та закріплює принцип мінімально необхідного регулювання [24]. Інституційна архітектура є багатосуб'єктною: формування політики та координацію забезпечує Національний координаційний центр кібербезпеки як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України [25], технічний кіберзахист державних ресурсів і діяльність урядової команди реагування – Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, а протидію кіберзлочинності й контррозвідувальний захист – Служба безпеки України. Поліцентричність цієї конструкції неодноразово фіксувалася у доктрині як її структурна ознака [18], а неповнота та фрагментарність контрольно-наглядових механізмів – як її слабке місце [17]. Закон України «Про критичну інфраструктуру» доповнює цю архітектуру реєстровим підходом, за яким оператори розробляють паспорти безпеки та плани стійкості, однак сам Закон відсилає урегулювання питань кіберзахисту до спеціального законодавства [26]. Також варто зауважити, що в законодавстві України механізми цивільно-правової відповідальності топ-менеджменту за незадовільний стан кіберзахисту є недостатньо сформованими, а санкції співмірної фінансової ваги за порушення вимог регуляторного комплаєнсу нині відсутні.

Пропонуємо здійснити порівняльно-правовий аналіз транспонування директиви NIS2 у Словаччині та її наближення в Україні за окремими критеріями. Так, за способом визначення кола зобов'язаних суб'єктів Словаччина застосовує автоматичний секторальний підхід із процедурою самоідентифікації, тоді як Україна зберігає реєстрово-категоризаційний підхід, за яким суб'єкт підпадає під регуляторний контроль виключно через внесення до відповідного переліку, а не через факт перевищення критеріїв розміру чи фінансових показників у визначеному секторі. За інституційною архітектурою словацька система має єдиний регуляторний центр тяжіння – Національне бюро безпеки, тоді як українська ж система функціонує в умовах розподілу повноважень між кількома суб'єктами, що періодично спричиняє міжвідомчу неузгодженість [5]. За обсягом обов'язків з управління ризиками словацьке законодавство дослівно відтворює європейський перелік і додатково запроваджує обов'язкову сертифікацію, тоді як українські нормативно-правові вимоги залишаються менш деталізованими та фрагментарними.

За режимом сповіщення Словаччина запровадила імперативну багатоетапну модель інформування, тоді як Україна лише перебуває на етапі нормативного формування чітких строкових зобов'язань. За інститутом відповідальності словацька модель запровадила персональну відповідальність керівного складу та штрафні санкції, прив'язані до річного обороту суб'єкта, тоді як в Україні відповідний режим відповідальності залишається переважно адміністративним із низьким рівнем стримувального ефекту. За наглядовими інструментами словацька конструкція чітко диференціює проактивний та реактивний контроль, тоді як українська політика у цій сфері фрагментарна. Відсутність поділу суб'єктів на дві категорії з різними наглядовими режимами й досі становить одну з найпомітніших системно-структурних розбіжностей між порівнюваними правопорядками [3].

Реагуючи на окреслені нормативні прогалини та зовнішню зумовленість, Верховна Рада України 27 березня 2025 р. ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» [27]. Даний нормативно-правовий акт створює єдину національну систему реагування на кібератаки, запроваджує посади керівників із кіберзахисту в органах державної влади та на об'єктах критичної інформаційної інфраструктури та формує мережу національних, секторальних і регіональних команд реагування. Таким чином, вітчизняне регулювання наблизилося до європейської правової рамки, проте воно охопило переважно державний сектор і не відтворило принципу секторального автоматизму в повному обсязі. Якщо припустити, що подальші законодавчі кроки відбуватимуться у логіці фрагментарних змін, розрив між реєстровим та автоматичним способами визначення зобов'язаних суб'єктів зберігатиметься, а разом із ним триватиме й дискреція, від якої європейський законодавець свідомо відмовився.

Нормативні підстави міжнародно-правових зобов'язань України закладені у змісті Угоди про асоціацію, глава якої про інформаційне суспільство передбачає поступове наближення законодавства у сфері електронних комунікацій та цифрових послуг [28], а також у переговорній рамці щодо вступу до ЄС, у межах якої напрям кібербезпеки віднесено до розділу, за яким Україна вже пройшла процедуру офіційного скринінгу [29]. Додатковим джерелом зумовленості стала програма фінансової підтримки Європейського Союзу, у якій реформа кіберзахисту та наближення до європейських стандартів закладені як імперативна умова отримання допомоги, що надає процесу адаптації не лише декларативного, а й фінансово-зобов'язального характеру. Саме ця зовнішня зумовленість пояснює оперативне ухвалення профільного Закону навесні 2025 р. та підтверджує тезу про формування у праві Європейського Союзу самостійного виміру цифрового суверенітету, дія якого поширюється й на держави-кандидати [10; 12].

Повномасштабне вторгнення російської федерації докорінно змінило логіку нормативного регулювання, перевівши кіберзахист із площини регуляторного комплаєнсу у площину забезпечення національної безпеки та виживання держави. Окремим проблемним аспектом залишається недостатня узгодженість механізмів повідомлення про кіберінциденти, обміну інформацією та формування міжсуб'єктної довіри. Директива NIS2 запроваджує поетапну процедуру інформування про значні інциденти, що передбачає, зокрема, подання первинного сповіщення протягом 24 годин. Зважив ши на високу інтенсивність кібератак в Україні, особливої актуальності набуває забезпечення оперативного виявлення та класифікації інцидентів, своєчасного повідомлення про них і налагодження міжвідомчого обміну технічними індикаторами компрометації. Спостерігається стрімке зростання кількості кіберінцидентів, що вказує на необхідність деталізованого нормативного врегулювання процедур інформаційного обміну, зокрема за участю приватного сектору, із дотриманням гарантій конфіденційності. Велике значення у цьому контексті мають розвиток інституційної довіри до цифрових послуг та належне забезпечення їхньої кіберстійкості за допомогою організаційно-правових інструментів, що є передумовою ефективного реагування на кіберзагрози [30].

Масштабна атака на найбільшого мобільного оператора у грудні 2023 р., яка спричинила збій у наданні послуг зв'язку для мільйонів абонентів, а також кібератака на державні реєстри у грудні 2024 р. підтверджують критичність цієї проблеми. Дослідження стійкості об'єктів енергетичної інфраструктури в умовах воєнного стану засвідчують, що профіль загроз і вимоги до реагування суттєво відрізняються від умов мирного часу [19]. Такі обставини доводять, що європейська модель із її

обов'язковим сповіщенням, управлінням ризиками та безпекою ланцюгів постачання є для України не абстрактною формальністю, а безпековою потребою.

Водночас сумісність такої моделі з режимом воєнного стану залишається проблемною: частина критичної інфраструктури перебуває під військовим управлінням, частина об'єктів – на тимчасово окупованих територіях, а окремі процедури Директиви, зокрема публічність реєстрів та участь приватних суб'єктів у наглядових процедурах, складно узгодити з вимогами охорони державної та воєнної таємниці. Досвід держав-членів і структур НАТО щодо розподілу повноважень між безпековими та цивільними органами дає лише часткову відповідь, оскільки жодна із цих держав не функціонувала в умовах повномасштабної оборонної війни [16].

Звідси випливає ключовий ризик, який доцільно кваліфікувати як «формальну рецепцію»: існує ймовірність ситуації, коли закон буде ухвалено, проте кадрового, технічного та координаційного ресурсу для його належного виконання бракуватиме. Модель кіберстійкості, побудована безпосередньо на основі словацьких нормативно-правових актів, розрахована на середовище зі сформованою усталеною наглядовою практикою та передбачуваним бюджетним фінансуванням [11], тоді як український правопорядок характеризується дефіцитом профільних фахівців і міжвідомчою конкуренцією. Часткову компенсацію у цій ситуації може забезпечити залучення України до європейських механізмів солідарності, які передбачають спільне реагування на масштабні інциденти та використання резерву кіберспроможностей [15]. Утім, участь держави, яка не є членом Європейського Союзу, у таких механізмах потребує окремого міжнародно-правового оформлення та не заміщує розвитку внутрішньої інституційної спроможності. Попри це, поєднання накопиченого Україною унікального практичного досвіду протидії комплексним кібератакам із європейськими нормативними стандартами створює передумови для посилення її ролі у забезпеченні загальноєвропейської безпеки [5].

Отже, узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що процес гармонізації права у сфері кібербезпеки для Словацької Республіки є транспонуванням у вузькому юридичному сенсі, тоді як для України він має характер випереджальної адаптації. Указана відмінність статусів зумовлює необхідність вибіркової рецепції словацького досвіду з його обов'язковою верифікацією на сумісність із режимом воєнного стану.

Релевантними для запозичення у вітчизняний правопорядок є такі елементи словацької моделі, як секторальний автоматизм визначення суб'єктів та інститут їх самоідентифікації, диференціація суб'єктів на дві категорії із застосуванням пропорційних режимів нагляду, імперативна багатоетапна модель сповіщення про кіберінциденти, персональна юридична відповідальність керівного складу.

Формування джерельної бази дослідження ускладнюється відсутністю сталого масиву правозастосовної практики внаслідок дії перехідних положень словацького імплементаційного акта до 31 грудня 2026 р. Оновлення системи законодавства України за відсутності належного інституційного й кадрового забезпечення та подолання міжвідомчої неузгодженості створюють ризик «формальної рецепції». Перспективним напрямом подальших досліджень є моніторинг наглядової практики Словаччини після завершення перехідного періоду та її зіставлення з першими результатами застосування оновленого законодавства України.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive). *Official Journal of the European Union*. 2022. L 333. P. 80–152. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj

2. Тарасов О. В. Адаптація, імплементація чи гармонізація права ЄС? *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики*. Харків : Право, 2016. С. 30–39. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstreams/65ab0a50-5c9a-4349-8c7a-a01edaa8e9cf/download

3. Zubok V., Davydiuk A., Klymenko T. Cybersecurity of Critical Infrastructure in Ukrainian Legislation and in Directive (EU) 2022/2555. *Електронне моделювання*. 2023. Т. 45, № 5. P. 54–66. DOI: https://doi.org/10.15407/emodel.45.05.054

4. Федієнко О. П. Європейський досвід законодавчого забезпечення посилення кіберстійкості. *Інформація і право*. 2024. № 2 (49). С. 178–189. URL: https://il.ippi.org.ua/article/download/306208/345660

5. Крайнюк О., Євсеєв С., Діденко Н., Піксасов М. Трансформація нормативно-правового поля кібербезпеки України: аналіз відповідності вимогам директиви NIS2 та Закону про кібербезпеку. *Територія безпеки*. 2025. Т. 1, № 3. С. 40–48. DOI: https://doi.org/10.20998/3083-6298.2025.03.05

6. Sievers T. Proposal for a NIS directive 2.0: companies covered by the extended scope of application and their obligations. *International Cybersecurity Law Review*. 2021. Vol. 2, Iss. 2. P. 223–231. DOI: https://doi.org/10.1365/s43439-021-00033-8

7. Markopoulou D., Papakonstantinou V., De Hert P. The new EU cybersecurity framework: The NIS Directive, ENISA's role and the General Data Protection Regulation. *Computer Law & Security Review*. 2019. Vol. 35, Iss. 6. Art. 105336. DOI: https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.06.007

8. Schmitz-Berndt S. Defining the reporting threshold for a cybersecurity incident under the NIS Directive and the NIS 2 Directive. *Journal of Cybersecurity*. 2023. Vol. 9, Iss. 1. Art. tyad009. DOI: https://doi.org/10.1093/cybsec/tyad009

9. Casarosa F., Comandé G. Implementing the NIS 2 Directive: towards harmonisation or further fragmentation? *CEUR Workshop Proceedings*. 2026. Vol. 4198. Paper 19. URL: https://ceur-ws.org/Vol-4198/paper19.pdf

10. Kianpour M., Earls Davis P. A., Windekilde I. M. Digital sovereignty in practice: analyzing the EU's NIS2 directive. *International Journal of Information Security*. 2025. Vol. 24, Iss. 4. Art. 167. DOI: https://doi.org/10.1007/s10207-025-01090-4

11. Ristvej J., Tonhauser M., Chovanec D., Kubáš J., Kollár B., Zamiar Z. Cyber resilience conceptual model for European Union NIS2 standards implementation in Slovakia. *Scientific Reports*. 2025. Vol. 15. Art. 26902. DOI: https://doi.org/10.1038/s41598-025-12829-3

12. Chiara P. G. Towards a right to cybersecurity in EU law? The challenges ahead. *Computer Law & Security Review*. 2024. Vol. 53. Art. 105961. DOI: https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.105961

13. Rampášek M., Mesarčík M., Andraško J. Evolving cybersecurity of AI-featured digital products and services: rise of standardisation and certification? *Computer Law & Security Review*. 2025. Vol. 56. Art. 106093. DOI: https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.106093

14. Khurshid A., Alsaaidi R., Aslam M., Raza S. EU Cybersecurity Act and IoT certification: landscape, perspective and a proposed template scheme. *IEEE Access*. 2022. Vol. 10. P. 129932–129948. DOI: https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3225973

15. Villani S. The Cyber Solidarity Act: framework and perspectives for the new EU-wide cybersecurity solidarity mechanism under the EU legal system. *European Journal of Risk Regulation*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1017/err.2025.24

16. Shopina I., Khomiakov D., Khrystynchenko N., Zhukov S., Shpenov D. Cybersecurity: legal and organizational support in leading countries, NATO and EU standards. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9, Iss. 3. P. 977–992. DOI: https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(22)

17. Kovaliv M., Skrynkovskyy R., Nazar Y., Yesimov S., Krasnytskyi I., Kaydrovych K., Kniaz S., Kemska Y. Legal support of cybersecurity of critical information infrastructure of Ukraine. *Path of Science*. 2021. Vol. 7, Iss. 12. P. 2011–2018. DOI: https://doi.org/10.22178/pos.69-12

18. Svintsytskyi A. The system of cybersecurity bodies in Ukraine. *Revista Científica General José María Córdova*. 2022. Vol. 20, No. 38. DOI: https://doi.org/10.21830/19006586.903

19. Davydiuk A., Zubok V. Analytical review of the resilience of Ukraine's critical energy infrastructure to cyber threats in times of war. *2023 15th International Conference on Cyber Conflict: Meeting Reality (CyCon)*. Tallinn, 2023. P. 121–139. DOI: https://doi.org/10.23919/cycon58705.2023.10181813

20. Mentzelou K., Chountalas P. T., Kitsios F. C., Magoutas A. I., Dasaklis T. K. Identifying and Modeling Barriers to Compliance with the NIS2 Directive: A DEMATEL Approach. *J. Cybersecur. Priv.* 2025. Vol. 5. P. 97. DOI: https://doi.org/10.3390/jcp5040097

21. Zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2018. URL: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/69/

22. Zákon č. 366/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2024. URL: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2024/366/20250101.html

23. Commission calls on 19 Member States to fully transpose the NIS2 Directive: press release. *European Commission, Shaping Europe's digital future*. 2025. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-calls-19-member-states-fully-transpose-nis2-directive

24. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19

25. Про Національний координаційний центр кібербезпеки : Указ Президента України від 07.06.2016 № 242/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016

26. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 6. Ст. 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20

27. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Закон України від 27.03.2025 № 4336-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-IX

28. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75, Т. 1. Ст. 2125. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

29. Україна пройшла скринінг ЄС за розділом 10 «Цифрова трансформація та медіа». *Центр демократії та верховенства права*. URL: https://cedem.org.ua/news/ukrayina-proyshla-skryning/

30. Пролорензо А. Політико-правові засади гармонізації системи кібербезпеки України із законодавством Європейського Союзу: імплементація NIS2 та інституційна спроможність. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Політологія».* 2026. № 23. С. 184–196. DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-19

REFERENCES

1. European Parliament & Council of the European Union. (2022). Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive). *Official Journal of the European Union*, L 333, 80–152. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj

2. Tarasov, O. V. (2016). Adaptatsiia, implementatsiia chy harmonizatsiia prava YeS? [Adaptation, implementation or harmonisation of EU law?]. In *Yevropeiska intehratsiia v konteksti suchasnoi heopolityky* [European integration in the context of modern geopolitics] (pp. 30–39). Pravo. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstreams/65ab0a50-5c9a-4349-8c7a-a01edaa8e9cf/download [in Ukrainian].

3. Zubok, V., Davydiuk, A., & Klymenko, T. (2023). Cybersecurity of critical infrastructure in Ukrainian legislation and in Directive (EU) 2022/2555. *Elektronne modeliuvannia* [Electronic Modeling], *45*(5), 54–66. https://doi.org/10.15407/emodel.45.05.054

4. Fediienko, O. P. (2024). Yevropeiskyi dosvid zakonodavchoho zabezpechennia posylennia kiberstiikosti [European experience of legislative support for strengthening cyber resilience]. *Informatsiia i pravo* [Information and Law], (2(49)), 178–189. https://il.ippi.org.ua/article/download/306208/345660 [in Ukrainian].

5. Krainiuk, O., Yevseiev, S., Didenko, N., & Piksasov, M. (2025). Transformatsiia normatyvno-pravovoho polia kiberbezpeky Ukrainy: analiz vidpovidnosti vymoham dyrektyvy NIS2 ta Zakonu pro kiberbezpeku [Transformation of the regulatory field of cybersecurity of Ukraine: Analysis of compliance with the requirements of the NIS2 Directive and the Cybersecurity Act]. *Terytoriia bezpeky* [Territory of Security], *1*(3), 40–48. https://doi.org/10.20998/3083-6298.2025.03.05 [in Ukrainian].

6. Sievers, T. (2021). Proposal for a NIS directive 2.0: Companies covered by the extended scope of application and their obligations. *International Cybersecurity Law Review*, *2*(2), 223–231. https://doi.org/10.1365/s43439-021-00033-8

7. Markopoulou, D., Papakonstantinou, V., & De Hert, P. (2019). The new EU cybersecurity framework: The NIS Directive, ENISA's role and the General Data Protection Regulation. *Computer Law & Security Review*, *35*(6), Article 105336. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.06.007

8. Schmitz-Berndt, S. (2023). Defining the reporting threshold for a cybersecurity incident under the NIS Directive and the NIS 2 Directive. *Journal of Cybersecurity*, *9*(1), Article tyad009. https://doi.org/10.1093/cybsec/tyad009

9. Casarosa, F., & Comandé, G. (2026). Implementing the NIS 2 Directive: Towards harmonisation or further fragmentation? *CEUR Workshop Proceedings*, *4198*, Paper 19. https://ceur-ws.org/Vol-4198/paper19.pdf

10. Kianpour, M., Earls Davis, P. A., & Windekilde, I. M. (2025). Digital sovereignty in practice: Analyzing the EU's NIS2 directive. *International Journal of Information Security*, *24*(4), Article 167. https://doi.org/10.1007/s10207-025-01090-4

11. Ristvej, J., Tonhauser, M., Chovanec, D., Kubáš, J., Kollár, B., & Zamiar, Z. (2025). Cyber resilience conceptual model for European Union NIS2 standards implementation in Slovakia. *Scientific Reports*, *15*, Article 26902. https://doi.org/10.1038/s41598-025-12829-3

12. Chiara, P. G. (2024). Towards a right to cybersecurity in EU law? The challenges ahead. *Computer Law & Security Review*, *53*, Article 105961. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.105961

13. Rampášek, M., Mesarčík, M., & Andraško, J. (2025). Evolving cybersecurity of AI-featured digital products and services: Rise of standardisation and certification? *Computer Law & Security Review*, *56*, Article 106093. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.106093

14. Khurshid, A., Alsaaidi, R., Aslam, M., & Raza, S. (2022). EU Cybersecurity Act and IoT certification: Landscape, perspective and a proposed template scheme. *IEEE Access*, *10*, 129932–129948. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3225973

15. Villani, S. (2025). The Cyber Solidarity Act: Framework and perspectives for the new EU-wide cybersecurity solidarity mechanism under the EU legal system. *European Journal of Risk Regulation*. https://doi.org/10.1017/err.2025.24

16. Shopina, I., Khomiakov, D., Khrystynchenko, N., Zhukov, S., & Shpenov, D. (2020). Cybersecurity: Legal and organizational support in leading countries, NATO and EU standards. *Journal of Security and Sustainability Issues*, *9*(3), 977–992. https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(22)

17. Kovaliv, M., Skrynkovskyy, R., Nazar, Y., Yesimov, S., Krasnytskyi, I., Kaydrovych, K., Kniaz, S., & Kemska, Y. (2021). Legal support of cybersecurity of critical information infrastructure of Ukraine. *Path of Science*, *7*(12), 2011–2018. https://doi.org/10.22178/pos.69-12

18. Svintsytskyi, A. (2022). The system of cybersecurity bodies in Ukraine. *Revista Científica General José María Córdova*, *20*(38). https://doi.org/10.21830/19006586.903

19. Davydiuk, A., & Zubok, V. (2023). Analytical review of the resilience of Ukraine's critical energy infrastructure to cyber threats in times of war. In *2023 15th International Conference on Cyber Conflict: Meeting Reality (CyCon)* (pp. 121–139). https://doi.org/10.23919/cycon58705.2023.10181813

20. Mentzelou, K., Chountalas, P. T., Kitsios, F. C., Magoutas, A. I., & Dasaklis, T. K. (2025). Identifying and Modeling Barriers to Compliance with the NIS2 Directive: A DEMATEL Approach. *Journal of Cybersecurity and Privacy*, *5*(4), 97. https://doi.org/10.3390/jcp5040097

21. Zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Act No. 69/2018 Coll. on Cybersecurity and on amendments to certain acts]. (2018). *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/69/

22. Zákon č. 366/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [Act No. 366/2024 Coll. amending and supplementing Act No. 69/2018 Coll. on Cybersecurity and on amendments to certain acts, as amended, and amending and supplementing certain acts]. (2024). *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2024/366/20250101.html

23. European Commission. (2025). *Commission calls on 19 Member States to fully transpose the NIS2 Directive* [Press release]. Shaping Europe's digital future. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-calls-19-member-states-fully-transpose-nis2-directive

24. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy [On the basic principles of ensuring cybersecurity of Ukraine], Zakon Ukrainy No. 2163-VIII. (2017, October 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (45), Art. 403. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 [in Ukrainian].

25. Pro Natsionalnyi koordynatsiinyi tsentr kiberbezpeky [On the National Cybersecurity Coordination Center], Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 242/2016. (2016, June 7). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016 [in Ukrainian].

26. Pro krytychnu infrastrukturu [On critical infrastructure]. Zakon Ukrainy No. 1882-IX. (2021, November 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2022, (6), Art. 42. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20 [in Ukrainian].

27. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zakhystu informatsii ta kiberzakhystu derzhavnykh informatsiinykh resursiv, obiektiv krytychnoi informatsiinoi infrastruktury [On amendments to certain laws of Ukraine regarding information protection and cyber defence of state information resources and critical information infrastructure facilities], Zakon Ukrainy No. 4336-IX. (2025, March 27). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-IX [in Ukrainian].

28. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. (2014). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, (75), Vol. 1, Art. 2125. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

29. Tsentr demokratii ta verkhovenstva prava. (n.d.). *Ukraina proishla skryninh YeS za rozdilom 10 «Tsyfrova transformatsiia ta media»* [Ukraine passed the EU screening under Chapter 10 «Digital Transformation and Media»]. https://cedem.org.ua/news/ukrayina-proyshla-skryning/ [in Ukrainian].

30. Prolorenzo, A. (2026). Polityko-pravovi zasady harmonizatsii systemy kiberbezpeky Ukrainy iz zakonodavstvom Yevropeiskoho Soiuzu: implementatsiia NIS2 ta instytutsiina spromozhnist [Political and legal principles of harmonizing Ukraine's cybersecurity system with European Union legislation: Implementation of NIS2 and institutional capacity]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriia: Politolohiia* [Bulletin of the Precarpathian University. Series: Political Science], (23), 184–196. https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-19 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

УДК 343.9
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.04

АЛЛА БЛАГА
доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Україна
allablagaya@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4112-6147

Анотація. Статтю присвячено кримінологічному аналізу трансформації первинної шкоди від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), у довгострокові соціальні наслідки. Зазначено, що у період із 24 лютого 2022 р. до 31 липня 2026 р. Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини задокументовано 1 004 випадки СНПК, учиненого в контексті повномасштабного збройного нападу російської федерації на Україну. При цьому реальна кількість злочинів є значно вищою, оскільки чимало постраждалих на тимчасово окупованих територіях залишаються відрізаними від допомоги, а інші мовчать через страх, суспільну стигму чи відсутність безпечного доступу до правосуддя.

Акцентовано на тому, що послідовність взаємопов'язаних змін у становищі постраждалої особи, її соціальному оточенні та відповідних інституціях, які виникають після СНПК, можуть тривати протягом значного часу та за певних умов накопичуватися. Для СНПК ланцюг трансформації безпосередньої шкоди постраждалій особі в довгострокові негативні соціальні наслідки може складатися з таких етапів: випадок СНПК – безпосередня шкода для постраждалої особи – довготривалі наслідки для постраждалої особи – наслідки для сім'ї постраждалої особи – наслідки для соціального оточення – інституційні наслідки – потенційний міжпоколінний вплив. Розкрито основні механізми можливої трансформації наслідків: травматизація, руйнування соціальних зв'язків, інституційна залежність, накопичення міжпоколінної соціальної уразливості.

Зазначено, що наслідки СНПК можуть накладатися на вимушене переміщення, роз'єднання сімей, утрату житла, розрив соціальних зв'язків, утрату місця роботи або доходу, воєнну травму, складнощі у доступі до послуг. У цьому разі виникає поєднання кількох видів соціальної уразливості, що може призвести до потенційного посилення соціальних наслідків. Натомість якщо постраждалим особам буде забезпечена можливість екстреного розміщення або безпечного тимчасового житла, а також психосоціальна, медична, юридична підтримка, соціальний супровід та матеріальна допомога, ризики настання негативних соціальних наслідків можуть бути мінімізовані.

Стаття підготовлена в межах виконання теми фундаментального дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» (номер державної реєстрації 0124U005211), яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України та фінансується за рахунок державного бюджету.

Ключові слова: сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК); російська збройна агресія; гендерно зумовлене насильство; постраждалі; соціальні наслідки; шкода; запобігання; протидія; потерпілоорієнтований підхід.

THE SOCIAL CONSEQUENCES OF CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE: A CRIMINOLOGICAL ANALYSIS

UDC 343.9
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.04

ALLA BLAGA
Doctor of Law, Associate Professor, Chief Researcher
at the Department of Criminological Research
Academician V. V. Stashys Research Institute for the Study of Crime Problems
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine
allablagaya@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4112-6147

Abstract. This article is devoted to a criminological analysis of how the initial harm caused by conflict-related sexual violence (CRSV) transforms into long-term social consequences. It is noted that between February 24, 2022, and July 31, 2026, the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights documented 1,004 cases of CRSV committed in the context of the Russian Federation's full-scale aggression on Ukraine. However, the actual number of crimes is significantly higher, as many victims in the temporarily occupied territories remain cut off from assistance, while others remain silent due to fear, social stigma, or a lack of safe access to justice.

Emphasis is placed on the fact that the sequence of interrelated changes in the victim's situation, their social environment, and relevant institutions that arise following a war crime may persist for a significant period of time and, under certain conditions, accumulate. For CRSV, the chain of transformation from immediate harm to the survivor into long-term negative social consequences may consist of the following stages: an incident of CRSV – immediate harm to the victim – long-term consequences for the victim – consequences for the victim's family – consequences for the social environment – institutional consequences – potential intergenerational impact. The main mechanisms of this potential transformation of consequences are explored: traumatization, the breakdown of social ties, institutional dependence, and the accumulation of intergenerational social vulnerability.

It is noted that the consequences of armed conflict may include forced displacement, family separation, loss of housing, disruption of social ties, loss of employment or income, war-related trauma, and difficulties in accessing services. In such cases, multiple forms of social vulnerability overlap, which can potentially exacerbate the social consequences. Conversely, if affected individuals are provided with emergency shelter or safe temporary housing, as well as psychosocial, medical, and legal support, social services, and material assistance, the risks of negative social consequences can be minimized.

Key words: conflict-related sexual violence (CRSV); russian armed aggression; gender-based violence; victims; social consequences; harm; prevention; counteraction; victim-centered approach.

Постановка проблеми. В умовах збройних конфліктів гендерно зумовлене насильство, зокрема сексуальне, нерідко використовується як елемент військової тактики з метою приниження, домінування, залякування, а також дестабілізації чи примусового переміщення цивільного населення, окремих громад або етнічних груп. Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) та 2467 (2019) заклали правове та політичне підґрунтя для протидії сексуальному насильству в умовах конфліктів, зокрема шляхом установлення мандата Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в конфліктах.

Відповідно до визначення, наданого наприкінці 2023 р. Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду у новій Політиці щодо гендерно зумовлених злочинів, сексуальне насильство – це форма гендерно зумовленого насильства, яка полягає у вчиненні або спробі вчинення «сексуальних дій». При цьому дія може мати «сексуальний» характер навіть без фізичного контакту, наприклад психологічне насильство, яке виникає через погрози згвалтування або каліцтва статевих органів. Також така дія може мати «сексуальний» характер незалежно від того, чи було сексуальне задоволення частиною наміру чи результатом. Окрім того, зазначається, що не існує єдиного розуміння терміна «сексуальний». Скоріше «сексуальний характер» діяння визначається множинністю таких чинників, як вік, стать, статеві ознаки, культура, релігія, історичні прецеденти, етнічна приналежність та статус корінних народів. До того ж постраждалі можуть мати різні погляди на те, що є актом сексуального характеру [1].

Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією російської федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» визначає сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією російської федерації проти України, як сексуальне насильство, скоєне проти будь-якої особи у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України починаючи з 20 лютого 2014 р., включаючи згвалтування, примусову вагітність, примусову стерилізацію, примусовий аборт, примушування до зайняття проституцією, сексуальну експлуатацію, примушування до статевого акту з третьою особою, примушування до споглядання статевого акту, сексуальне рабство, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, примусове обрізання, примусову кастрацію, каліцтво або вчинення насильницьких дій над статевими органами, примусове оголення сексуального характеру, будь-яку іншу форму сексуального насильства, а також погрози та спроби його вчинення [2].

На п'ятому році повномасштабної російської військової агресії проти України сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), є одним зі злочинів проти людяності, що системно застосовується російською владою та її окупаційними адміністраціями як метод ведення війни, інструмент терору, залякування, знищення людської віри й гідності, навіювання страху. Україна тісно співпрацює з міжнародними моніторинговими механізмами, а саме: з Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежною міжнародною комісією ООН із розслідування порушень в Україні, Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні та Спеціальним представником Генерального секретаря ООН з питань дітей і збройних конфліктів, які зібрали численні докази цих злочинів та підтвердили їхній системний характер [3].

Незважаючи на наявність наукових досліджень, присвячених питанням протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, проблематика кримінологічного аналізу довгострокових соціальних наслідків залишається недостатньо дослідженою. Це зумовлює необхідність подальшого визначення структури та механізмів формування довгострокових соціальних наслідків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Стан дослідження. Проблематика сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, ставала предметом розвідок як багатьох науковців, так і практиків. Зокрема, міжнародно-правові, кримінологічні та кримінально-правові проблеми запобігання та протидії розглядалися у працях І. Гловюк, А. Запорожця, К. Левченко, Ю. Митрофанової О. Поєдинок, Г. Попова, В. Руфанової, В. Сокуренка, О. Харитонової та інших правників; спільними зусиллями команди All Survivors Project (Т. Еббс, В. Ковальчак, Т. Соболева, В. Гуменюк) було підготовлено посібник із розслідування СНПК, учиненого щодо чоловіків та хлопчиків. Питання надання допомоги постраждалим конкретизувалися у роботах В. Гупаловської, О. Мельниченко, О. Степанюк, Т. Мачабелі.

Мета статті полягає у з'ясуванні структури та механізмів трансформації первинної шкоди від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у довгострокові соціальні наслідки.

Виклад основного матеріалу. За даними Офісу Генерального прокурора, за період із 24 лютого 2022 р. до січня 2023 р. прокурори та слідчі зафіксували 155 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) [4]. Станом на 19 липня 2026 р. українськими правоохоронцями зафіксований 401 факт сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, учиненого щодо цивільних українців. Із числа постраждалих – 250 жінок і 151 чоловік, серед них 23 неповнолітні дівчини та один хлопець [5].

У вересні 2026 р. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) оприлюднило звіт «Сексуальне насильство в контексті повномасштабного збройного нападу російської федерації на Україну». У процесі проведених Управлінням у період із 24 лютого 2022 р. до 31 липня 2026 р. конфіденційних інтерв'ю з різними категоріями осіб, дослідження судових документів, офіційних записів та інших матеріалів, зокрема з відкритих джерел, було задокументувало 1 004 випадки сексуального насильства, учиненого як у місцях тримання під вартою, так і поза ними. 89% із цих випадків пов'язані з діями представників влади російської федерації, які у період із березня 2022 р. по червень 2026 р. масово вчиняли акти сексуального насильства щодо українських військовополонених та утримуваного медичного персоналу (572 особи, із них 545 чоловіків і 27 жінок), що пройшли полон і повернулися додому, а також 205 цивільних осіб, які перебували під вартою (156 чоловіків, 48 жінок і 1 хлопчик). Окрім того, стало відомо ще про 19 випадків сексуального насильства щодо затриманих цивільних осіб (16 чоловіків і 3 жінки), які сталися у період із березня 2014 р. по лютий 2022 р., однак потерпілі змогли повідомити про сексуальне

насильство лише після звільнення. При цьому СНПК здійснювалося на всіх етапах інтернування або тримання під вартою: під час захоплення в полон чи арешту, переміщення, розміщення в місцях інтернування чи тримання під вартою, під час допитів, протягом усього періоду інтернування чи тримання під вартою (зокрема, під час обшуків у камерах та відвідування душових), а також безпосередньо перед обміном або звільненням. Серед тих, хто вчиняв насильство – співробітники Федеральної служби виконання покарань, Нацгвардії, ФСБ, Слідчого комітету РФ, поліції та органів прокуратури РФ, а також військовослужбовці збройних сил РФ. Здебільшого йдеться про зґвалтування (серед іншого групове), спробу зґвалтування, каліцтво статевих органів, удари електричним струмом по статевих органах, побиття статевих органів, примусове оголення, удари електричним струмом або побиття тіла в оголеному стані, поводження сексуального характеру, що принижує, погрози сексуальним насильством та інші форми сексуального насильства. На окупованих українських територіях поза місцями утримання під вартою сексуального насильства з боку військовослужбовців збройних сил рф зазнали 95 цивільних осіб (72 жінки, 8 чоловіків, 14 дівчат і 1 хлопчик); ще один випадок СНПК стався на блокпосту в Донецькій області до лютого 2022 р., але відомо про нього стало лише тепер.

Решта 11% випадків пов'язана з діями військовослужбовців Збройних сил України, співробітників Державної пенітенціарної служби та СБУ. При цьому зазначається, що український уряд ужив низку конкретних заходів для запобігання таким порушенням із боку свого персоналу та реагування на них, зокрема шляхом правових реформ, видання директив на рівні командування та регулярної співпраці з УВКПЛ й іншими механізмами моніторингу [6].

При цьому слід мати на увазі, що реальна кількість злочинів є значно вищою, оскільки чимало постраждалих на тимчасово окупованих територіях залишаються відрізаними від допомоги, а інші мовчать через страх, суспільну стигму чи відсутність безпечного доступу до правосуддя [7]. Зокрема, випадки СНПК, скоєні проти чоловіків, часто замовчуються через несумісність сприйняття жертви сексуального насильства з культурним розумінням маскулінності; через те, що сексуальне насильство щодо чоловіків зазвичай трактується як катування; через відсутність належного розуміння та підготовки медичних працівників та/або гуманітарних працівників щодо того, як виглядає СНПК щодо чоловіків; а також через те, що чоловіків потенційно переконують не повідомляти про випадки насильства [8].

Реалізація підходу, орієнтованого на постраждалих (victim-centred approach), як ключового у політиках реагування на СНПК, має ураховувати ризики того, що безпосередня шкода постраждалій особі може трансформуватися в довгострокові соціальні наслідки. Н. Сметаніна справедливо зазначає, що соціальні наслідки злочинів живуть набагато довше, ніж самі злочини. Вони мають деструктивний вплив на суспільство, руйнують різноманітні сфери життя і діяльності людей, духовну культуру суспільства [9, с. 146].

Для СНПК *ланцюжок негативних наслідків* може складатися з таких етапів: випадок СНПК – безпосередня шкода для постраждалої особи – довготривалі наслідки для постраждалої особи – наслідки для сім'ї постраждалої особи – наслідки для соціального оточення – інституційні наслідки – потенційний міжпоколінний вплив.

На рівні конкретної постраждалої особи безпосередня шкода від СНПК може полягати у: завданні фізичної шкоди, психологічної травми, шкоди для сексуального та репродуктивного здоров'я; занепокоєнні щодо своєї безпеки; порушенні повсякденної життєдіяльності.

Психологи зазначають, що сексуальне насильство – глибока травма. Вона зачіпає не лише тіло, а й відчуття власної ідентичності, руйнує довіру до людей та впливає на здатність будувати стосунки. Без фахової підтримки наслідки можуть проявлятися не лише на ментальному рівні, а й на фізичному: ПТСР (флешбеки, нав'язливе уникання ситуацій, які нагадують про пережите, порушення сну); психосоматика (нудота, тремор, головний біль, синдром подразненого кишківника); порушення харчової поведінки та тривожні розлади; руйнування партнерських і сімейних стосунків; у важких випадках – суїцидальні думки [10]. Відповідно, до числа *довгострокових наслідків для постраждалої особи* потенційно можна віднести: проблеми із соціальною адаптацією; труднощі з працевлаштуванням та тривала економічна уразливість; порушення соціальних зв'язків; тривалі проблеми зі здоров'ям і, відповідно, потреба в медичній та психологічній допомозі.

Проте індивідуальна травма *впливає також і на сім'ю*, зокрема може призвести до: конфліктів; зміни розподілу сімейних ролей; психологічного навантаження всередині сім'ї; зміни економічної

поведінки сім'ї та погіршення соціально-економічних та освітніх можливостей сім'ї, зокрема через потреби в догляді, необхідності додаткових витрат на лікування та реабілітацію, необхідності переїзду. Психологиня О. Бойко, яка тривалий час працює з постраждалими від СНПК, зазначає, що постраждалі особи дуже часто максимально змінюються. Близькі можуть бути не готові до того, що перед ними буде зовсім не та людина, яку вони знали раніше, через суттєво порушене відчуття гідності, адже СНПК – це інструмент, зброя ворога, яку він використовує саме для того, щоб зламати особистість, щоб людина більше не відчувала себе людиною [11].

На рівні *соціального оточення та громади* наслідки СНПК можуть полягати у соціальній стигматизації постраждалих, руйнації їхніх стосунків із друзями, знайомими, іншими мешканцями громади; остракізмі потерпілих від насильства та пошкодженні тканини суспільства, коли руйнуються соціальний порядок і самоцінність громад; зниженні довіри до публічних інституцій, як-от правоохоронних органів, системи правосуддя, органів влади, надавачів соціальних послуг тощо. Небажана вагітність і «діти, народжені від зґвалтування», також стають причиною соціального таврування та неприйняття громадами, перетворюючись на джерело згадки про колективний біль війни. Досвід Боснії і Герцеговини показав, шо діти, зачаті в результаті сексуального насильства під час конфлікту, також стикаються зі значними соціокультурними бар'єрами на шляху до соціальної інтеграції, потенційною дискримінацією та правовими перешкодами для повноцінного захисту. Багато із цих «невидимих дітей», які зараз є молодими людьми, стикаються з нездоланними бар'єрами та труднощами протягом усього свого життя через маргіналізацію та стигматизацію, які вони переживають як діти, народжені в результаті зґвалтування під час війни [12].

Соціальна стигматизація (грец. στίγμα – тавро, клеймо) розуміється як негативне виділення суспільством індивіда, явища або соціальної групи за якоюсь ознакою з відповідним стереотипним набором соціальних реакцій на цього індивіда (або представників соціальної групи). На стигматизацію впливають забобони та ідеологеми, які історично встановилися у конкретному суспільстві й стали частиною світогляду спільноти [13].

М. Фень зауважує, що проблема стигматизації виходить далеко за межі окремих соціальних груп і набуває загальносуспільного значення, оскільки підриває соціальну єдність і гальмує формування культури взаємоповаги. Дослідник показує, що стигма є формою відчуження, яка одночасно має духовний, соціально-економічний і психологічний виміри. Соціально-психологічні механізми стигматизації включають стереотипізацію, дискримінацію та соціальну ізоляцію. Стереотипи формуються в родині, школі, медіа та культурних наративах. Сучасні виклики посилюються цифровим простором, де соціальні мережі стають ареною хейт-спічу та кібербулінгу [14].

Проведене В. Гупаловською та І. Канівець дослідження емпірично підтвердило стигматизацію як багаторівневий процес, що включає публічну стигму (20–43% стереотипних уявлень серед населення), очікувану стигму (страх звернення за допомогою) та внутрішню стигму (самозвинувачення постраждалих), створюючи замкнене коло ретравматизації. Ними встановлено високу переносність патріархальних міфів із мирного часу на воєнний контекст (79,1% значущих кореляцій), що свідчить про системну проблему суспільної свідомості, а не ізольовані індивідуальні упередження. Авторками виявлено ґендерну асиметрію сприйняття: чоловіки демонструють вищий рівень victim-blaming та стереотипності, що створює додатковий тиск на постраждалих жінок та ускладнює їхню реабілітацію. Дослідницями доведено віковий градієнт стереотипності у жінок, що вказує на можливість міжпоколінних змін через психоедукацію молоді та необхідність цілеспрямованого впливу на старші вікові групи, а також підтверджено недостатність психологічно компетентних суспільних реакцій: замість емпатії домінують мовчазний осуд (43% вірять у можливість уникнути СНПК) та ізоляція («ганьба сім'ї», 20%) [15].

На інституційному рівні СНПК створює тривале навантаження на: систему охорони здоров'я, систему надання психологічної допомоги та інших соціальних послуг; правоохоронні органи, прокуратуру, суд; систему безоплатної правничої допомоги; інші механізми захисту постраждалих, зокрема виплати репарацій та компенсацій.

При цьому досвід інших країн свідчить, що чим довше триває подолання наслідків СНПК, тим довше зберігається інституційне навантаження, пов'язане з одним злочином. До прикладу, дослідниці минулого досвіду Боснії і Герцеговини щодо СНПК зазначають, що хоча й минуло 30 років відтоді, як почалася війна в Боснії, однак незліченна кількість тих, хто вижив, досі щодня намагаються налагодити

своє життя. Травмовані жертви, а також ті, хто отримав хронічні захворювання внаслідок сексуального насильства, потребують безперервної індивідуальної психосоціальної допомоги [12].

Наслідки СНПК можуть також створювати умови для формування довгострокової соціальної уразливості сім'ї, яка *потенційно може позначатися на наступному поколінні*, зокрема через тривалу психологічну травматизацію сім'ї; зміну економічного становища; порушення сімейної взаємодії; соціальну ізоляцію; переміщення; утрату соціальних зв'язків та можливості впливу на майбутні покоління (травмовані батьки через порушення прив'язаності або емоційну холодність транслюють свій травматичний досвід дітям, формуючи у них дезадаптивні моделі поведінки; травмовані діти частіше кидають школу, мають труднощі з пошуком та збереженням роботи, а також мають підвищений ризик подальшої віктимізації та/або скоєння міжособистісного та спрямованого на себе насильства).

Так, ВООЗ констатує, що насильство щодо дітей, зокрема сексуальне, пов'язане з тривалими негативними наслідками протягом усього життя. Воно може призвести до: негативної поведінки, пов'язаної з подоланням труднощів, та поведінки, пов'язаної з ризиком для здоров'я (куріння, уживання алкоголю і наркотиків, а також зайняття небезпечною сексуальною поведінкою); підвищеного ризику розвитку проблем психічного здоров'я, включаючи тривогу, депресію, посттравматичний стрес, а також підвищений ризик самоушкодження та самогубства; небажаної вагітності, штучних абортів, гінекологічних проблем та інфекцій, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ, а також сприяють широкому спектру неінфекційних захворювань у міру дорослішання дітей (підвищений ризик серцево-судинних захворювань, раку, діабету та інших проблем зі здоров'ям) [16].

При цьому наведені нами етапи ланцюга негативних наслідків не настають автоматично, а є лише можливими соціальними механізмами: на кожен із них впливає низка важливих чинників, які можуть як сприяти їх настанню розглянутих нами можливих наслідків, так і запобігати їх настанню. Зокрема, це: доступ до медичної допомоги, доступ до психологічної допомоги, доступ до правосуддя, ставлення громади, стигматизація, соціально-економічне становище, переміщення, воєнне середовище.

Так, наслідки СНПК можуть накладатися на вимушене переміщення, роз'єднання сімей, утрату житла, розрив соціальних зв'язків, утрату місця роботи або доходу, воєнну травму, складнощі у доступі до послуг. У цьому разі виникає поєднання кількох видів соціальної уразливості, що може призвести до потенційного посилення соціальних наслідків. Натомість якщо постраждалим особам буде забезпечена можливість екстреного розміщення або безпечного тимчасового житла, а також психосоціальна, медична, юридична підтримка, соціальний супровід та матеріальна допомога, ризики настання негативних соціальних наслідків можуть бути мінімізовані.

Висновки. Послідовність взаємопов'язаних змін у становищі постраждалої особи, її соціальному оточенні та відповідних інституціях, які виникають після СНПК, можуть тривати протягом значного часу та за певних умов накопичуватися. Проведений аналіз дає змогу визначити основні механізми можливої трансформації наслідків: 1) травматизація (гостра первинна фізична та психологічна травма з часом може перерости у тривалі наслідки для функціонування постраждалої особи та навіть у соціальну дезадаптацію); 2) руйнування соціальних зв'язків (шкода, завдана конкретній особі, може трансформуватися у кризу її соціального оточення через негативну реакцію, подальшу ізоляцію такої/таких осіб та, відповідно, звуження соціальних зв'язків); 3) інституційна залежність (потреба постраждалої особи в допомозі може потребувати довгострокової взаємодії з надавачами різних видів послуг та допомоги, що створює тривале навантаження інституційну систему держави та громади); 4) накопичення міжпоколінної соціальної уразливості (порушення життєвого становища особи може призвести до зміни сімейних, економічних та соціальних умов та потенційного погіршення стартових соціальних можливостей наступного покоління).

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: як розпізнати і протидіяти. Офіс Генерального прокурора. 2024. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/seksualne-nasilstvo-povyazane-z-konfliktom-yak-rozpiznati-i-protidiyati (дата звернення: 19.09.2026).

2. Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій : Закон України від 20.11.2024 № 4067-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text (дата звернення: 19.09.2026).

3. Коментар МЗС до Міжнародного дня боротьби із сексуальним насильством, пов'язаним із конфліктом. *Міністерство закордонних справ України*. 2026. URL: https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-do-mizhnarodnogo-dnya-borotbi-z-seksualnim-nasilstvom-povyazanim-z-konfliktom1 (дата звернення: 19.09.2026).

4. В Україні зафіксували 155 фактів сексуального насильства з боку загарбників. *Укрінформ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3656389-v-ukraini-zafiksuvali-155-faktiv-seksualnogo-nasilstva-z-boku-vijskovih-rf.html (дата звернення: 19.09.2026).

5. Із 24.02.2022 правоохоронці зафіксували 401 факт СНПК щодо цивільних. *Харківська правозахисна група*. 2026. URL: https://khpg.org/1608815845 (дата звернення: 19.09.2026).

6. Понад 1 000 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. *Харківська правозахисна група*. 2026. URL: https://khpg.org/1608816069 (дата звернення: 19.09.2026).

7. ООН оприлюднила доповідь про сексуальне насильство в контексті війни в Україні. *Центр дослідження законодавства України*. 2026. URL: https://ualaw.org/oon-oprylyudnyla-dopovid-pro-seksualnera-nasylstvo-v-konteksti-vijny-v-ukrayini/ (дата звернення: 19.09.2026).

8. Шульц П. Чоловіки, які постраждали від сексуального насильства під час війни: досвід північної Уганди (1-е вид.). *Видавництво Каліфорнійського університету*. 2021. URL: https://www.jstor.org/stable/j.ctv1f884s7 (дата звернення: 19.09.2026).

9. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

10. Мовчати не можна, говорити: чому жінки, які пережили сексуальне насильство під час війни, потребують психологічної допомоги. *Lexinform*. 2026. URL: https://lexinform.com.ua/v-ukraini/movchaty-ne-mozhna-govoryty-chomu-zhinky-yaki-perezhyly-seksualne-nasylstvo-pid-chas-vijny-potrebuyut-psyhologichnoyi-dopomogy/ (дата звернення: 19.09.2026).

11. Повернути собі своє життя: поради психолога для постраждалих від СНПК та їхніх родин. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України.* 2025. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/povernuty-sobi-svoye-zhyttya:-porady-psykholoha-dlya-postrazhdalykh-vid-snpk-ta-yikhnikh-rodyn (дата звернення: 19.09.2026).

12. Прей Е., Домі Т., Спірс К. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: Досвід Боснії і Герцеговини та пропозиції щодо запровадження політик для України, США та міжнародної спільноти. *New Lines Institute for Strategy and Policy*. 2023. URL: https://surl.li/tulgfp (дата звернення: 19.09.2026).

13. Соціальна стигматизація. *Вікіпедія*. URL: https://surl.li/vveqnw (дата звернення: 19.09.2026).

14. Фень М. Профілактика стигматизації у суспільстві як запорука подолання відчуження людини у ситуації COVID-19. *Humanities Studies*. 2025. № 24 (101). С. 156–161. DOI: https://doi.org/10.32782/hst-2025-24-101-15

15. Гупаловська В. А., Канівець І. М. Соціальна стигматизація постраждалих від сексуального насильства під час війни: теоретичний та емпіричний аналіз. *Ментальне здоров'я*. 2026. № 1. С. 44–52. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-2005/2026-1.8

16. Violence against children. *World Health Organization*. 2026. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children (дата звернення: 19.09.2026).

REFERENCES

1. Ofis Heneralnoho prokurora Ukrainy. (2024). *Seksualne nasylstvo, poviazane z konfliktom: Yak rozpiznaty i protydiiaty* [Conflict-related sexual violence: How to recognize and counteract]. Retrieved from: https://gp.gov.ua/ua/posts/seksualne-nasilstvo-povyazane-z-konfliktom-yak-rozpiznati-i-protidiyati [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024). *Pro pravovyi i sotsialnyi zakhyst osib, postrazhdalykh vid seksualnoho nasylstva, poviazanoho iz zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy, ta nadannia yim nevidkladnykh promizhnykh reparatsii: Zakon Ukrainy vid 20 lystopada 2024 roku № 4067-IX* [On legal and social protection of persons affected by conflict-related sexual violence associated with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, and provision of urgent interim reparations]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text [in Ukrainian].

3. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. (2026). *Komentar MZS do Mizhnarodnoho dnia borotby z seksualnym nasylstvom, poviazanym z konfliktom* [Commentary of the Ministry of Foreign Affairs on the International Day for the Elimination of Conflict-Related Sexual Violence]. Retrieved from: https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-do-mizhnarodnogo-dnya-borotbi-z-seksualnim-nasilstvom-povyazanim-z-konfliktom1 [in Ukrainian].

4. Ukrinform. (2023). *V Ukraini zafiksuvaly 155 faktiv seksualnoho nasylstva z boku zaharbnykiv* [155 cases of sexual violence by the occupiers recorded in Ukraine]. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3656389-v-ukraini-zafiksuvali-155-faktiv-seksualnogo-nasilstva-z-boku-vijskovih-rf.html [in Ukrainian].

5. Kharkivska pravozakhysna hrupa. (2026). *Z 24.02.2022 pravookhorontsi zafiksuvaly 401 fakt SNPK shchodo tsyvilnykh* [Since February 24, 2022, law enforcement authorities have recorded 401 cases of conflict-related sexual violence against civilians]. Retrieved from: https://khpg.org/1608815845 [in Ukrainian].

6. Kharkivska pravozakhysna hrupa. (2026). *Ponad 1000 vypadkiv seksualnoho nasylstva, poviazanoho z konfliktom* [More than 1,000 cases of conflict-related sexual violence]. Retrieved from: https://khpg.org/1608816069 [in Ukrainian].

7. Tsentr doslidzhennia zakonodavstva Ukrainy. (2026). *OON opryliudnyla dopovid pro seksualne nasylstvo v konteksti viiny v Ukraini* [The UN published a report on sexual violence in the context of the war in Ukraine]. Retrieved from: https://ualaw.org/oon-oprylyudnyla-dopovid-pro-seksualnera-nasylstvo-v-konteksti-vijny-v-ukrayini/ [in Ukrainian].

8. Schulz, P. (2021). *Men who have been raped: Sex, violence, and masculinity in Northern Uganda*. University of California Press. Retrieved from: https://www.jstor.org/stable/j.ctv1f884s7 [in Ukrainian].

9. Smetanina, N. V. (2016). *Naukovi pidkhody do teorii zlochynnosti u suchasnii ukrainskii kryminolohii* [Scientific approaches to the theory of crime in contemporary Ukrainian criminology] (V. V. Holina, Ed.). Pravo. [in Ukrainian].

10. LexInform. (2026). *Movchaty ne mozhna, hovoryty: Chomu zhinky, yaki perezhyly seksualne nasylstvo pid chas viiny, potrebuiut psykholohichnoi dopomohy* [Silence is not an option: Why women who experienced sexual violence during the war need psychological assistance]. Retrieved from: https://lexinform.com.ua/v-ukraini/movchaty-ne-mozhna-govoryty-chomu-zhinky-yaki-perezhyly-seksualne-nasylstvo-pid-chas-vijny-potrebuyut-psyhologichnoyi-dopomogy/ [in Ukrainian].

11. Ministerstvo sotsialnoi polityky, simi ta yednosti Ukrainy. (2025). *Povernuty sobi svoie zhyttia: Porady psykholoha dlia postrazhdalykh vid SNPK ta yikhnikh rodyn* [Taking back your life: Psychological advice for persons affected by conflict-related sexual violence and their families]. Retrieved from: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/povernuty-sobi-svoye-zhyttya:-porady-psykholoha-dlya-postrazhdalykh-vid-snpk-ta-yikhnikh-rodyn [in Ukrainian].

12. Prey, E., Domi, T., & Spears, K. (2023). *Seksualne nasylstvo, poviazane z konfliktom: Dosvid Bosnii i Hertsehovyny ta propozytsii shchodo zaprovadzhennia polityk dlia Ukrainy, SShA ta mizhnarodnoi spilnoty* [Conflict-related sexual violence: The experience of Bosnia and Herzegovina and policy recommendations for Ukraine, the United States, and the international community]. *New Lines Institute for Strategy and Policy.* Retrieved from: https://surl.li/tulgfp [in Ukrainian].

13. Vikipediia. (n.d.). *Sotsialna styhmatyzatsiia* [Social stigma]. Retrieved from: https://surl.li/vveqnw [in Ukrainian].

14. Fen, M. (2025). Profilaktyka styhmatyzatsii v suspilstvi yak zaporuka podolannia vidchuzhennia liudyny u sytuatsii COVID-19 [Prevention of stigmatization in society as a prerequisite for overcoming human alienation in the context of COVID-19]. *Humanities Studies, 24*(101), 156–161. https://doi.org/10.32782/hst-2025-24-101-15 [in Ukrainian].

15. Hupalovska, V. A., & Kanivets, I. M. (2026). Sotsialna styhmatyzatsiia postrazhdalykh vid seksualnoho nasylstva pid chas viiny: Teoretychnyi ta empirichnyi analiz [Social stigmatization of victims of sexual violence during wartime: Theoretical and empirical analysis]. *Mental Health*, (1), 44–52. https://doi.org/10.32782/3041-2005/2026-1.8 [in Ukrainian].

16. World Health Organization. (2026). *Violence against children*. Retrieved from: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children

Дата першого надходження статті до видання: 21.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ПОВОЄННА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

УДК 342.4:342.5
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.05

ІГОР ДЕЙНЕКО
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна
ihor.deineko@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009–0000-0028-817X

Анотація. У статті здійснено теоретико-правове дослідження повоєнної трансформації держави як категорії сучасного конституційного права з урахуванням політичних, інституційних, соціально-економічних та безпекових змін, зумовлених повномасштабною збройною агресією проти України. Обґрунтовано, що припинення воєнних дій не означатиме автоматичного повернення держави до довоєнної моделі функціонування, оскільки наслідки війни визначатимуть подальший розвиток системи публічної влади, місцевого самоврядування, демократичних інститутів та механізмів забезпечення прав людини.

Проаналізовано співвідношення понять «конституційна реформа», «конституційна модернізація», «конституційна трансформація» та «трансформація держави». Установлено, що трансформація держави є ширшою категорією, яка охоплює сукупність політичних, інституційних, соціально-економічних, безпекових і правових перетворень, тоді як конституційна трансформація становить їхній нормативно-правовий та інституційний вимір. Доведено, що повоєнна трансформація не може ототожнюватися з відбудовою, оскільки передбачає не лише відновлення втраченого, а й формування якісно оновленої моделі функціонування держави. Визначено основні напрями повоєнної трансформації, серед яких – модернізація виборчого процесу, оновлення організації та функціонування публічної влади, розвиток місцевого самоврядування, поглиблення взаємодії держави і громадянського суспільства, посилення гарантій прав людини та реалізація євроінтеграційного курсу. Обґрунтовано необхідність адаптації демократичних механізмів до нових демографічних, територіальних і безпекових умов.

У результаті дослідження сформульовано положення про те, що повоєнна трансформація держави має розглядатися як самостійний напрям конституційно-правового осмислення сучасного розвитку української державності, який поєднує відновлення демократичних механізмів, інституційне оновлення, забезпечення прав людини, розвиток місцевого самоврядування та реалізацію європейського курсу. На основі аналізу проблематики зроблено висновок, що її кінцевим результатом має стати не відтворення довоєнної моделі держави, а формування демократичної, інституційно спроможної, людиноцентричної та європейсько орієнтованої моделі української державності, здатної забезпечувати належне функціонування публічної влади та реалізацію конституційних прав в умовах нової суспільно-політичної реальності.

Ключові слова: повоєнна трансформація держави; конституційна трансформація; конституційна реформа; конституційна модернізація; трансформація держави; публічна влада; місцеве самоврядування; децентралізація; демократичні інститути; громадянське суспільство; права і свободи людини; європейська інтеграція; повоєнне відновлення.

POST-WAR STATE TRANSFORMATION AS A CATEGORY OF MODERN CONSTITUTIONAL LAW

UDC 342.4:342.5
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.05

IHOR DEINEKO
Postgraduate Student at the Department of Constitutional Law
and Comparative Law, Faculty of Law,
State University "Uzhgorod National University", Ukraine
ihor.deineko@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009–0000-0028-817X

Abstract. The article presents a theoretical and legal study of the post-war transformation of the state as a category of modern constitutional law, considering the political, institutional, socio-economic,

and security-related changes resulting from the full-scale armed aggression against Ukraine. It is argued that the cessation of hostilities will not automatically lead to the state's return to its pre-war operational model, as the consequences of the war will shape the future development of the public authority system, local self-government, democratic institutions, and mechanisms for ensuring human rights.

The author analyzes the relationship between the concepts of «constitutional reform», «constitutional modernization», «constitutional transformation», and «state transformation». The research establishes that state transformation is a broader category encompassing a complex of political, institutional, socio-economic, security, and legal transformations, whereas constitutional transformation constitutes their normative-legal and institutional dimension. It is demonstrated that post-war transformation cannot be equated with reconstruction, as it entails not only restoring what was lost but also shaping a qualitatively renewed model of state functioning. The key directions for post-war transformation have been identified, including the modernization of the electoral process, the restructuring of public authority organization and functioning, the development of local self-government, the deepening of cooperation between the state and civil society, the strengthening of human rights guarantees, and the implementation of the European integration agenda. The author substantiates the need to adapt democratic mechanisms to new demographic, territorial, and security conditions.

The study formulates the proposition that the post-war transformation of the state should be viewed as a distinct area of constitutional-legal analysis regarding the modern development of Ukrainian statehood, encompassing the restoration of democratic mechanisms, institutional renewal, the safeguarding of human rights, the development of local self-government, and the implementation of the European integration course. Based on an analysis of the issues at hand, the conclusion is drawn that the ultimate outcome should not be the recreation of the pre-war state model, but rather the formation of a democratic, institutionally capable, people-centered, and European-oriented model of Ukrainian statehood – one capable of ensuring the proper functioning of public authority and the exercise of constitutional rights within the new socio-political reality.

Key words: post-war state transformation; constitutional transformation; constitutional reform; constitutional modernization; state transformation; public authority; local self-government; decentralization; democratic institutions; civil society; human rights and freedoms; European integration; post-war recovery.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України істотно змінила умови функціонування держави та суспільства. Воєнний стан зумовив зміну порядку здійснення окремих повноважень органів державної влади, обмеження реалізації окремих конституційних прав і свобод, зміну пріоритетів державної політики та посилення безпекового складника діяльності держави. Паралельно відбулися масштабні демографічні, територіальні, економічні та соціальні зміни, наслідки яких визначатимуть характер державного розвитку і після припинення воєнних дій. За таких умов постає питання про те, якими мають бути організація державної влади, система публічного управління, місцеве самоврядування, механізми демократичної участі та гарантії прав людини у нових суспільних реаліях. Повоєнний період передбачає те, що відбудова територій має супроводжуватися відновленням і подальшим розвитком державних інституцій, переглядом окремих управлінських механізмів, забезпеченням належного функціонування демократичних процедур та створенням умов для реалізації конституційних прав.

У сучасній конституційно-правовій доктрині відсутнє достатньо усталене розуміння повоєнної трансформації держави як самостійної категорії. У науковому дискурсі переважно досліджуються конституційна реформа, конституційна модернізація, конституційна трансформація, відновлення держави, реформування публічної влади та окремі напрями післявоєнної відбудови. Однак зазначені категорії не охоплюють у повному обсязі комплексних змін, яких зазнає держава внаслідок війни та які продовжуватимуть формувати її розвиток після припинення воєнного стану. Це зумовлює необхідність теоретичного осмислення співвідношення повоєнної трансформації держави з конституційними перетвореннями та визначення її самостійного змісту. Проблематика повоєнної трансформації безпосередньо пов'язана з подальшим функціонуванням демократичних інститутів. Одним із першочергових питань стане відновлення виборчого процесу після припинення дії воєнного стану. При цьому проведення виборів відбуватиметься за умов, які істотно відрізнятимуться від довоєнних, оскільки змінилися чисельність і структура населення, значна частина громадян перебуває за межами місця постійного проживання, частина територій зазнала окупації або значних руйнувань, а виборча інфраструктура та інформаційні системи потребуватимуть додаткового захисту. Не менш важливим є подальше функціонування системи публічної влади. Воєнний стан об'єктивно зумовив концентрацію управлінських ресурсів на питаннях оборони, національної безпеки та забезпечення державної стійкості.

Окремий вимір становить євроінтеграційна спрямованість майбутніх перетворень, адже європейська інтеграція України поступово набула значення системного орієнтира внутрішнього розвитку держави. У повоєнний період це передбачає подальше наближення національного законодавства до права Європейського Союзу, модернізацію публічної адміністрації, зміцнення демократичних інститутів, розвиток місцевого самоврядування та посилення гарантій прав людини. Проблема повоєнної трансформації держави полягає у визначенні змісту та меж якісних змін, яких потребує українська державність після завершення воєнних дій, а також у встановленні правових, інституційних і організаційних засад їх реалізації.

Оцінка ступеня наукового розроблення проблеми. Проблематика конституційних перетворень, модернізації та трансформації держави досліджувалася у працях вітчизняних науковців, зокрема: А. Антонова, О. Беліченко, Ю. О. Волошина, О. М. Діденка, Ю. В. Кривицького, А. Крусян, С. Курганського, А. Нємцева О. М. Пересади, О. Ромців, М. В. Савчина, В. Струтинської, О. Штирьова, які розкривали теоретико-правову природу конституційної реформи, модернізації конституційної системи та трансформаційних процесів у сучасній державі. Окремий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені функціонуванню українського конституціоналізму в умовах війни, трансформації публічного управління, розвитку місцевого самоврядування, децентралізації та подальшої європейської інтеграції України.

Водночас у сучасній конституційно-правовій доктрині переважає дослідження окремих складників трансформаційних процесів без комплексного розгляду їх взаємозв'язку саме у повоєнний період. Недостатньо розробленими залишаються питання визначення змісту та ознак повоєнної трансформації держави, її співвідношення з конституційною реформою, модернізацією та конституційною трансформацією, а також установлення її місця серед категорій сучасного конституційного права. Окремого наукового осмислення потребують напрями трансформації публічної влади, відновлення та модернізації виборчого процесу, розвитку місцевого самоврядування, взаємодії держави і громадянського суспільства, забезпечення прав людини та реалізації євроінтеграційного курсу України в умовах повоєнного розвитку. Відсутність комплексного доктринального підходу до зазначених питань зумовлює необхідність подальшого дослідження повоєнної трансформації держави як самостійної категорії сучасного конституційного права.

Метою дослідження є теоретико-правове обґрунтування повоєнної трансформації держави як категорії сучасного конституційного права, визначення її змісту, основних напрямів та особливостей реалізації в умовах зміни інституційних, політичних, соціально-економічних, безпекових і правових засад функціонування держави.

Завдання дослідження. Для реалізації поставленої мети визначено такі конкретні завдання: розкрити теоретико-правову сутність повоєнної трансформації держави та визначити її основні ознаки; визначити співвідношення повоєнної трансформації держави з конституційною реформою, модернізацією та конституційною трансформацією; дослідити вплив війни на трансформацію засад функціонування держави та визначити ключові напрями її розвитку у повоєнний період; охарактеризувати основні напрями оновлення виборчого процесу, публічної влади та місцевого самоврядування в умовах повоєнних перетворень; визначити значення євроінтеграційного виміру для формування оновленої моделі держави; сформулювати основні підходи до формування нової моделі української державності у повоєнний період.

Методологія дослідження ґрунтується на системному підході, який забезпечує комплексне розуміння повоєнної трансформації держави як сукупності взаємопов'язаних політичних, правових, інституційних та соціальних перетворень; формально-юридичному методі, що дає змогу дослідити конституційно-правові засади функціонування держави та їх подальше оновлення; порівняльно-правовому методі, який використовується для зіставлення наукових підходів і визначення євроінтеграційних орієнтирів трансформаційних процесів. Поєднання зазначених методів дає змогу визначити сутність і зміст повоєнної трансформації держави, встановити її співвідношення з конституційною трансформацією та обґрунтувати основні напрями формування оновленої моделі української державності.

Виклад основного матеріалу. В умовах глибоких суспільних та інституційних змін особливого значення набуває визначення характеру й спрямованості майбутніх перетворень, а також їхнього впливу на функціонування державного механізму. Для кращого доктринального осмислення даної

наукової проблематики необхідно визначити теоретичний зміст конституційної трансформації держави. У доктрині конституційного права суміжними та часто вживаними як взаємозамінні є категорії конституційної трансформації, конституційної реформи та конституційної модернізації, однак кожна з них має власне юридичне навантаження і функціональне призначення. Варто розрізняти ці поняття, оскільки це є хоча взаємопов'язані, але за своєю юридичною природою різні суспільні перетворення. Конституційну реформу доцільно розглядати як комплексний політико-правовий процес послідовного вдосконалення та трансформації конституційного законодавства, що передбачає внесення відповідних змін до тексту Конституції, розвиток конституційних правовідносин і конституційної правосвідомості, а також формування належного механізму охорони та забезпечення конституційного правопорядку, спрямованого на утвердження й подальший розвиток сучасного українського конституціоналізму [1].

Конституційна модернізація вважається відповіддю конституційної системи держави на суперечності та виклики, що виникають на певному етапі її розвитку, спрямовану на вдосконалення чинних інститутів публічної влади та адаптацію їх до актуальних суспільно-політичних умов. При цьому вона орієнтується насамперед на оптимізацію організації, функціонування та взаємодії органів публічної влади без зміни фундаментальних засад конституційного ладу [2].

Аналізуючи теоретичне поняття конституційної трансформації, варто відзначити його комплексний характер, що описує процес зміни існуючого конституційного ладу або окремих його складників на якісно інший стан та супроводжується відповідним оновленням механізмів здійснення державного управління і засад функціонування громадянського суспільства із подальшим нормативним закріпленням таких змін у конституції незалежно від форми її вираження. У цьому контексті конституційна трансформація відображає динаміку розвитку конституційної матерії та охоплює прийняття нового тексту Конституції України, внесення до неї відповідних змін та змістовне переосмислення конституційних норм у процесі їх офіційного тлумачення та практичної реалізації. Наслідком конституційної трансформації є зміна формально-юридичного змісту Конституції і власне реального стану конституційного ладу конституційно-правових відносин [3]. Варто наголосити, що повоєнну трансформацію держави не слід ототожнювати виключно з її відбудовою, оскільки остання передбачає переважно відновлення втраченого або пошкодженого, тоді як трансформація має якісно інший характер і спрямована на формування оновленої моделі функціонування держави відповідно до нових суспільних, політичних, безпекових та інституційних умов [4].

Усі зазначені процеси відносяться до конституційних змін, проте вони відображають різні форми конституційного розвитку, серед яких конституційна трансформація відображає динамічний, інтегративний та функціональний виміри конституційних змін [1]. Водночас характеристика конституційної трансформації як комплексного процесу потребує розгляду не лише крізь призму внутрішньої динаміки конституційного розвитку, а й у ширшому контексті загальних перетворень, що визначають напрями та особливості розвитку сучасної держави.

Повертаючись до теми дослідження, необхідно більше уваги приділити саме трансформації держави, яка є ширшим поняттям, аніж конституційна трансформація, та включає останню в себе. Трансформація держави охоплює не лише нормативно-правові зміни, зафіксовані в тексті Основного Закону чи галузевому законодавстві, а й глибинні перетворення політичного, соціально-економічного, безпекового та інституційного характеру. Конституційна трансформація є юридичним виразом цього процесу, адже вона не породжує суспільні зміни сама по собі, а лише легітимізує їх у правовому полі, надаючи їм ознак стабільності, системності й обов'язковості. Можна вважати конституційну трансформацію складовою частиною трансформації держави у цілому, адже конституційна трансформація характеризує передусім зміни у системі конституційного устрою та правового регулювання публічної влади, тоді як трансформація держави охоплює значно ширший комплекс суспільних перетворень, у межах якого конституційні зміни виступають їх правовою та інституційною основою.

Якщо поєднати трансформацію держави з вище визначеними положеннями, то тут спостерігається їх взаємозв'язок, за якого конституційна реформа, конституційна модернізація та конституційна трансформація виступають різними за характером і масштабом способами забезпечення розвитку держави. При цьому трансформація держави становить найбільш широку за своїм змістом категорію, оскільки охоплює сукупність структурних, інституційних, політичних, соціально-економічних та

правових змін, тоді як конституційні перетворення є їхніми нормативно-правовим та інституційним складниками.

Зазначений взаємозв'язок набуває особливого практичного значення саме в умовах повномасштабної збройної агресії, коли трансформаційні процеси охоплюють практично всі сфери державного і суспільного життя. В умовах воєнного стану трансформація держави відбувається у декількох напрямах, зокрема через зміну системи організації та функціонування органів державної влади, громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини, політики та спрямованості держави, правосуддя. Ці напрями передують їх конституційному закріпленню і створюють підстави для подальшої конституційної реформи, покликаної закріпити фактично здійснені перетворення [5].

Насамперед варто розпочати з такого важливого напряму, який безпосередньо визначає легітимність публічної влади в повоєнний період, – виборчого процесу. Самі по собі вибори не можна вважати повоєнною трансформацією держави, оскільки вони існували до повномасштабного вторгнення, але в умовах воєнного стану були під конституційною забороною. Однак відновлення та модернізація виборчого процесу, що передбачатиме вдосконалення законодавства та створення належних гарантій реалізації виборчого права, мають стати складниками повоєнної трансформації. Постало питання щодо розроблення спеціального нормативно-правового акта, який має визначати особливості проведення повоєнних виборів, зокрема реалізації виборчого права для військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та виборців, котрі проживають на територіях, інфраструктура яких знищена, та інших важливих питань, які б регулювали механізм виборчого процесу. Окремим напрямом має стати забезпечення належної безпеки виборчого процесу, зокрема захисту виборчої інфраструктури, інформаційних систем та реєстру виборців від кіберзагроз і зовнішнього втручання. Повоєнне відновлення виборчого процесу не повинно зводитися до довоєнної практики, а має включати адаптацію до нових демографічних, територіальних, безпекових та інституційних реалій [6].

Відновлення виборчого процесу покликане забезпечити демократичну легітимацію публічної влади, проте наступним необхідним напрямом повоєнної трансформації має стати оновлення засад її організації та функціонування. Повоєнна трансформація держави неможлива без удосконалення інституційного складника, а саме самообмеження державної влади на користь прав і свобод людини в інтересах громадянського суспільства. Під час воєнного стану функціональна спрямованість органів державної влади коригується відповідно до його особливостей, зокрема їхня функціональна спрямованість в першу чергу зосереджується на відсічі збройній агресії, усуненні загрози небезпеки державній незалежності України та забезпеченні національної безпеки [7]. Публічне управління має бути відновлене на засадах європейських стандартів належного врядування, верховенства права, прозорості, підзвітності та поваги до прав людини. При цьому після припинення дії воєнного стану має відбутися повернення до повноцінного функціонування демократичних механізмів здійснення публічної влади, відновлення системи стримувань і противаг та посилення громадського контролю. Важливим напрямом має стати підвищення інституційної спроможності органів державної влади, їхньої професійності та відповідальності перед суспільством [4].

Варто звернути увагу на запропоновані О. Штирьовим та А. Антоновим напрями трансформації публічного управління. Одним із перших описується інституційний, що передбачає підвищення ефективності управління шляхом перебудови системи органів влади та впровадження багаторівневої моделі управління. Наступним напрямом трансформації автори визначають цифровий, який забезпечуватиме прозорість та зниження корупційних проявів через упровадження цифрового врядування. Значну увагу автори приділяють міжнародному напряму, який полягає в інтеграції у глобальні процеси та потребує імплементації міжнародних стандартів публічного управління. Також науковці визначають такі аспекти трансформації, як: економічний (залучення ресурсів для відбудови), децентралізаційний (посилення ролі громад у прийнятті рішень), людиноцентричний (орієнтація на потреби громадян), управлінський (перехід до результатоорієнтованого управління), безпековий (урахування воєнних ризиків у політиці) та інноваційний (упровадження нових управлінських рішень) [8].

Викладені напрями трансформації публічного управління засвідчують її комплексний, багатовекторний характер, що не обмежується виключно інституційною перебудовою органів влади, а передбачає й якісну зміну моделі їх взаємодії із суспільством. Тому окремим виміром повоєнної трансформації держави має стати переосмислення характеру взаємодії публічної влади та громадянського

суспільства. Досвід війни продемонстрував значний потенціал самоорганізації громадян, що створює передумови для подальшого інституційного закріплення механізмів громадської участі у формуванні та реалізації державної політики. У цьому аспекті повоєнна трансформація має передбачати перехід від переважно вертикальної моделі взаємодії до більш відкритої моделі публічного врядування [4].

Реалізація такої моделі публічного врядування неможлива без завершення реформи децентралізації, яка створює інституційне підґрунтя для розвитку місцевої демократії та посилення спроможності територіальних громад. В умовах повоєнного відновлення її значення зумовлюється необхідністю забезпечення ефективного управління на місцевому рівні, наближення публічних послуг до громадян та розширення можливостей територіальних громад самостійно визначати пріоритети свого розвитку. Водночас децентралізація має супроводжуватися чітким розмежуванням повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, належним ресурсним забезпеченням громад і посиленням механізмів контролю за використанням публічних ресурсів.

Указаний підхід узгоджується з позицією О. Ромціва та В. Струтинської, які акцентують увагу на необхідності завершення децентралізаційної реформи, яка була започаткована ще до повномасштабного вторгнення. Як зазначають автори, децентралізація має виступати одним із ключових механізмів відновлення територіальних громад, які зазнали пошкоджень або руйнувань унаслідок війни, та повинна забезпечувати належні передумови для їх сталого, демократичного та ефективного розвитку на місцевому рівні. Не можна не погодитися з тим, що для забезпечення самостійності та життєздатності громад у повоєнний період необхідно завершити цю реформу, адже лише посилене місцеве самоврядування здатне оперативно реагувати на соціальні виклики, що виникли внаслідок агресії [9].

Водночас інституційна трансформація публічної влади та розвиток місцевого самоврядування безпосередньо пов'язані з європейським вектором розвитку України, оскільки відповідність європейським стандартам поступово охоплює не лише зовнішньополітичну сферу, а й внутрішню організацію та функціонування держави. Відповідно до чого можна зробити висновок, що повоєнна трансформація держави і надалі матиме євроінтеграційний курс, який набуде стрімкішого розвитку через необхідність доведення європейському співтовариству бажання дотримуватися цінностей ЄС. Процес трансформації у цьому плані повинен включати реальну адаптацію національного законодавства до права ЄС, зокрема у сфері інтелектуальної власності, довкілля, соціальної політики та фінансового контролю [7]. Процес підписання Угоди про асоціацію з ЄС, який був призупинений через рішення тодішньої влади, що стало одним із безпосередніх чинників подальших подій Революції гідності та збройної агресії росії, має отримати новий імпульс у межах повоєнної трансформації держави. Європейська інтеграція України не може розглядатися виключно як зовнішньополітичний напрям, оскільки вона поступово перетворилася на визначальний орієнтир внутрішніх державних перетворень. У повоєнний період цей процес має набути системного характеру і включати в себе також інституційне реформування держави, зміцнення демократичних засад, забезпечення ефективності публічного управління та посилення гарантій прав і свобод людини.

Утім, повоєнна трансформація держави не вичерпується інституційними, безпековими та зовнішньополітичними вимірами – вона так само глибоко зачіпає соціально-гуманітарну сферу та механізми забезпечення і захисту прав людини. Повоєнна трансформація держави стосуватиметься також медичної сфери і не лише у напрямі підвищення якості надання медичних послуг та психологічної допомоги, а й у правовому значенні. Особливо варто звернути увагу на регулювання правового захисту осіб, які зазнали шкоди внаслідок неналежного надання медичної допомоги, для яких забезпечення належних гарантій захисту прав має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку системи охорони здоров'я та важливою передумовою її ефективного функціонування в умовах повоєнного відновлення держави. Це передбачає подальше вдосконалення законодавчого регулювання у сфері медичних правовідносин, оптимізацію процедур розгляду скарг і вирішення спорів, посилення механізмів відшкодування завданої шкоди, підвищення рівня правової обізнаності всіх учасників медичних правовідносин [10]. Водночас такі зміни мають бути спрямовані не лише на усунення окремих недоліків правового регулювання, а й на формування ефективної системи гарантій реалізації права на охорону здоров'я, доступу до медичної допомоги та належного захисту прав пацієнтів. У цьому контексті повоєнна трансформація має забезпечити переорієнтацію державної політики на людиноцентричний підхід, за якого захист прав людини визначатиме зміст і спрямованість відповідних державних перетворень.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави розглядати повоєнну трансформацію держави як комплексний процес якісної зміни засад її функціонування, який не може бути зведений лише до відновлення зруйнованої інфраструктури чи повернення до довоєнних управлінських практик. Її сутність полягає у формуванні оновленої моделі держави, здатної функціонувати відповідно до нових політичних, соціально-економічних, інституційних та безпекових умов, сформованих унаслідок війни. Така трансформація охоплює зміни у системі публічної влади, державному управлінні, місцевому самоврядуванні, взаємодії держави і громадянського суспільства, забезпеченні прав людини та визначенні стратегічних напрямів розвитку держави.

Теоретичне розуміння повоєнної трансформації потребує її розмежування з конституційною реформою, модернізацією та трансформацією. Уже трансформація держави є ширшою категорією, яка охоплює політичні, інституційні, соціально-економічні та правові перетворення на відміну від конституційної трансформації, яка становить їх нормативно-правовий та інституційний вимір.

Повномасштабне вторгнення стало потужним чинником трансформації держави, оскільки зумовило істотну зміну механізмів здійснення публічної влади, державних пріоритетів та способів забезпечення прав людини. Тому повоєнний період має передбачати не просте повернення до довоєнного стану, а переосмислення інституційних і правових моделей, ефективність яких була перевірена умовами війни. Одними з першочергових напрямів у цьому контексті є відновлення та модернізація виборчого процесу як основи демократичної легітимації публічної влади. Системоутворюючим напрямом повоєнної трансформації є оновлення організації та функціонування публічної влади. Повоєнна трансформація України матиме виразний євроінтеграційний вимір, який не може розглядатися лише як напрям зовнішньої політики. Європейський курс має виступати системним орієнтиром внутрішніх перетворень, охоплюючи модернізацію публічної адміністрації, розвиток місцевого самоврядування, адаптацію національного законодавства до права Європейського Союзу, зміцнення демократичних інститутів та гарантій прав людини. Водночас трансформаційні процеси мають поширюватися на соціально-гуманітарну сферу, зокрема охорону здоров'я, забезпечення та захист прав людини.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Кривицький Ю. В. Конституційна реформа в системі суспільних і правових перетворень. *Нове українське право.* 2026. Вип. 2. С. 196–204. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2026.2.23
2. Савчин М. В. Конституційна реформа. *Мала енциклопедія конституційного права* / Ш. Ю. Бошицький та ін. ; за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. С. 135–137.
3. Волошин Ю. О., Пересада О. М. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 208 с.
4. Курганський С. Післявоєнна відбудова України: інституційні трансформації, роль громадянського суспільства та стратегія демократичного оновлення. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії».* 2025. Вип. 60. С. 337–344. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.41
5. Крусян А. Український конституціоналізм в умовах війни: до постановки основних науково-практичних проблем та повоєнних тенденцій. *Український часопис конституційного права.* 2023. № 3. С. 16–28. DOI: https://doi.org/10.30970/jcl.3.2023.2
6. Діденко О. М. Щодо правової основи для проведення повоєнних виборів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 12. С. 55–58. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/9
7. Крусян А. Р. Науково-практична парадигма сучасного українського конституціоналізму: вплив реалій правового режиму воєнного стану та викликів повоєнного розвитку України. *Вісник НАН України.* 2024. № 4. С. 25–34. URL: https://share.google/EsPXm8OPfYt7PPxKx
8. Штирьов О., Антонов А. Трансформація публічного управління в Україні в умовах повоєнної відбудови. *Public Administration and Regional Development.* 2026. № 31. С. 353–373. URL: https://share.google/HPLe03GCWweNnFprO
9. Ромців О., Струтинська В. Завершення реформи децентралізації згідно зі стандартами ЄС у контексті післявоєнної відбудови України. *Управління ЄС та післявоєнні трансформації України :* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 23 жовтня 2025 р. Львів : Львівська політехніка, 2025. С. 81–84. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/2025zbirnikzhan-mone.pdf
10. Беліченко О., Нємцев А. Особливості захисту конституційного права на охорону здоров'я в умовах трансформації України. *Управління ЄС та післявоєнні трансформації України :* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 23 жовтня 2025 р. Львів : Львівська політехніка, 2025. С. 88–91. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/2025zbirnikzhan-mone.pdf

REFERENCES

1. Kryvytskyi, Yu. V. (2026). Konstytutsiina reforma v systemi suspilnykh i pravovykh peretvoren [Constitutional Reform in the System of Social and Legal Transformations]. *Nove ukrainske pravo,* 2, 196–204. [in Ukrainian].

2. Savchyn, M. V. (2012). Konstytutsiina reforma [Constitutional Reform]. *Mala entsyklopediia konstytutsiinoho prava* / Sh. Yu. Boshytskyi et al.; edited by Yu. L. Boshytskyi. Kyiv: Kondor-Vydavnytstvo, pp. 135–137 [in Ukrainian].

3. Voloshyn, Yu. O., Peresada, O. M. (2013). Konstytutsiina reforma ta modernizatsiia v suchasnii derzhavi v umovakh yevropeiskoi intehratsii: problemy teorii ta praktyky [Constitutional Reform and Modernization in the Modern State under European Integration: Problems of Theory and Practice]. Odesa: Feniks. 208 p. [in Ukrainian].

4. Kurhanskyi, S. (2025). Pisliavoienna vidbudova Ukrainy: instytutsiini transformatsii, rol hromadianskoho suspilstva ta stratehiia demokratychnoho onovlennia [Postwar Reconstruction of Ukraine: Institutional Transformations, the Role of Civil Society and the Strategy of Democratic Renewal]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filos.-politoloh. Studii,* 60, 337–344. [in Ukrainian].

5. Krusian, A. (2023). Ukrainskyi konstytutsionalizm v umovakh viiny: do postanovky osnovnykh naukovo-praktychnykh problem ta povoiennykh tendentsii [Ukrainian Constitutionalism in the Conditions of War: Towards the Formulation of the Main Scientific and Practical Problems and Postwar Trends]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava,* 3, 16–28. [in Ukrainian].

6. Didenko, O. M. (2023). Shchodo pravovoi osnovy dlia provedennia povoiennykh vyboriv v Ukraini [On the Legal Basis for Conducting Postwar Elections in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal,* 12, 55–58. [in Ukrainian].

7. Krusian, A. R. (2024). Naukovo-praktychna paradyhma suchasnoho ukrainskoho konstytutsionalizmu: vplyv realii pravovoho rezhymu voiennoho stanu ta vyklykiv povoiennoho rozvytku Ukrainy [Scientific and Practical Paradigm of Modern Ukrainian Constitutionalism: The Impact of the Realities of Martial Law and the Challenges of Ukraine's Postwar Development]. *Visnyk NAN Ukrainy,* 4, 25–34. Retrieved from: https://share.google/EsPXm8OPfYt7PPxKx [in Ukrainian].

8. Shtyrov, O., Antonov, A. (2026). Transformatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini v umovakh povoiennoi vidbudovy [Transformation of Public Administration in Ukraine in the Context of Postwar Reconstruction]. *Public Administration and Regional Development,* 31, 353–373. Retrieved from: https://share.google/HPLe03GCWweNnFprO [in Ukrainian].

9. Romtsiv, O., Strutynska, V. (2025). Zavershennia reformy detsentralizatsii zghidno standartiv YeS v konteksti pisliavoiennoi vidbudovy Ukrainy [Completion of the Decentralization Reform in Accordance with EU Standards in the Context of Ukraine's Postwar Reconstruction]. Upravlinnia YeS ta pisliavoienni transformatsii Ukrainy: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Lviv, October 23, 2025). Lviv: Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», pp. 81–84. Retrieved from: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/2025zbirnikzhan-mone.pdf [in Ukrainian].

10. Belichenko, O., Niemtsev, A. (2025). Osoblyvosti zakhystu konstytutsiinoho prava na okhoronu zdorovia v umovakh transformatsii Ukrainy [Features of the Protection of the Constitutional Right to Health Care in the Context of Ukraine's Transformation]. Upravlinnia YeS ta pisliavoienni transformatsii Ukrainy: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Lviv, October 23, 2025). Lviv: Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», pp. 88–91. Retrieved from: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/2025zbirnikzhan-mone.pdf [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ

УДК 342.7:347.9(477)
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.06

МИКОЛА КОЦУР
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна
ORCID: 0009-0002-9609-4189

Анотація. У статті досліджено нормативно-правові засади забезпечення права на справедливий суд в Україні. Установлено багаторівневу будову регулювання, що охоплює конституційні приписи, міжнародно-правові зобов'язання, судоустрійне і процесуальне законодавство, гарантії доступу до правосуддя та виконання судових рішень. У роботі застосовано системний, формально-юридичний і герменевтичний методи.

З'ясовано, що конституційне ядро права формують статті 3, 8, 24, 55, 59, 64, 124–129¹ Конституції України, а міжнародні параметри – стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.

Обґрунтовано інтерпретаційно-конкретизувальне значення практики Європейського суду з прав людини та позицій Конституційного Суду України. Виокремлено установчий, статусний, юрисдикційний, процедурний, доступовий, інформаційний і виконавчий блоки нормативного забезпечення, узгодженість яких визначає реальність судового захисту.

Проаналізовано регулювання незалежності та безсторонності суду, рівності сторін, змагальності, гласності, розумних строків, правничої допомоги, мотивованості рішення та виконання.

Окрему увагу приділено адаптації судочинства в умовах воєнного стану за умови збереження сутності права та можливості участі особи у провадженні. Виявлено фрагментарність закріплення гарантій, міжгалузеву термінологічну неузгодженість, відсутність універсального тесту допустимості обмежень доступу до суду та недостатню завершеність механізмів виконання рішень.

Сформульовано пропозиції щодо синхронізації процесуальних кодексів із конституційними та конвенційними стандартами, запровадження засобу захисту від надмірної тривалості проваджень, посилення контролю на виконавчій стадії і визначення мінімальних процесуальних гарантій воєнного часу.

Ключові слова: право на справедливий суд; нормативно-правове забезпечення; судовий захист; доступ до правосуддя; судоустрій; процесуальне законодавство; практика ЄСПЛ; Конституційний Суд України; виконання судових рішень; воєнний стан.

LEGAL AND REGULATORY FOUNDATIONS FOR ENSURING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL IN UKRAINE

UDC 342.7:347.9(477)
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.06

MYKOLA KOTSUR
Candidate of Legal Sciences,
Doctoral Researcher at the Department of Constitutional Law
and Comparative Jurisprudence, Faculty of Law,
State University "Uzhhorod National University", Ukraine
ORCID: 0009-0002-9609-4189

Abstract. The article examines the legal and regulatory foundations for ensuring the right to a fair trial in Ukraine. A multilevel framework is identified, comprising constitutional norms, international obligations, legislation on the judiciary and judicial procedure, guarantees of access to justice, and judgment enforcement.

Systemic, formal legal, and hermeneutic methods are applied. The constitutional core of the right rests on Articles 3, 8, 24, 55, 59, 64 and 124–129¹ of the Constitution of Ukraine. Its international parameters follow from Article 6 of the ECHR and Article 14 of the ICCPR.

The interpretative role of the case law of the European Court of Human Rights and the positions of the Constitutional Court of Ukraine is substantiated. The framework is divided into constituent, status-related, jurisdictional, procedural, access-related, informational and enforcement components, whose coherence determines the effectiveness of protection.

The regulation of judicial independence and impartiality, equality of arms, adversarial proceedings, publicity, reasonable time, legal aid, reasoned judgments and enforcement is analysed. Particular attention is paid to adapting judicial proceedings under martial law while preserving the essence of the right and the individual's ability to participate.

The study identifies fragmented regulation of guarantees, inconsistent terminology across procedural branches, the absence of a universal test for restrictions on access to a court, and incomplete judgment-enforcement mechanisms. It proposes aligning procedural codes with constitutional and Convention standards, introducing a remedy against excessive length of proceedings, strengthening judicial control at the enforcement stage, and defining minimum procedural guarantees under martial law.

Key words: right to a fair trial; legal and regulatory framework; judicial protection; access to justice; judiciary; procedural legislation; ECHR case law; Constitutional Court of Ukraine; enforcement of judgments; martial law.

Постановка проблеми. Право на справедливий суд належить до основоположних гарантій, дієвість яких безпосередньо залежить від якості нормативного регулювання. Конституційне проголошення судового захисту саме по собі не забезпечує доступності суду, незалежності суддів, рівності процесуальних можливостей, розгляду впродовж розумного строку або виконання остаточного рішення. Кожна із цих вимог потребує належної законодавчої форми, інституційних механізмів і процедур, здатних унеможливити свавільне обмеження особи.

Українська нормативна модель права на справедливий суд формувалася під впливом конституційної реформи у сфері правосуддя, ратифікації міжнародних договорів, розвитку практики Європейського суду з прав людини та численних змін процесуального законодавства. Разом із цим зміна територіальної підсудності, дистанційна участь, перебої у роботі інформаційних систем, кадрові втрати та обмеження виконання певних категорій рішень змінюють звичні способи судового захисту. Стаття 55 Конституції України належить до прав, які не можуть бути обмежені навіть за воєнного або надзвичайного стану [1], що вимагає особливої нормативної точності: безпекове коригування процедури повинно зберігати сутність права та реальну можливість звернення до суду.

Метою дослідження є формування цілісної моделі нормативно-правових засад забезпечення права на справедливий суд в Україні, визначення функціональних блоків відповідного регулювання, оцінювання їх узгодженості з конституційними та міжнародними стандартами, а також обґрунтування напрямів удосконалення законодавства.

Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний метод, застосований для аналізу нормативних приписів; системно-структурний – для побудови багаторівневої моделі джерел; ієрархічний – для встановлення співвідношення Конституції, міжнародних договорів і законів; функціональний – для визначення призначення окремих нормативних блоків; юридична герменевтика – для врахування правових позицій Конституційного Суду України та ЄСПЛ; порівняльно-процесуальний – для зіставлення регулювання у різних видах судочинства.

Виклад основних результатів дослідження. Нормативно-правові засади забезпечення права на справедливий суд доцільно розуміти як ієрархічно впорядковану та функціонально пов'язану сукупність конституційних норм, міжнародно-правових зобов'язань, законодавчих приписів і заснованих на них процедур, які визначають організацію судової влади, доступ до суду, правила справедливого провадження, способи судового захисту та виконання судових рішень.

Конституція має найвищу юридичну силу; чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства; закони конкретизують організацію і процедуру; практика ЄСПЛ застосовується судами як джерело права відповідно до спеціального закону; рішення Конституційного Суду є обов'язковими, остаточними та визначають конституційні межі законодавчого розсуду [2; 3].

Стаття 3 Конституції України визначає утвердження і забезпечення прав людини головним обов'язком держави. Стаття 8 закріплює верховенство права, найвищу юридичну силу та пряму дію конституційних норм. Стаття 24 вимагає рівності перед законом і забороняє привілеї та обмеження

за визначеними ознаками. Стаття 55 гарантує судовий захист, оскарження рішень, дій і бездіяльності суб'єктів публічної влади, конституційну скаргу та можливість звернення до міжнародних судових установ після використання національних засобів захисту [1].

Стаття 59 забезпечує право на професійну правничу допомогу, без якої доступ до суду в юридично або фактично складній справі може бути ілюзорним. Стаття 64 забороняє обмежувати право, передбачене статтею 55, в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Стаття 124 поширює юрисдикцію судів на будь-який юридичний спір і кримінальне обвинувачення. Статті 126 та 129 закріплюють незалежність суддів, рівність учасників процесу, змагальність, підтримання публічного обвинувачення прокурором, забезпечення обвинуваченому права на захист, гласність, розумні строки, право на апеляційний перегляд та у визначених законом випадках на касаційне оскарження [1].

Поряд із зазначеним убачаємо за доцільне зауважити, що конституційна формула не містить окремої статті з назвою «право на справедливий суд», проте Конституційний Суд України послідовно виводить його зміст із взаємозв'язку статей 8, 55, 129 і 129[1] та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції). У Рішенні № 5-р(II)/2021 Суд наголосив, що сутнісний зміст судового захисту визначається з урахуванням конституційних засад судочинства і конвенційного права на справедливий суд [3]. Отже, стаття 55 є центральною, але не самодостатньою нормою, а її застосування передбачає системне залучення організаційних, процесуальних і виконавчих гарантій.

Другий рівень нормативного регулювання утворюють міжнародні договори. Стаття 6 Конвенції гарантує справедливий і публічний розгляд упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, установленим законом, а також презумпцію невинуватості й мінімальні права обвинуваченого [4]. Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – Міжнародного пакту) закріплює рівність перед судами і трибуналами, публічність, інституційні вимоги до суду та деталізовані кримінально-процесуальні гарантії [5]. Загальна декларація прав людини є вихідним універсальним орієнтиром, хоча сама по собі не має у національному праві режиму ратифікованого договору [6].

Положення Конвенції діють у національній системі разом із практикою ЄСПЛ. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зобов'язує суди застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело права [2]. Значення вказаного положення полягає в обов'язковому врахуванні офіційного тлумачення конвенційних гарантій під час вибору та застосування національної норми. Рішення у справі проти України одночасно породжує індивідуальні та загальні заходи виконання.

Третій рівень охоплює судоустрійне законодавство. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» конкретизує конституційну організацію судової влади. Його стаття 2 визначає завданням суду забезпечення кожному права на справедливий суд; стаття 6 регламентує незалежність судів; стаття 7 закріплює захист прав у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом; стаття 8 передбачає право на повноважний суд, а статті 9 і 10 – рівність та професійну правничу допомогу [7]. Статусні гарантії судді, автоматизований розподіл справ, незмінюваність, дисциплінарна процедура та належне фінансування мають безпосереднє значення для інституційної справедливості.

Четвертий рівень становлять процесуальні кодекси. Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс і Кодекс адміністративного судочинства майже уніфіковано визначають завданням справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд із метою ефективного захисту, закріплюють верховенство права, рівність, змагальність, диспозитивність, пропорційність, гласність, розумність строків, обов'язковість рішення, право на апеляційний перегляд і передбачене законом касаційне оскарження. Подібність положень у вказаних нормативних актах сприяє єдності стандарту, хоча особливості юрисдикцій зумовлюють різний обсяг активності суду та розподілу доказового тягаря.

Кримінальний процесуальний кодекс виходить зі специфіки публічного обвинувачення та підвищеної інтенсивності втручання у права особи, закріплює верховенство права, законність, рівність, повагу до гідності, забезпечення права на захист, змагальність, безпосередність дослідження доказів, гласність і розумні строки [8]. Нормативний зміст справедливого кримінального провадження розподілений між загальними засадами, правилами доказування, судового контролю, підготовчого та судового провадження.

Закон «Про безоплатну правничу допомогу» створює механізм первинної і вторинної допомоги для визначених категорій осіб [9], гарантії котрого слід оцінювати за доступністю, своєчасністю та

якістю представництва, адже формальне призначення адвоката без належного часу для підготовки не забезпечує справедливості. Закон «Про доступ до судових рішень» гарантує відкритість рішень і функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень [10].

Наступний блок нормативного регулювання забезпечення права на справедливий суд стосується виконання судових рішень. Частина перша статті 129[1] Конституції установлює обов'язковість судового рішення, покладає на державу його виконання та на суд контроль [1]. Закон «Про виконавче провадження» визначає виконання завершальною стадією судового провадження і закріплює засади обов'язковості, законності, справедливості, розумності строків та оскарження дій виконавця [11]. Закон «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» регулює виконання рішень, боржником за якими є державні органи, підприємства й установи [12].

Шостий блок охоплює особливості воєнного стану. Стаття 26 Закону «Про правовий режим воєнного стану» вимагає здійснення правосуддя виключно судами, забороняє скорочення чи прискорення форм судочинства та дозволяє зміну територіальної підсудності у разі неможливості роботи суду [13]. У Рішенні № 8-р(II)/2024 Конституційний Суд України наголосив, що статті 55, 62 і 63 Конституції не можуть бути обмежені воєнним станом, а судовий контроль за триманням під вартою повинен зберігати реальний характер [14]. Слід акцентувати, що заборона обмеження статті 55 не виключає адаптації процесуальної форми. Дистанційна участь, перенесення розгляду, зміна підсудності або особливий режим доступу до приміщення можуть бути необхідними для безпеки. Їх правомірність визначається наявністю законної підстави, фактичною необхідністю, тимчасовістю та збереженням альтернативного каналу участі.

Висновки. Нормативно-правові засади забезпечення права на справедливий суд в Україні утворюють багаторівневу систему. Її конституційне ядро формують статті 3, 8, 24, 55, 59, 64, 124-129[1] Конституції; міжнародний рівень – стаття 6 Конвенції та стаття 14 Міжнародного пакту; законодавчу конкретизацію забезпечують акти про судоустрій, процесуальні кодекси, закони про судовий збір, правничу допомогу, доступ до рішень та їх виконання. Практика Конституційного Суду України та ЄСПЛ конкретизує зміст цих норм і визначає межі законодавчого розсуду.

Функціональна структура нормативного забезпечення охоплює установчий, статусний, юрисдикційний, процедурний, доступовий, інформаційний та виконавчий блоки. При цьому повнота кожного з них має оцінюватися у єдиному циклі, право втрачає дієвість, якщо доступний суд не є незалежним, належна процедура завершується невмотивованим рішенням або остаточне рішення залишається невиконаним.

Пріоритетними напрямами вдосконалення у досліджуваній сфері вбачаємо такі: синхронізація процесуальних кодексів із конституційними та конвенційними стандартами; законодавче закріплення універсального тесту допустимості обмежень доступу до суду; створення засобу захисту від надмірної тривалості проваджень; посилення судового контролю та відповідальності на стадії виконання; визначення мінімальних процесуальних гарантій воєнного часу. Насамкінець зазначимо: нормативна якість у цій сфері вимірюється не кількістю актів, а їх узгодженістю, передбачуваністю та здатністю забезпечити практичний і результативний судовий захист.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 02.09.2026).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 02.09.2026).

3. Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 р. № 5-р(II)/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text (дата звернення: 02.09.2026).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.09.2026).

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.09.2026).

6. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 02.09.2026).

7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 02.09.2026).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 02.09.2026).

9. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата звернення: 02.09.2026).

10. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text (дата звернення: 02.09.2026).

11. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (дата звернення: 02.09.2026).

12. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05 червня 2012 р. № 4901-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text (дата звернення: 02.09.2026).

13. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 02.09.2026).

14. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 р. № 8-р(II)/2024 у справі про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text (дата звернення: 02.09.2026).

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

2. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2006 r. № 3477-IV [On the Enforcement of Judgments and Application of the Case-Law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated February 23, 2006, No. 3477-IV]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

3. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 21 lypnia 2021 r. № 5-r(II)/2021 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated July 21, 2021, No. 5-r(II)/2021]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

4. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 4 lystopada 1950 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

5. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16 hrudnia 1966 r. [International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

6. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10 hrudnia 1948 r. [Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

7. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. № 1402-VIII [On the Judiciary and Status of Judges: Law of Ukraine dated June 2, 2016, No. 1402-VIII]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 r. № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012, No. 4651-VI]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

9. Pro bezoplatnu pravnychu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2011 r. № 3460-VI [On Free Legal Aid: Law of Ukraine dated June 2, 2011, No. 3460-VI]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

10. Pro dostup do sudovykh rishen: Zakon Ukrainy vid 22 hrudnia 2005 r. № 3262-IV [On Access to Court Decisions: Law of Ukraine dated December 22, 2005, No. 3262-IV]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

11. Pro vykonavche provadzhennia: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. № 1404-VIII [On Enforcement Proceedings: Law of Ukraine dated June 2, 2016, No. 1404-VIII]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

12. Pro harantii derzhavy shchodo vykonannia sudovykh rishen: Zakon Ukrainy vid 5 chervnia 2012 r. № 4901-VI [On State Guarantees Regarding the Enforcement of Court Decisions: Law of Ukraine dated June 5, 2012, No. 4901-VI]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

13. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. № 389-VIII [On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine dated May 12, 2015, No. 389-VIII]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

14. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18 lypnia 2024 r. № 8-r(II)/2024 u spravi pro harantii sudovoho kontroliu za dotrymanniam prav osib, yakykh utrymuiut pid vartoiu [Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated July 18, 2024, No. 8-r(II)/2024, in the case concerning guarantees of judicial control over the observance of the rights of persons held in custody]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 07.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

АЛГОРИТМІЧНА ПРОЗОРІСТЬ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.07

ІВАН КРЕГУЛ
доктор філософії у галузі права,
приватний виконавець
ivan.krehul@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009-0003-0100-442

Анотація. Статтю присвячено дослідженню конституційно-правової природи алгоритмічної прозорості та визначенню її місця у механізмі захисту прав людини в умовах поширення автоматизованих та алгоритмічно опосередкованих рішень. Обґрунтовано, що алгоритмічну прозорість не слід зводити виключно до технічної відкритості алгоритму, оприлюднення програмного коду або загального інформування про використання систем штучного інтелекту. У конституційно-правовому вимірі її зміст визначається здатністю забезпечити особі достатній обсяг зрозумілої та юридично значущої інформації про використання алгоритмічної системи, її роль у процесі прийняття рішення, основні критерії та дані, що вплинули на результат, а також можливість перевірити й оскаржити відповідне рішення.

Установлено, що Конституція України прямо не закріплює окремого права на алгоритмічну прозорість. Водночас її конституційне підґрунтя формується системним зв'язком положень про людину як найвищу соціальну цінність, верховенство права, законність діяльності органів публічної влади, рівність, захист приватного життя, право на інформацію та судовий захист. Додаткової нормативної конкретизації зазначена гарантія набуває у законодавстві про захист персональних даних та адміністративну процедуру.

Запропоновано розглядати алгоритмічну прозорість як комплексну конституційно-правову гарантію, що охоплює чотири взаємопов'язані рівні: інституційний, процедурний, індивідуально-пояснювальний та контрольно-наглядовий. Аргументовано, що належний рівень алгоритмічної прозорості повинен визначатися не максимальним обсягом розкритої технічної інформації, а її достатністю для реалізації конкретного конституційного права. Проаналізовано положення Загального регламенту ЄС про захист даних, Регламенту ЄС про штучний інтелект, Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права, а також практику Суду Європейського Союзу щодо автоматизованого прийняття рішень.

Ключові слова: алгоритмічна прозорість; права людини; конституційно-правові гарантії; штучний інтелект; автоматизоване прийняття рішень; право на пояснення; алгоритмічне рішення; персональні дані; публічне управління; судовий захист.

ALGORITHMICAL TRANSPARENCY AS A CONSTITUTIONAL AND LEGAL GUARANTEE FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

UDC 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.07

IVAN KREHUL
Doctor of Philosophy in Law,
Private Contractor
ivan.krehul@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0009-0003-0100-442

Abstract. The article is devoted to the study of the constitutional and legal nature of algorithmic transparency and determining its place in the mechanism of human rights protection in the context of the spread of automated and algorithmically mediated decisions. It is substantiated that algorithmic transparency should not be reduced exclusively to the technical openness of the algorithm, the publication of the program code or general information about the use of artificial intelligence systems. In the constitutional and legal dimension, its content is determined

by the ability to provide a person with a sufficient amount of understandable and legally significant information about the use of the algorithmic system, its role in the decision-making process, the main criteria and data that influenced the result, as well as the opportunity to verify and appeal the relevant decision. It is established that the Constitution of Ukraine does not directly enshrine a separate right to algorithmic transparency. At the same time, its constitutional basis is formed by a systemic connection of provisions on the person as the highest social value, the rule of law, the legality of the activities of public authorities, equality, protection of private life, the right to information and judicial protection. Additional normative specification of the specified guarantee is given in the legislation on the protection of personal data and administrative procedure. It is proposed to consider algorithmic transparency as a complex constitutional and legal guarantee, covering four interrelated levels: institutional, procedural, individual-explanatory and control-supervisory. It is argued that the appropriate level of algorithmic transparency should be determined not by the maximum volume of disclosed technical information, but by its sufficiency for the implementation of a specific constitutional right. The provisions of the EU General Data Protection Regulation, the EU Regulation on Artificial Intelligence, the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, as well as the case law of the Court of Justice of the European Union on automated decision-making are analyzed.

Key words: algorithmic transparency; human rights; constitutional and legal guarantees; artificial intelligence; automated decision-making; right to explanation; algorithmic decision; personal data; public administration; judicial protection.

Постановка проблеми. Цифрова трансформація публічного управління поступово змінює не лише способи надання адміністративних послуг, обробки інформації чи взаємодії держави з громадянами, а й сам механізм формування владних рішень. Алгоритмічні системи здатні здійснювати перевірку даних, класифікацію осіб, визначення рівня ризику, ранжування, прогнозування, формування рекомендацій або безпосередньо брати участь у прийнятті рішень, від яких залежить реалізація прав, свобод і законних інтересів людини. У таких умовах між особою та суб'єктом владних повноважень виникає новий технологічний елемент – алгоритмічна система, внутрішня логіка функціонування якої може залишатися недоступною або незрозумілою для адресата владного рішення.

Саме по собі використання алгоритмів не суперечить засадам конституційної держави. Автоматизація здатна підвищувати оперативність управління, забезпечувати однакове застосування формалізованих критеріїв, зменшувати адміністративне навантаження та сприяти доступності публічних послуг. Проблема виникає тоді, коли технологічна складність системи перешкоджає установленню того, на яких фактичних та правових підставах було прийнято рішення, які відомості про особу враховувалися, яким був вплив алгоритмічного результату на остаточне рішення і хто несе відповідальність за його правомірність.

За таких обставин алгоритмічна непрозорість перестає бути виключно технічною проблемою. Вона безпосередньо впливає на можливість особи реалізувати конституційні права. Неможливо ефективно оскаржити рішення, якщо невідомо, які обставини стали підставою для його прийняття; складно довести дискримінаційний характер алгоритмічної моделі, якщо неможливо встановити критерії диференціації; право на захист персональних даних утрачає значну частину практичного змісту, якщо особа не знає, яким чином ці дані використовувалися для формування правових наслідків. У результаті формальна наявність механізмів правового захисту може не забезпечувати їх фактичної ефективності.

Звідси постає питання про юридичну природу алгоритмічної прозорості. Чи є вона самостійним цифровим правом, різновидом права на інформацію, елементом належної адміністративної процедури, передумовою судового захисту чи ширшою конституційно-правовою гарантією? На нашу думку, саме останній підхід найбільш повно відображає функціональне призначення алгоритмічної прозорості у системі конституційного права.

Окремі аспекти алгоритмічної прозорості, автоматизованого прийняття рішень, використання штучного інтелекту в публічному управлінні, алгоритмічної підзвітності та пов'язаних із застосуванням цифрових технологій ризиків для прав людини досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: О. Орлов, А. Гачкевич, І. Берназюк, D. K. Citron, J. A. Kroll, M. Ananny, K. Crawford, L. McGregor, D. Murray, V. Ng, S. Grimmelikhuijsen, A. Rachovitsa, N. Johann та ін.

Наявний науковий доробок сформував належне теоретичне підґрунтя для дослідження проблем алгоритмічної непрозорості, підзвітності автоматизованих систем, зрозумілості алгоритмічних рішень, людського контролю за їх прийняттям та процедурних гарантій захисту прав людини. Водночас недостатньо дослідженим залишається саме конституційно-правовий вимір алгоритмічної прозорості як

комплексної гарантії захисту прав людини, її місце у системі конституційно-правових гарантій, взаємозв'язок із закріпленими Конституцією України правами та принципами, а також зміст і критерії достатності інформації, необхідної особі для розуміння, перевірки та оскарження алгоритмічно опосередкованого рішення.

Метою статті є визначення конституційно-правової природи алгоритмічної прозорості, обґрунтування її значення як гарантії захисту прав людини, встановлення нормативного підґрунтя відповідної гарантії у правовій системі України та формування підходу до визначення її змісту й основних рівнів реалізації з урахуванням сучасних європейських стандартів регулювання автоматизованого прийняття рішень.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, функціональний та метод правового аналізу, застосовані для визначення конституційно-правової природи алгоритмічної прозорості, з'ясування її місця у системі гарантій захисту прав людини та аналізу національних і європейських підходів до правового регулювання автоматизованого прийняття рішень.

Виклад основних результатів дослідження. Концепція алгоритмічної прозорості сформувалася на перетині технологічних, етичних, управлінських та юридичних досліджень. У найбільш загальному розумінні вона характеризує можливість отримати інформацію про алгоритмічну систему, її призначення, принципи функціонування та роль у процесі прийняття рішень. Однак для юридичної науки такого визначення недостатньо, оскільки сама наявність певної інформації про алгоритм ще не гарантує можливості захисту прав особи. Так, О. Орлов, досліджуючи алгоритмічну прозорість у державному управлінні, виділяє технічний, процедурний та організаційний складники непрозорості алгоритмічних процесів і пов'язує її подолання, зокрема, зі створенням доступних механізмів оскарження й аудитом алгоритмічних систем [1]. А. Гачкевич, своєю чергою, серед основних проблем забезпечення законності автоматизованого прийняття рішень у діяльності органів публічної влади називає належність повноважень, захист персональних даних, можливість оскарження рішень та людський контроль за автоматизованими процесами [2].

У зарубіжній доктрині проблема непрозорості алгоритмічного управління досліджується вже тривалий час. Д. К. Сітрон ще в контексті ранніх автоматизованих адміністративних систем звернула увагу на те, що перенесення правил прийняття рішень у програмний код може позбавляти особу змістовного повідомлення про підстави рішення та ускладнювати перевірку того, чи правильно норма права була відтворена у технологічній системі. Для подолання цих ризиків дослідниця запропонувала концепцію «technological due process», яка передбачає адаптацію традиційних процедурних гарантій до автоматизованого середовища [3].

Водночас прозорість не повинна ідеалізуватися як самодостатній засіб вирішення всіх проблем алгоритмічного управління. Зокрема, М. Ананні та К. Кроуфорд переконливо застерігають від спрощеного припущення, відповідно до якого можливість «побачити» внутрішню будову алгоритмічної системи автоматично означає можливість її зрозуміти та ефективно контролювати [4]. Подібної позиції дотримуються також Л. Макгрегор та співавтори, які розглядають прозорість як важливу передумову алгоритмічної підзвітності, однак наголошують на необхідності поєднувати її з ширшим правозахисним механізмом, здатним охоплювати весь життєвий цикл алгоритмічної системи [5].

Підкреслимо, що зазначене має принципове значення для конституційно-правового розуміння алгоритмічної прозорості. Її метою не є максимально повне розкриття будь-якої технічної інформації про цифрову систему. Юридично значущою прозорість стає тоді, коли вона дає змогу особі зрозуміти, яким чином використання алгоритму позначилося на реалізації її прав та які правові засоби вона може використати для перевірки або оскарження відповідного рішення. Таким чином, основна конституційна проблема алгоритмічної непрозорості полягає не в технічній складності алгоритму як такій, а в можливості перетворення цієї складності на перешкоду для реалізації прав людини та здійснення правового контролю за публічною владою.

Принагідно додати, що Конституція України не містить окремого права на алгоритмічну прозорість або права на пояснення алгоритмічного рішення. Водночас відсутність спеціального терміна в тексті Основного Закону не означає відсутності конституційного підґрунтя для відповідної гарантії. Насамперед алгоритмічна прозорість пов'язана зі ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина,

її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Технологічний спосіб реалізації владних повноважень не змінює цього обов'язку. Використання алгоритму не може зменшувати обсяг гарантій, якими особа користувалася б у разі прийняття аналогічного рішення без застосування автоматизованої системи [6].

Не менш важливим є принцип верховенства права, закріплений ст. 8 Конституції України, а однією з передумов дії цього принципу є можливість установити юридичні підстави владного втручання та перевірити його на відповідність праву. Якщо алгоритмічно опосередковане рішення породжує правові наслідки для особи, але механізм формування істотних для нього висновків залишається повністю недоступним для перевірки, виникає ризик фактичного вилучення частини владної діяльності зі сфери правового контролю. У цьому контексті особливого значення набуває ст. 19 Конституції України, яка зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Отже, застосування алгоритмічної системи не може виступати самостійною підставою владного рішення. Відповідальним суб'єктом залишається відповідний орган публічної влади, а результат роботи алгоритму повинен бути юридично співвіднесений із компетенцією органу, встановленими законом критеріями та процедурою прийняття рішення.

Алгоритмічна прозорість безпосередньо пов'язана також із принципом рівності, закріпленим у ст. 24 Конституції України. Алгоритмічна система може формально застосовувати однакові правила до всіх осіб, але водночас відтворювати непряму дискримінацію через використані дані, способи їх категоризації або критерії оцінювання. За відсутності належної інформації про чинники, які вплинули на рішення, виявлення такої нерівності істотно ускладнюється. Ст. 32 Конституції України створює конституційне підґрунтя для контролю особи за використанням інформації про неї, а ст. 34 – для інформаційного компонента алгоритмічної прозорості. Проте зведення досліджуваної гарантії лише до права на інформацію було б надмірним спрощенням. Інформація про алгоритмічне рішення потрібна особі не сама по собі, а передусім для реалізації інших прав. Найбільш виразно це проявляється у взаємозв'язку зі ст. 55 Конституції України, яка гарантує судовий захист прав і свобод та можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади. Ефективність права на оскарження залежить від можливості зрозуміти причини несприятливого рішення. Особа, яка не знає, що рішення було повністю або частково сформоване алгоритмом, які відомості були використані та які чинники визначили результат, об'єктивно перебуває у слабшому становищі під час його оскарження [6].

Як бачимо, алгоритмічна прозорість не потребує штучного конструювання нового конституційного права, не пов'язаного з чинним текстом Конституції України. Значно обґрунтованішим є її розуміння як похідної комплексної гарантії, що забезпечує реальність уже закріплених конституційних принципів і прав в умовах алгоритмізації владних процесів.

Так, у конституційно-правовій площині гарантії прав людини покликані забезпечувати не декларативне проголошення прав, а можливість їх реального здійснення, охорони та захисту. Саме за цією ознакою алгоритмічна прозорість може бути віднесена до конституційно-правових гарантій.

На нашу думку, алгоритмічну прозорість як конституційно-правову гарантію захисту прав людини доцільно визначати як сукупність нормативних, інформаційних і процедурних вимог до використання алгоритмічних систем, які забезпечують особі та уповноваженим суб'єктам можливість установити факт і характер участі алгоритму у прийнятті рішення, зрозуміти юридично значущі чинники його формування, перевірити правомірність отриманого результату та ефективно скористатися засобами його оскарження і захисту порушених прав.

Таке визначення дає змогу відмежувати алгоритмічну прозорість від простого оприлюднення технічної документації. Конституційно значущою є не будь-яка відкритість, а функціональна прозорість, тобто прозорість, достатня для здійснення правового контролю та захисту прав конкретної особи.

Це означає, що повне оприлюднення вихідного програмного коду не повинно розглядатися як універсальний стандарт алгоритмічної прозорості. Код може бути технічно доступним, але незрозумілим для адресата. Окрім того, навіть аналіз програмного коду не завжди дає змогу встановити, чому система сформувала конкретний результат, особливо якщо йдеться про складні моделі машинного

навчання. Як зазначають Дж. А. Кролл та співавтори, алгоритмічна підзвітність потребує ширшого набору юридичних та технічних інструментів, аніж просте розкриття програмного коду [7].

Саме тому зміст і обсяг алгоритмічної прозорості мають визначатися з урахуванням характеру та ступеня впливу відповідної системи на права людини. Чим суттєвішими є можливі правові наслідки її застосування, тим більш вагомими повинні бути вимоги до обґрунтованості прийнятого рішення, фіксації процесу його формування, можливості подальшої перевірки та здійснення належного людського контролю. З огляду на це, доцільно виокремити чотири взаємопов'язані рівні алгоритмічної прозорості.

Першим є *інституційний рівень,* який передбачає доступність інформації про сам факт використання алгоритмічної системи органом публічної влади, її призначення, сферу застосування, суб'єкта, відповідального за її використання, та характер рішень, у процесі формування яких вона застосовується. Людина не повинна дізнаватися про алгоритмічну природу владного рішення випадково або вже після виникнення негативних правових наслідків.

Другим є *процедурний рівень*. Особа має розуміти місце алгоритму у процедурі прийняття рішення, чи рішення прийнято автоматично, чи алгоритм лише надав рекомендацію; чи мав посадовець реальну можливість відхилити результат системи; чи здійснювалася перевірка його правильності; які процедури передбачені в разі помилки. Така інформація має особливе значення для встановлення суб'єкта юридичної відповідальності та оцінки законності процедури.

Третім є *індивідуально-пояснювальний рівень*, який стосується конкретної особи та конкретного рішення. Він передбачає надання зрозумілого пояснення основних даних, критеріїв і чинників, що мали істотне значення для отриманого результату, а також ролі алгоритмічної системи у його формуванні. Саме цей рівень найбільш тісно пов'язаний із можливістю особи оспорити помилкові дані, виявити дискримінаційний критерій або довести неправильне застосування норми.

Четвертим є *контрольно-наглядовий рівень,* який передбачає можливість компетентних органів, суду або іншого уповноваженого суб'єкта отримати більш глибоку технічну та документальну інформацію, необхідну для перевірки законності функціонування системи. Обсяг інформації, доступної органу контролю, може бути ширшим за обсяг інформації, яка підлягає загальному оприлюдненню, особливо якщо вона містить комерційну таємницю, інформацію з обмеженим доступом або персональні дані третіх осіб.

Разом із тим відзначимо, що, попри відсутність спеціального закону, який комплексно регулював би алгоритмічне прийняття рішень, окремі елементи досліджуваної гарантії уже закріплено у чинному законодавстві України. Так, особливе значення має Закон України «Про захист персональних даних». Частина друга ст. 8 серед прав суб'єкта персональних даних безпосередньо передбачає право знати механізм автоматичної обробки персональних даних, а також право на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки [8]. Зазначені положення мають суттєвий потенціал для розвитку національної концепції алгоритмічної прозорості, оскільки законодавство вже визнає, що автоматизована обробка потребує не лише загального захисту персональних даних, а й спеціальної інформаційної та правозахисної гарантії.

Водночас вираз «знати механізм автоматичної обробки» потребує сучасного тлумачення. Він не повинен зводитися до надання технічної характеристики програмного забезпечення. Якщо автоматична обробка персональних даних безпосередньо впливає на рішення щодо конкретної особи, відповідне право має охоплювати достатню інформацію про принципи обробки, категорії використаних даних, їх значення для результату та правові наслідки такого використання.

Важливі передумови для розвитку алгоритмічної прозорості створює і Закон України «Про адміністративну процедуру». Він прямо допускає повне або часткове здійснення адміністративного провадження в автоматичному режимі за допомогою програмних засобів без утручання людини та покладає відповідальність за адміністративні акти, прийняті в такому режимі, на адміністративний орган. Остання обставина має принципове значення, позаяк автоматизація не створює окремого юридично безвідповідального суб'єкта прийняття рішення. Водночас Закон установлює вимогу обґрунтованості адміністративного акта. Адміністративний акт, який може негативно вплинути на права, свободи чи законні інтереси особи, повинен бути мотивованим, а його обґрунтування має забезпечувати можливість правильно зрозуміти рішення та реалізувати право на його оскарження [9].

У разі алгоритмічно опосередкованого рішення ця вимога набуває нового змісту. Адміністративний орган не може належним чином виконати обов'язок мотивування, просто зазначивши, що певний результат був сформований інформаційною системою. Якщо алгоритмічний висновок істотно вплинув на зміст адміністративного акта, мотивувальна частина повинна давати змогу встановити юридично значущі підстави, на яких ґрунтувався такий результат. Таким чином, уже сьогодні можна говорити про наявність у законодавстві України окремих нормативних елементів алгоритмічної прозорості. Проте вони залишаються фрагментарними та потребують системного узгодження.

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні додатково закріплює серед принципів використання систем штучного інтелекту дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини, вимог законодавства про захист персональних даних, а також забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи штучного інтелекту [10].

Відзначимо, що важливим орієнтиром для України є правове регулювання Європейського Союзу, яке поступово формує багаторівневу модель прозорості автоматизованого прийняття рішень. Так, Загальний регламент ЄС про захист даних установлює інформаційні права особи у разі автоматизованого прийняття рішень, включаючи профілювання. Статті 13–15 передбачають надання змістовної інформації про логіку автоматизованої обробки, а також про значення та передбачувані наслідки такої обробки для суб'єкта даних, а ст. 22 додатково регламентує рішення, засновані виключно на автоматизованій обробці, які мають юридичні або аналогічно істотні наслідки для особи [11].

Подальший розвиток цього підходу відбувся у Регламенті ЄС 2024/1689 про штучний інтелект, зокрема ст. 13 Акта вимагає, щоб високоризикові системи штучного інтелекту були достатньо прозорими для того, щоб суб'єкти, які їх використовують, могли належним чином інтерпретувати результати системи. Для таких систем також передбачено вимоги щодо технічної документації, реєстрації, людського нагляду та оцінки впливу на основоположні права у визначених Регламентом випадках. До того ж особливе значення має ст. 86 Акта, якою встановлено право на пояснення індивідуального рішення у визначеній Регламентом категорії випадків. Особа, щодо якої прийнято рішення на основі результату відповідної високоризикової системи штучного інтелекту і яке має юридичні або подібні істотні негативні наслідки для її основоположних прав, може отримати чітке та змістовне пояснення ролі системи штучного інтелекту в процедурі прийняття рішення та основних елементів такого рішення [12].

Принциповим є те, що європейська модель не ототожнює пояснення з повним розкриттям технічної архітектури системи. Її акцент зміщується на змістовність інформації для адресата рішення. Цей підхід отримав важливе судове тлумачення. У справі C-634/21 SCHUFA Holding (Scoring) Суд Європейського Союзу розглядав ситуацію, за якої автоматично сформований кредитний показник використовувався третіми особами під час прийняття рішень щодо конкретної людини. Суд визнав, що формальне залишення остаточного рішення за іншою особою не виключає застосування гарантій автоматизованого прийняття рішень, якщо алгоритмічний результат фактично відіграє визначальну роль у відповідному процесі [13].

Ще більш важливою для розуміння алгоритмічної прозорості є справа C-203/22 CK v Magistrat der Stadt Wien, рішення у якій було ухвалено Судом ЄС 27 лютого 2025 р. Суд розтлумачив поняття змістовної інформації про логіку автоматизованого рішення як інформацію про процедуру та принципи, фактично застосовані під час використання персональних даних для отримання конкретного результату. При цьому Суд фактично відмежував юридично значуще пояснення від суто технічного розкриття алгоритму. Надання складної математичної формули або детального опису всіх етапів автоматизованого процесу саме по собі не відповідає вимозі зрозумілого пояснення. Інформація повинна бути викладена у стислій, прозорій, зрозумілій і доступній формі та давати особі змогу усвідомити, які її персональні дані і яким чином були використані для отримання конкретного результату [14].

Новий етап розвитку міжнародних стандартів пов'язаний із Рамковою конвенцією Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права. Україна підписала Конвенцію 15 травня 2025 р. Її значення для національної правової системи та подальшої адаптації законодавства України вже стало предметом окремих наукових досліджень. Ст. 8 Конвенції безпосередньо закріплює принцип прозорості та нагляду, передбачаючи встановлення належних вимог до прозорості відповідно до конкретного контексту та ризиків використання систем штучного інтелекту [15].

Особливо показовим є зв'язок прозорості з правом на ефективний засіб правового захисту. Так, ст. 14 Конвенції вимагає забезпечити документування відповідної інформації про системи штучного інтелекту, здатні істотно впливати на права людини, та у належних випадках надавати її особам, яких це стосується. При цьому обсяг інформації повинен бути достатнім для того, щоб особа могла оспорити рішення, прийняте або істотно сформоване внаслідок використання системи штучного інтелекту [15].

У такий спосіб на міжнародно-правовому рівні простежується принципово важливий зв'язок, де прозорість є передумовою ефективного оскарження. Цей підхід значною мірою збігається із запропонованим у цій статті розумінням алгоритмічної прозорості як конституційно-правової гарантії. Так, І. Берназюк, аналізуючи значення Рамкової конвенції для України, звертає увагу на перехід від переважно етичних та рекомендаційних підходів до ризик-орієнтованої моделі регулювання, спрямованої на забезпечення прав людини, підзвітність алгоритмічних систем та посилення контролю за автоматизованими рішеннями [16]. Для України цей напрям є особливо важливим з огляду на подальшу цифровізацію публічного управління та європейську інтеграцію. Водночас міжнародні стандарти підтверджують, що вимоги прозорості не можуть бути абсолютно однаковими для всіх алгоритмічних систем. Інтенсивність правових гарантій має залежати від характеру системи, сфери її застосування, ступеня автономності та можливого впливу на права людини.

Водночас визнання алгоритмічної прозорості конституційно-правовою гарантією не означає установлення необмеженого права кожної особи на доступ до всієї інформації про алгоритмічну систему. Відповідна інформація може охоплювати комерційну таємницю, об'єкти інтелектуальної власності, персональні дані інших осіб, відомості, розкриття яких здатне створити загрозу кібербезпеці або дозволити маніпулювання системою. У певних сферах додаткові обмеження можуть бути зумовлені інтересами національної або громадської безпеки. Саме тому оптимальною видається модель диференційованої прозорості, за якої обсяг доступу залежить від суб'єкта та мети отримання інформації.

Для широкої громадськості достатнім може бути розкриття інформації про факт використання системи, її призначення, сферу застосування та відповідального суб'єкта. Особа, прав та інтересів якої безпосередньо стосується рішення, повинна отримувати більш конкретне пояснення його алгоритмічного складника. Натомість суд, орган державного контролю або спеціально уповноважений аудитор за необхідності мають отримати доступ до глибшої технічної інформації, без якої неможливо перевірити законність системи.

Такий підхід відповідає й практиці Суду Європейського Союзу. У справі C-203/22 Суд, розглядаючи співвідношення права на інформацію з охороною комерційної таємниці та правами третіх осіб, фактично відкинув можливість використання таких інтересів як автоматичну підставу для повної відмови особі в інформації. У разі конфлікту відповідних прав необхідні їх належне співвідношення та пошук пропорційного способу захисту [14].

Тож алгоритмічна прозорість не повинна розумітися як принцип «відкрити все». Її конституційно-правова логіка полягає у забезпеченні достатньої прозорості для конкретної правозахисної мети. Проблема обсягу алгоритмічної прозорості має принципове практичне значення. Надмірно загальне повідомлення про використання алгоритму не забезпечує захисту прав людини, тоді як вимога повного розкриття технічної будови системи у багатьох випадках є непропорційною та фактично некорисною для адресата рішення. З огляду на це, пропонується оцінювати конституційну достатність алгоритмічної прозорості за сукупністю п'яти взаємопов'язаних критеріїв:

1) *Критерій поінформованості*, відповідно до якого особа повинна знати про використання алгоритмічної системи у процесі прийняття рішення, що стосується її прав, свобод або законних інтересів.

2) *Критерій зрозумілості.* Надана інформація повинна бути доступною для сприйняття адресатом та не зводитися до складних технічних формул або документації, яка фактично не дає змоги зрозуміти причини отриманого результату.

3) *Критерій юридичної значущості інформації*, за якого пояснення має охоплювати ті дані, критерії, чинники та особливості використання системи, які істотно вплинули на конкретний результат, а не лише загальний опис технології.

4) *Критерій оскаржуваності.* Обсяг інформації має бути достатнім для того, щоб особа могла виявити можливу помилку, заперечити достовірність використаних даних, поставити під сумнів законність критерію або ефективно оскаржити рішення.

5) *Критерій контрольованості,* який передбачає можливість компетентного органу або суду здійснити незалежну перевірку функціонування алгоритмічної системи, якщо без такої перевірки неможливо встановити правомірність рішення.

До того ж особливо важливо, щоб надання пояснення не перетворювалося на формальну процедуру, у межах якої особа отримує стандартизований текст, що не відображає обставин її конкретної справи. Алгоритмічна прозорість має сенс лише тоді, коли вона усуває інформаційну асиметрію між суб'єктом, який застосовує цифрову систему, та людиною, щодо якої ця система формує юридично значущий результат. Саме тому алгоритмічна прозорість повинна розглядатися у нерозривному зв'язку з людським контролем, обґрунтованістю рішення, відповідальністю суб'єкта владних повноважень та ефективністю правового захисту.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що алгоритмічна прозорість має розглядатися як самостійно значуща конституційно-правова гарантія захисту прав людини в умовах цифровізації публічної влади. Її правове значення визначається не ступенем технічної відкритості алгоритму, а здатністю забезпечити особі реальну можливість зрозуміти підстави алгоритмічно опосередкованого рішення, перевірити його правомірність та оскаржити у разі порушення прав.

Обґрунтовано, що конституційний зміст алгоритмічної прозорості формується на перетині принципів верховенства права, законності, рівності, інформаційної автономії особи та ефективного судового захисту. У зв'язку із цим її доцільно розглядати як гарантійний механізм адаптації уже існуючих конституційних прав і принципів до умов алгоритмізації владних процесів.

Відповідно, алгоритмічну прозорість слід розглядати як необхідну умову збереження правового характеру публічної влади у цифровому середовищі, а технологічна складність алгоритмічних систем не може бути підставою для послаблення вимог до обґрунтованості, підзвітності та оскаржуваності владних рішень.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Орлов О. Цифрова етика та алгоритмічна прозорість: виклики та методи забезпечення справедливості автоматизованих рішень у державному управлінні. *Аспекти публічного управління.* 2025. Т. 13, № 2. С. 51–60. DOI: https://doi.org/10.15421/152520
2. Hachkevych A. Process automation in public administration in Ukraine and ensuring legality of AI-driven decision-making. *Актуальні проблеми правознавства.* 2025. № 4. P. 57–62. DOI: https://doi.org/10.35774/app2025.04.057
3. Citron D.K. Technological Due Process. *Washington University Law Review.* 2008. Vol. 85, No. 6. P. 1249–1313. URL: https://journals.library.wustl.edu/lawreview/article/id/6697/
4. Ananny M., Crawford K. Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability. *New Media & Societ*y. 2018. Vol. 20, No. 3. P. 973–989. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444816676645
5. McGregor L., Murray D., Ng V. International Human Rights Law as a Framework for Algorithmic Accountability. *International & Comparative Law Quarterly.* 2019. Vol. 68, No. 2. P. 309–343. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020589319000046
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96– %D0%B2%D1%80/ed19960628
7. Kroll J. A., Huey J., Barocas S., Felten E. W., Reidenberg J. R., Robinson D. G., H. Yu. Accountable Algorithms. *University of Pennsylvania Law Review*. 2017. Vol. 165, No. 3. P. 633–705. URL: https://collaborate.princeton.edu/en/publications/accountable-algorithms/
8. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text
9. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text
10. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 247.
11. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng
12. Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ML/LSU/?uri=CELEX:32024R1689
13. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 7 December 2023 in Case C-634/21, SCHUFA Holding (Scoring). URL: https://www.dpcuria.eu/details?reference=C-634/21

14. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 27 February 2025 in Case C-203/22, CK v Magistrat der Stadt Wien. URL: https://www.dpcuria.eu/case?reference=C-203/22

15. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. CETS No. 225. 2024. URL: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

16. Берназюк І. М. Рамкова Конвенція Ради Європи про штучний інтелект у контексті захисту прав людини: виклики та значення для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. Т. 3, № 93. С. 18–30. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.2

REFERENCES

1. Orlov, O. (2025). Tsyfrova etyka ta alhorytmichna prozorist: Vyklyky ta metody zabezpechennia spravedlyvosti avtomatyzovanykh rishen u derzhavnomu upravlinni [Digital ethics and algorithmic transparency: Challenges and methods for ensuring the fairness of automated decisions in public administration]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 13(2), 51–60. https://doi.org/10.15421/152520 [in Ukrainian].

2. Hachkevych, A. (2025). Process automation in public administration in Ukraine and ensuring legality of AI-driven decision-making. *Aktualni problemy pravoznavstva*, (4), 57–62. https://doi.org/10.35774/app2025.04.057

3. Citron, D. K. (2008). Technological due process. *Washington University Law Review*, 85(6), 1249–1313. Retrieved from: https://journals.library.wustl.edu/lawreview/article/id/6697/

4. Ananny, M., & Crawford, K. (2018). Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability. *New Media & Society*, 20(3), 973–989. https://doi.org/10.1177/1461444816676645

5. McGregor, L., Murray, D., & Ng, V. (2019). International human rights law as a framework for algorithmic accountability. *International & Comparative Law Quarterly*, 68(2), 309–343. https://doi.org/10.1017/S0020589319000046

6. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, No. 30, Art. 141. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628 [in Ukrainian].

7. Kroll, J. A., Huey, J., Barocas, S., Felten, E. W., Reidenberg, J. R., Robinson, D. G., & Yu, H. (2017). Accountable algorithms. *University of Pennsylvania Law Review*, 165(3), 633–705. Retrieved from: https://collaborate.princeton.edu/en/publications/accountable-algorithms/

8. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 r. № 2297-VI [On Personal Data Protection: Law of Ukraine dated June 1, 2010, No. 2297-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2010, No. 34, Art. 481. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text [in Ukrainian].

9. Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17.02.2022 r. № 2073-IX [On Administrative Procedure: Law of Ukraine dated February 17, 2022, No. 2073-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2023, No. 15, Art. 50. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text [in Ukrainian].

10. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.12.2020 r. № 1556-r [On Approval of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020, No. 1556-r]. *Uriadovyi kurier*, 2020, No. 247. [in Ukrainian].

11. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of April 27, 2016, on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*, L 119, May 4, 2016, pp. 1–88. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng

12. Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ML/LSU/?uri=CELEX:32024R1689

13. Court of Justice of the European Union. (2023). *Judgment of the Court of Justice of the European Union of 7 December 2023 in Case C-634/21, SCHUFA Holding (Scoring)*. Retrieved from: https://www.dpcuria.eu/details?reference=C-634/21

14. Court of Justice of the European Union. (2025). *Judgment of the Court of Justice of the European Union of 27 February 2025 in Case C-203/22, CK v Magistrat der Stadt Wien*. Retrieved from: https://www.dpcuria.eu/case?reference=C-203/22

15. Council of Europe. (2024). *Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. CETS No. 225. Retrieved from: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

16. Bernaziuk, I. M. (2026). Ramkova Konventsiia Rady Yevropy pro shtuchnyi intelekt u konteksti zakhystu prav liudyny: Vyklyky ta znachennia dlia Ukrainy [Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence in the context of human rights protection: Challenges and significance for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 3(93), 18–30. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.2 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 16.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО E-HEALTH ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

УДК 342.7:34:61]:004.65
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.08

АНТОН КУЦЕНКО
кандидат медичних наук, генеральний директор
ПрАТ «Інститут репродуктивної медицини»
ORCID: 0009-0008-6990-3060

Анотація. Статтю присвячено розкриттю правових механізмів захисту прав пацієнтів під час адаптації вітчизняного законодавства про E-Health до міжнародних стандартів. Загальновідомо, що динамічний розвиток цифровізації медичної галузі та побудова єдиного інформаційного простору E-Health в Україні стали основою для докорінної трансформації системи охорони здоров'я. Проте інтеграція цифрових інструментів, таких як електронні медичні картки, рецепти та телемедичні платформи, актуалізує проблеми, пов'язані з безпекою персональних даних пацієнтів, збереженням лікарської таємниці та дотриманням принципу інформованої згоди у цифровому середовищі. В умовах офіційного переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу, зокрема в межах скринінгу за Розділом 28 «Захист прав споживачів та охорона здоров'я», особливу вагу набуває гармонізація вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами. Головними орієнтирами при цьому виступають Загальний регламент про захист даних (GDPR), директиви ЄС щодо транскордонної електронної охорони здоров'я та положення Європейського простору медичних даних (EHDS). З огляду на це, комплексне теоретико-правове дослідження механізмів, які б гарантували пацієнтам захист їхніх прав під час адаптації вітчизняного законодавства про E-Health до міжнародних стандартів, набуває виняткової актуальності.

У роботі наведено порівняльний аналіз законодавства України про E-Health та міжнародних стандартів захисту медичних даних, у ході якого виявлено значну розбіжність між чинним законодавством України та сучасними тенденціями розвитку права ЄС, що свідчить про необхідність системного узгодження національних норм із європейськими стандартами. Тому встановлено, що механічне запозичення європейських стандартів є неефективним без докорінної трансформації самої структури національного інституту захисту прав пацієнтів у цифровому просторі. Це потребує комплексного підходу, який охоплює підвищення правової культури населення, стабільне фінансування галузі для покращення якості послуг, а також посилення контролю за дотриманням медичних стандартів.

Ключові слова: e-Health; права пацієнтів; правові механізми; міжнародні стандарти; адаптація.

LEGAL MECHANISMS FOR PROTECTING PATIENTS' RIGHTS WHEN ADAPTING DOMESTIC LEGISLATION ON E-HEALTH TO INTERNATIONAL STANDARDS

UDC 342.7:34:61]:004.65
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.08

ANTON KUTSENKO
Candidate of Medical Sciences, General Director
PJSC "Institute of Reproductive Medicine"
ORCID: 0009-0008-6990-3060

Abstract. The article is devoted to the disclosure of legal mechanisms for protecting patients' rights when adapting domestic legislation on E-Health to international standards. It is well known that the dynamic development of digitalization of the medical industry and the construction of a single E-Health information space in Ukraine have become the basis for a radical transformation of the healthcare system. However, the integration of digital tools, such as electronic medical records, prescriptions and telemedicine platforms, actualizes the problems related to the security of patients' personal data, the preservation of medical confidentiality and compliance with the principle of informed consent in the digital environment. In the context of the official negotiation process on

Ukraine's accession to the European Union, in particular within the framework of screening under Chapter 28 «Consumer Protection and Healthcare», the harmonization of domestic legislation with international standards is of particular importance. The main guidelines in this regard are the General Data Protection Regulation (GDPR), the EU directives on cross-border e-health and the provisions of the European Health Data Space (EHDS). In view of this, a comprehensive theoretical and legal study of mechanisms that would guarantee patients the protection of their rights during the adaptation of domestic legislation on E-Health to international standards is of exceptional relevance.

The paper presents a comparative analysis of the legislation of Ukraine on E-Health and international standards for the protection of medical data, during which a significant discrepancy was identified between the current legislation of Ukraine and modern trends in the development of EU law, which indicates the need for systematic harmonization of national norms with European standards. Therefore, it was established that the mechanical borrowing of European standards is ineffective without a radical transformation of the very structure of the national institute for the protection of patients' rights in the digital space. This requires a comprehensive approach that includes improving the legal culture of the population, stable financing of the industry to improve the quality of services, as well as strengthening control over compliance with medical standards.

Key words: e-Health; patients' rights; legal mechanisms; international standards; adaptation.

Постановка проблеми. Медичні правовідносини посідають ключове місце в системі охорони здоров'я, оскільки вони регулюють взаємодію між суб'єктами стосовно фундаментальних конституційних цінностей, а саме життя та здоров'я людини. Будь-яке медичне втручання вимагає обов'язкового гарантування безпеки, якості лікування та мінімізації невиправданих ризиків для пацієнта. Попри те що чинне законодавство України вже містить правові механізми захисту громадян у цій сфері, євроінтеграційний курс держави зумовлює потребу в гармонізації вітчизняної нормативно-правової бази із міжнародними та регіональними стандартами. З огляду на це, метою цього дослідження є аналіз стану захисту прав пацієнтів в Україні та Європейському Союзі, а також пошук шляхів оптимізації національного законодавства на основі передового закордонного досвіду.

Аналіз останніх досліджень. Питання правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я та захисту прав пацієнтів перебувають у центрі уваги представників як юридичної, так і медичної науки. Проте, попри наявність ґрунтовних праць, поза увагою дослідників часто залишається комплексний аналіз нормативної неузгодженості між українським законодавством та новітніми трендами права ЄС у контексті переходу від моделі «пацієнт як користувач» до моделі «пацієнт як динамічний контролер даних». Більшість наявних публікацій обмежується загальним аналізом GDPR без урахування специфіки галузевого медичного регулювання, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Права людини у сфері охорони здоров'я включають усі права, якими наділені суб'єкти медичних правовідносин, закріплені на національному та міжнародному рівнях, що стосуються окресленої сфери. До них належать: право на інформовану згоду, право на вільний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я, медичну таємницю та конфіденційність, право на захист порушених прав, право на доступність послуг у системі охорони здоров'я тощо. Сфера охорони здоров'я, зокрема у частині надання медичної допомоги, перебуває у стані трансформації, а медична реформа, яка відбувається на сучасному етапі розвитку України, потребує взаємодії законодавства та практичних порад із боку міжнародних практик [1].

Як зазначають С. М. Вовк, Н. С. Половян та Т. В. Вовк, на сучасному етапі в Україні триває складний процес реформування та модернізації суспільних відносин, зокрема у сфері охорони здоров'я. У зв'язку із цим стратегічні пріоритети держави зосереджені на збереженні та зміцненні здоров'я населення, яке виступає ключовим чинником суспільного прогресу та сталого розвитку. Здоров'я громадян є основою формування ефективного соціального середовища, що забезпечує економічну стабільність і національну безпеку. Учені підкреслюють, що реформування системи охорони здоров'я спрямоване на створення умов для її оптимального функціонування, забезпечення доступності медичних послуг, підвищення їхньої якості, а також упровадження інноваційних технологій у медичній галузі. Особлива увага приділяється вдосконаленню організаційно-правових механізмів управління системою охорони здоров'я, що передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами [2].

Загалом варто відзначити, що розвиток електронної охорони здоров'я в Україні призвів до появи принципово нової правової реальності, у якій традиційні права пацієнта (на медичну таємницю, якісну допомогу, повагу до приватності) набувають специфічної «цифрової» форми. Створення центральної

бази даних електронної системи охорони здоров'я (E-Health) фактично відокремило інформацію про стан здоров'я особи від її фізичного носія (паперової медичної картки), перетворивши її на автономний об'єкт правового регулювання – електронні медичні дані. У класичному медичному праві пацієнт тривалий час залишався пасивним суб'єктом, тоді як «володарем» інформації виступав медичний заклад. Проте міжнародні стандарти, зокрема концепція Європейського простору медичних даних (EHDS), кардинально змінюють цю парадигму. Пацієнт визнається головним контролером своєї медичної інформації. Він наділений правом оперативного контролю, що передбачає можливість у режимі реального часу відстежувати:

– особу або установу (конкретного лікаря, фармацевта, медичний заклад), яка отримала доступ до його електронної картки;
– обґрунтування та мету опрацювання його медичної інформації;
– характер і зміст будь-яких нових записів або модифікацій, внесених до профілю.

В українських реаліях цей механізм реалізований лише частково через кабінети пацієнтів у медичних інформаційних системах. Юридично пацієнт досі позбавлений можливості гнучко керувати доступом, наприклад тимчасово приховати певну чутливу інформацію (діагнози психіатричного, онкологічного чи репродуктивного характеру) від конкретного лікаря, окрім випадків невідкладної медичної допомоги. Таким чином, першочерговим завданням адаптації є перехід від моделі «пацієнт як користувач» до моделі «пацієнт як повноправний розпорядник власних цифрових даних».

Законодавча база, яка регулює права пацієнтів, є важливим елементом правової системи кожної держави. Вона визначає обсяг прав пацієнтів, обов'язки медичних працівників, а також порядок вирішення конфліктних ситуацій, що виникають у процесі надання медичних послуг. Особливого значення ці питання набувають у контексті реформування системи охорони здоров'я, коли суспільство стикається з викликами забезпечення рівного доступу до медичних послуг, захисту персональних даних пацієнтів, а також дотримання етичних стандартів у медичній практиці. Міжнародні правові акти, такі як Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та інші документи, закладають основи для формування національних законодавчих норм у сфері охорони здоров'я. Водночас кожна держава адаптує ці принципи до своїх соціальних, економічних та культурних умов. В Україні питання захисту прав пацієнтів регулюються Конституцією України, Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а також низкою спеціалізованих нормативно-правових актів [3].

Головною перешкодою на шляху інтеграції вітчизняної E-Health до європейського медичного простору є застарілість базового законодавства про захист персональних даних. Зокрема, чинний Закон України «Про захист персональних даних» не повною мірою враховує специфіку обробки «чутливих даних» (генетичних, біометричних даних та даних про стан здоров'я), як це передбачено ст. 9 Загального регламенту про захист даних (GDPR). Порівняльний аналіз українського законодавства та регламентів ЄС дає змогу виділити три головні розбіжності, які потребують негайного врегулювання (табл. 1).

Наведені дані у табл. 1 чітко вказують на значну розбіжність між чинним законодавством України та сучасними тенденціями розвитку права ЄС. Такий розрив свідчить про необхідність системного узгодження національних норм із європейськими стандартами.

По-перше, порівняння за критерієм «Згода на обробку даних» свідчить про те, що українська модель досі базується на формальному підході, де пацієнт одноразово підписує декларацію, фактично

Таблиця 1

Порівняльний аналіз законодавства України про E-Health та міжнародних стандартів захисту медичних даних

Критерій	Законодавство України	Стандарти ЄС (GDPR та EHDS)
Згода на обробку даних	Переважно формальна, одноразова під час підписання декларації з лікарем	Динамічна згода; право відкликати згоду на окремі види обробки в будь-який момент
Право на забуття (Erasure)	Обмежене обов'язковими строками зберігання медичної документації (від 5 до 25 років)	Право вимагати видалення даних, якщо вони обробляються незаконно або втратили актуальність
Мобільність даних (Portability)	Перенесення даних між клініками часто потребує паперових виписок або обмежене сумісністю медичних інформаційних систем	Безперешкодний, безкоштовний транскордонний обмін даними у стандартизованому європейському форматі

Джерело: складено автором.

втрачаючи подальший гнучкий контроль над інформаційними потоками. Натомість європейська доктрина GDPR наполягає на впровадженні концепту «динамічної згоди», яка є процесуальною, а не одноразовою дією.

По-друге, аналіз реалізації «Права на забуття» вказує на складну колізію в українському праві між строками зберігання медичної документації та правом особи на приватність. Європейський простір медичних даних (EHDS) вирішує цю проблему через чітке розмежування суспільного інтересу та права пацієнта вимагати видалення тих даних, які обробляються з порушенням закону або втратили первинну актуальність.

По-третє, критерій «Мобільність даних» виявляє ізольованість української системи E-Health. Тоді як EHDS будує безбар'єрну транскордонну інфраструктуру для вільного переміщення медичних профілів громадян у межах усього Співтовариства, вітчизняні пацієнти все ще стикаються з проблемою несумісності окремих медичних інформаційних систем та консервативною практикою дублювання даних на паперових носіях.

Таким чином, виявлені вище розбіжності підтверджують, що механічне запозичення європейських стандартів є неефективним без докорінної трансформації самої структури національного інституту захисту прав пацієнтів у цифровому просторі. Це вимагає не просто копіювання норм, а створення нової правової системи.

Погоджуємося з думкою науковців, що законодавство України фрагментарно регулює відносини з надання транскордонних медичних послуг, що є зрозумілим, адже Україна лише знаходиться на шляху до членства у ЄС та є країною з обмеженими ресурсами та перехідною економікою. Станом натепер держава обмежує низкою умов здійснення прав пацієнтів України на вибір постачальника медичних послуг у країнах ЄС та на відшкодування вартості наданих медичних послуг. Неповнота вітчизняного регулювання відносин із надання транскордонних медичних послуг виявляться у тому, що відсутні як цілісні правові механізми, так і окремі інститути для забезпечення прав пацієнтів на рівні вимог права ЄС. Окрім того, існує низка неспецифічних для транскордонних медичних послуг проблем у забезпеченні прав пацієнтів, зокрема щодо врегулювання низки правовідносин, які виникають у зв'язку з обробкою персональних даних в електронній системі охорони здоров'я. На порядку денному стоять запровадження у національне право узгоджених положень права охорони здоров'я ЄС, приєднання України до єдиного медичного простору ЄС та імплементація актів ЄС із транскордонних медичних послуг, зокрема Директиви 2011/24/EU [4].

Слушною є думка Д. Щамбури, який зазначає, що зарубіжний досвід демонструє, що трансформація правової природи права на здоров'я йде шляхом посилення суб'єктивного контролю особи над своїм «цифровим тілом». Україна, маючи одну з найбільш прогресивних систем електронного урядування (Дія, eHealth), потребує адекватної цивільно-правової надбудови. Нам слід запозичити німецьку концепцію «інформаційного самовизначення» та естонську модель технологічного підтвердження цілісності даних, щоб перетворити право на здоров'я з декларативного блага на реально керований цифровий актив [5].

Для України результати проведеного аналізу дають змогу визначити ключові напрями подальшого наближення державної політики цифрової трансформації охорони здоров'я до вимог ЄС: гармонізацію законодавства про захист персональних і медичних даних; посилення прав пацієнтів щодо доступу, контролю та управління власними електронними медичними даними; забезпечення повної інтероперабельності електронної системи охорони здоров'я; створення нормативних і технічних умов для транскордонного обміну медичною інформацією; урегулювання вторинного використання медичних даних; розвиток електронної ідентифікації та довірчих послуг; формування належних механізмів регулювання штучного інтелекту та цифрових медичних виробів; підвищення кіберстійкості цифрової інфраструктури, а також посилення інституційної спроможності органів державного управління у сфері цифрової охорони здоров'я [6].

Ефективне впровадження механізмів захисту прав пацієнтів можливе лише через комплексну модернізацію системи. Це передбачає адаптацію національного законодавства до сучасних реалій охорони здоров'я, обов'язкове правове та етичне навчання медичного персоналу, а також просвітницьку роботу серед населення з огляду на зарубіжний досвід. Зрештою, державні гарантії у цій сфері є не лише юридичним обов'язком, а й головним чинником довіри до медицини. Їх успішна реалізація вимагає

міжсекторальної взаємодії, яка об'єднує зусилля правової та медичної галузей, громадського сектору та державних інституцій.

Висновки. Таким чином, ураховуючи все вище наведене, можна дійти висновку, що успішна адаптація українського законодавства про E-Health до міжнародних стандартів (GDPR та EHDS) потребує докорінної зміни правової парадигми – переходу від формального захисту до визнання пацієнта повноправним та динамічним контролером власних електронних медичних даних. Отже, захист прав пацієнтів є невід'ємним складником побудови соціально справедливої та ефективної системи охорони здоров'я. Для досягнення цієї мети необхідний комплексний підхід, який охоплює підвищення правової культури населення, стабільне фінансування галузі для покращення якості послуг, а також посилення контролю за дотриманням медичних стандартів. Окрему увагу слід приділити розвитку альтернативних способів розв'язання медичних спорів, насамперед медіації, та забезпеченню відкритості й підзвітності медичних установ. Тільки за умови системної реалізації цих взаємопов'язаних реформ в Україні можна буде створити безпечне та ефективне медичне середовище.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Блащук Т. В., Шелестюк Ю. С. Охорона прав пацієнтів в Україні та Європейському Союзі. *Public health journal*. 2022. Вип. 2. С. 12–17. DOI: https://doi.org/10.32782/pub.health.2022.2.2

2. Вовк С. М., Половян Н. С., Вовк Т. В. Особливості трансформації механізмів управління якістю надання медичних послуг. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2020. № 3(26). С. 33–37. DOI: https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-3.6

3. Дубинський О. Ю., Бортник Н. П., Набокова О. Г. Законодавчі аспекти захисту прав пацієнтів у сфері охорони здоров'я. *Академічні візії.* 2025. Вип. 50. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20254462

4. Миронова Г. А., Деревянко Б. В., Муляр Г. В. Забезпечення прав пацієнтів у відносинах з надання транскордонних медичних послуг. *Приватне право і підприємництво.* 2023. Вип. 22. С. 39–49. DOI: https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.22.5

5. Щамбура Д. Трансформація природи права на здоров'я у цифрову добу: виклики для цивільного права України. *Юридичний вісник.* 2026. № 1. С. 312–319. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2026.36

6. Дмитренко І. А. Вимоги Європейського Союзу до цифрової трансформації системи охорони здоров'я. *Економіка, управління та адміністрування.* 2026. № 2(116). С. 175–189. DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2026-2(116)-175-189

REFERENCES

1. Blashchuk, T. V., Shelestiuk, Yu. S. (2022). Okhorona prav patsiientiv v Ukraini ta Yevropeiskomu Soiuzi [Protection of patients' rights in Ukraine and the European Union]. *Public health journal, 2,* 12–17. DOI: https://doi.org/10.32782/pub.health.2022.2.2 [in Ukrainian].

2. Vovk, S. M., Polovian, N. S., Vovk, T. V. (2020). Osoblyvosti transformatsii mekhanizmiv upravlinnia yakistiu nadannia medychnykh posluh [Features of the transformation of quality management mechanisms for the provision of medical services]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia, 3 (26),* 33–37. DOI: https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-3.6 [in Ukrainian].

3. Dubynskyi, O. Yu., Bortnyk, N. P., Nabokova, O. H. (2025). Zakonodavchi aspekty zakhystu prav patsiientiv u sferi okhorony zdorovia [Legislative aspects of the protection of patients' rights in the healthcare sector]. *Akademichni vizii, 50*. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20254462 [in Ukrainian].

4. Myronova, H. A., Derevianko, B. V., Muliar, H. V. (2023). Zabezpechennia prav patsiientiv u vidnosynakh z nadannia transkordonnykh medychnykh posluh [Ensuring patients' rights in relations for the provision of cross-border medical services]. *Pryvatne pravo i pidpryiemnytstvo, 22,* 39–49. DOI: https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.22.5 [in Ukrainian].

5. Shchambura, D. (2026). Transformatsiia pryrody prava na zdorovia v tsyfrovu dobu: vyklyky dlia tsyvilnoho prava Ukrainy [Transformation of the nature of the right to health in the digital age: challenges for the civil law of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk, 1,* 312–319. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2026.36 [in Ukrainian].

6. Dmytrenko, I. A. (2026). Vymohy Yevropeiskoho Soiuzu do tsyfrovoi transformatsii systemy okhorony zdorovia [Requirements of the European Union for the digital transformation of the health care system]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia, 2(116),* 175–189. DOI: https://doi.org/10.26642/ema-2026-2(116)-175-189 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 21.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА МЕЖІ ПОНЯТТЯ

УДК 342.4:351.86
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.09

ВІТАЛІЙ ЛЮБКА
доктор філософії
ORCID: 0009-0009-3673-9476

Анотація. У статті досліджено економічну безпеку держави як конституційно-правову категорію, зміст якої не вичерпується економічними показниками, станом національного господарства чи інструментами державної економічної політики.

Обґрунтовано, що конституційне закріплення економічної безпеки у ст. 17 Конституції України надає їй значення базової передумови збереження державного суверенітету, функціональної спроможності держави та забезпечення прав і свобод людини.

Визначено співвідношення економічної безпеки з економічним суверенітетом, економічною стійкістю та національною безпекою. Запропоновано розглядати економічну безпеку у трьох взаємопов'язаних вимірах: як конституційну цінність, функцію держави та юридично значущий стан захищеності економічної системи.

Виокремлено критерії, за наявності яких економічна загроза набуває конституційного масштабу: системність, конституційну значущість об'єкта впливу, інтенсивність можливих наслідків і зв'язок із суверенною спроможністю держави.

Особливу увагу приділено межам використання економічної безпеки як аргументу публічної влади за втручання у сферу конституційних прав. На підставі практики Конституційного Суду України обґрунтовано, що посилання на економічну безпеку може становити легітимну мету державного втручання лише за умови дотримання вимог юридичної визначеності, необхідності, несвавільності та домірності.

Сформульовано нормативне ядро економічної безпеки, що охоплює економічний суверенітет, інституційну та функціональну стійкість економічної системи, ресурсну спроможність держави виконувати конституційні функції та збереження матеріальних передумов реалізації прав і свобод людини. Запропоновано авторське визначення економічної безпеки держави як конституційно значущого стану захищеності, стійкості та функціональної спроможності економічної системи.

Ключові слова: економічна безпека держави; конституційне право; національна безпека; економічний суверенітет; конституційні цінності; функції держави; економічна стійкість; права і свободи людини; Конституційний Суд України; домірність державного втручання.

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE AS A CONSTITUTIONAL AND LEGAL CATEGORY: DOCTRINAL FOUNDATIONS AND CONCEPTUAL BOUNDARIES

UDC 342.4:351.86
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.09

VITALII LIUBKA
Doctor of Philosophy
ORCID: 0009-0009-3673-9476

Abstract. The article examines the economic security of the state as a constitutional and legal category whose content cannot be reduced to economic indicators, the condition of the national economy, or instruments of state economic policy.

It is substantiated that the constitutional entrenchment of economic security in Article 17 of the Constitution of Ukraine gives it the significance of a fundamental prerequisite for preserving state sovereignty, ensuring the functional capacity of the state, and safeguarding human rights and freedoms.

The relationship between economic security, economic sovereignty, economic resilience, and national security is clarified. It is proposed to consider economic security in three interrelated dimensions: as a constitutional value, as a function of the state, and as a legally significant condition of protection of the economic system.

The criteria under which an economic threat acquires constitutional significance are identified, namely its systemic nature, the constitutional significance of the object affected, the intensity of its potential consequences, and its connection with the sovereign capacity of the state.

Particular attention is devoted to the limits of invoking economic security as a justification for the exercise of public authority interfering with constitutional rights. Drawing on the case law of the Constitutional Court of Ukraine, it is argued that reliance on economic security may constitute a legitimate aim of state interference only where the requirements of legal certainty, necessity, non-arbitrariness, and proportionality are observed.

The normative core of economic security is conceptualised as encompassing economic sovereignty, the institutional and functional resilience of the economic system, the resource capacity of the state to perform its constitutional functions, and the preservation of the material prerequisites necessary for the effective enjoyment of human rights and freedoms. An original definition of the economic security of the state is proposed, according to which it constitutes a constitutionally significant condition of protection, resilience, and functional capacity of the economic system.

Key words: economic security of the state; constitutional law; national security; economic sovereignty; constitutional values; functions of the state; economic resilience; human rights and freedoms; Constitutional Court of Ukraine; proportionality of state interference.

Постановка проблеми. Економічна безпека належить до тих категорій сучасного публічного права, нормативна значущість яких істотно перевищує ступінь їх доктринальної визначеності. Конституція України безпосередньо відносить забезпечення економічної безпеки до найважливіших функцій держави та розміщує відповідний припис у частині першій ст. 17 поряд із захистом суверенітету, територіальної цілісності та забезпеченням інформаційної безпеки [1]. Уже системне розташування цієї норми дає підстави стверджувати, що законодавець сприймає економічну безпеку як одну з передумов збереження державності, суверенності та спроможності конституційної системи функціонувати в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз.

Поряд із зазначеним Конституція України не розкриває змісту цієї категорії. Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку через захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз, окремої легальної дефініції економічної безпеки також не містить [2]. Унаслідок цього між безпосереднім конституційним закріпленням економічної безпеки та її наступною нормативною конкретизацією зберігається істотний понятійний розрив.

Метою дослідження є формування цілісного конституційно-правового розуміння економічної безпеки держави, визначення її нормативного змісту, місця в системі конституційних цінностей і функцій держави, а також установлення юридичних меж використання економічної безпеки як легітимної підстави для публічно-владного втручання у сферу конституційних прав і свобод. Досягнення поставленої мети передбачає з'ясування співвідношення економічної безпеки з економічним суверенітетом, економічною стійкістю та національною безпекою; виокремлення критеріїв, за яких економічна загроза набуває конституційно значущого характеру; визначення основних елементів нормативного ядра економічної безпеки; обґрунтування вимог, яким має відповідати діяльність держави щодо її забезпечення з позицій верховенства права, юридичної визначеності, необхідності та домірності втручання.

Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких зумовлене комплексною природою економічної безпеки як конституційно-правової категорії. Формально-юридичний метод використано для аналізу положень Конституції України, законодавства у сфері національної безпеки та правових позицій Конституційного Суду України, а також для встановлення нормативного змісту категорії економічної безпеки. Системно-структурний метод дав змогу визначити її місце у взаємозв'язку з державним суверенітетом, конституційним ладом, економічною самостійністю держави, правами і свободами людини та іншими конституційними цінностями. За допомогою методу юридичної герменевтики здійснено тлумачення положень ст. 17 Конституції України у системному зв'язку з іншими конституційними приписами та правовими позиціями органу конституційної юрисдикції. Функціональний метод застосовано для розкриття економічної безпеки одночасно як конституційної цінності, функції держави та юридично значущого стану захищеності економічної системи. Порівняльно-правовий метод використано під час зіставлення національного конституційно-правового розуміння економічної безпеки з концептуальними орієнтирами економічної безпеки Європейського Союзу. Аксіологічний метод забезпечив оцінювання співвідношення публічного

інтересу у забезпеченні економічної безпеки з вимогами верховенства права, гарантіями прав людини та принципом домірності державного втручання. Методи аналізу, синтезу, абстрагування та правового моделювання використано для виокремлення критеріїв конституційної значущості економічних загроз, формування нормативного ядра досліджуваної категорії та конструювання юридичного тесту допустимості посилання на економічну безпеку як підставу обмеження конституційних прав і свобод.

Виклад основних результатів дослідження. Українська правова доктрина вже сформувала вагомий масив досліджень економічної безпеки, проте переважна частина наукових праць концентрується на її місці в системі національної безпеки, інституційному забезпеченні, класифікації загроз або співвідношенні з економічним суверенітетом. Безпосереднє значення для конституційно-правового аналізу має дослідження М. І. Завидняк «Конституційно-правові засади забезпечення економічної безпеки України», у якому економічна безпека розглядалась у механізмі забезпечення конституційного ладу України [3]. І. В. Яковюк та А.Ю. Туренко обґрунтували тісний взаємозв'язок економічної безпеки із забезпеченням державного суверенітету та показали, що економічний потенціал держави становить істотну передумову її фактичної суверенності [4].

Окремий напрям сучасних досліджень становлять роботи, присвячені нормативному та організаційному забезпеченню економічної безпеки. О. Г. Платухін досліджує систему її правової регламентації [5], С. І. Войцехівська – організаційно-правовий механізм забезпечення [6]. У новітній праці Т. Дерун, Н. Гринчук та О. Титаренка економічну безпеку проаналізовано як системоутворювальний складник національної безпеки, від якого залежить функціональна спроможність інших її компонентів [7].

Разом із цим недостатньо дослідженим залишається власне конституційний рівень категорії: її нормативне ядро, співвідношення з іншими конституційними цінностями та особливо юридичні межі використання економічної безпеки як аргумент публічної влади. Указана прогалина є особливо помітною на тлі формування Конституційним Судом України нової практики щодо економічної безпеки як легітимної мети втручання у сферу конституційних прав.

Конституційно-правове дослідження економічної безпеки потребує виходу за межі її традиційного розуміння як певного стану національної економіки, який може бути кількісно охарактеризований через систему макроекономічних індикаторів. Подібне бачення є виправданим для економічної науки та державного стратегічного планування, однак недостатнім для встановлення юридичної природи економічної безпеки. У конституційному праві визначальним є питання про те, які суспільні відносини, інститути та цінності набувають конституційно значущого характеру через категорію економічної безпеки, які позитивні обов'язки вона покладає на державу та якими юридичними межами обмежується діяльність публічної влади під час її забезпечення.

Вихідною нормативною підставою для відповіді на зазначені питання є частина перша ст. 17 Конституції України, за якою захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки визнаються найважливішими функціями держави і справою всього Українського народу. Формулювання цієї норми має принципове доктринальне значення. Конституцієдавець не включив економічну безпеку до переліку поточних напрямів діяльності органів виконавчої влади і не обмежив її сферою економічного управління. Вона закріплена на рівні засад конституційного устрою поряд із суверенітетом і територіальною цілісністю, що надає їй значення умови збереження функціональної спроможності держави.

Системне тлумачення ст. 17 Конституції України дає змогу виявити ще одну суттєву властивість досліджуваної категорії. Економічна безпека не утворює автономної сфери, відокремленої від інших конституційних засад. Її зміст формується у взаємозв'язку зі ст. 1, яка характеризує Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну і правову державу; ст. 3, що визначає людину, її права і свободи найвищою соціальною цінністю; ст. 13 щодо соціальної спрямованості економіки та рівності суб'єктів права власності; ст. 41 щодо гарантування права приватної власності; ст. 42 про свободу підприємницької діяльності; ст. 95 щодо засад бюджетної системи; ст. 116, яка покладає на Кабінет Міністрів України забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України [1].

Отже, економічну безпеку не варто ототожнювати зі здатністю держави встановлювати максимальний контроль над економічними процесами. Надмірна концентрація регуляторних повноважень, непередбачуваність економічного законодавства, свавільне втручання у майнову сферу, нестабільність правил підприємницької діяльності самі здатні перетворюватися на чинники економічної небезпеки.

У конституційній державі безпека економічної системи залежить від інституційної передбачуваності, юридичної визначеності, захищеності власності, дієвості судового захисту та реальності економічних свобод. У дослідженні М. І. Завидняка слушно пов'язано економічну безпеку зі стабільністю правил економічної діяльності, можливістю суб'єктів планувати свою поведінку, дотриманням прав і свобод людини та пропорційністю державного втручання [7].

Звідси випливає можливість розглядати економічну безпеку одночасно у трьох взаємопов'язаних вимірах: як конституційну цінність, як функцію держави та як юридично значущий стан захищеності.

Як конституційна цінність економічна безпека відображає заінтересованість держави й суспільства у збереженні економічних передумов незалежної державності, здатності органів публічної влади виконувати покладені на них функції, стабільності основних інститутів економічної системи та достатньої ресурсної основи для реалізації конституційних прав людини.

Як функція держави вона втілюється у позитивних обов'язках щодо прогнозування, попередження та мінімізації загроз системного характеру, захисту критичної інфраструктури, фінансової системи, стратегічних ресурсів, забезпечення належного функціонування економіки в кризових умовах, протидії зовнішньому економічному примусу, а за сучасних українських обставин і підтримання економічного потенціалу оборони та відновлення.

Як стан захищеності економічна безпека характеризує спроможність економічної системи зберігати свої базові функції, адаптуватися до критичних зовнішніх і внутрішніх впливів та забезпечувати реалізацію конституційно значущих інтересів держави й суспільства.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку через захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [2]. При цьому окремої дефініції економічної безпеки законодавець не встановлює. Виникає характерна нормативна ситуація, відповідно до якої Конституція безпосередньо визнає забезпечення економічної безпеки однією з найважливіших функцій держави, а базовий закон у сфері національної безпеки залишає зміст відповідної категорії відкритим для подальшої нормативної та доктринальної конкретизації.

Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 р. частково заповнила цю прогалину та пов'язала економічну безпеку зі стійкістю національної економіки, захищеністю національних економічних інтересів, здатністю протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам та створенням умов для економічного розвитку. Проте стратегічне розуміння категорії закономірно тяжіє до управлінської та економічної площин. Для конституційного права визначальним є встановлення того порогу, після якого економічний ризик переростає у конституційно значущу загрозу.

На нашу думку, саме критерій конституційної значущості дає змогу провести необхідну межу між поняттями «економічна проблема» та «загроза економічній безпеці». Негативна динаміка окремого економічного показника, збитковість певного підприємства, локальне порушення конкурентного законодавства, конкретний випадок ухилення від оподаткування або коливання вартості певного активу самі по собі ще не переводять відповідне явище до сфери конституційної економічної безпеки, інакше практично вся економічна політика держави могла би бути охоплена безпековою аргументацією, а поняття економічної безпеки втратило б власну юридичну специфіку. Економічна загроза набуває конституційного масштабу тоді, коли її характер, інтенсивність, тривалість або потенційні наслідки створюють небезпеку для функціонування державності, економічного суверенітету, основоположних економічних інститутів, реалізації конституційних функцій держави або можливості забезпечення прав людини на системному рівні. Отже, економічна безпека починається там, де економічна загроза набуває конституційного масштабу.

Для юридичної ідентифікації такого масштабу доцільно використовувати сукупність критеріїв:

1) системність – загроза повинна виходити за межі одиничного інциденту та бути здатною впливати на функціонування значного сегмента економіки, державних фінансів, стратегічної галузі або комплексу взаємопов'язаних суспільних відносин;

2) другий критерій пов'язаний із конституційною значущістю об'єкта впливу, зокрема тут варто виокремити державний бюджет, банківську і фінансову системи, критичну інфраструктуру, енергетику, оборонно-промисловий потенціал, стратегічні ресурси, транспортні та цифрові мережі, продовольче забезпечення;

3) критерій інтенсивності наслідків – навіть локальний за походженням процес може мати безпековий характер, якщо здатний спричинити каскадний ефект у вигляді порушення роботи критичної інфраструктури, істотне скорочення бюджетних можливостей, утрату стратегічного виробництва, масштабне порушення реалізації соціально-економічних прав або залежність держави від зовнішнього суб'єкта у сфері, критичній для її життєздатності;

4) зв'язок із суверенною спроможністю держави. І. В. Яковюк та А. Ю. Туренко обґрунтовано наголошують на взаємозалежності економічної безпеки й суверенітету та відносять до її змісту можливість держави проводити власну економічну політику і зберігати економічний суверенітет [4]. В умовах глобальної взаємозалежності економічний суверенітет не може трактуватися як автаркія чи відмова від міжнародної економічної інтеграції. Його зміст доцільніше пов'язувати з реальною здатністю держави самостійно формувати та реалізовувати економічні рішення в межах Конституції та добровільно прийнятих міжнародних зобов'язань, не перебуваючи під критичною зовнішньою залежністю або неправомірним економічним примусом.

У цьому контексті економічний суверенітет та економічна безпека є близькими, проте не тотожними поняттями. Економічний суверенітет характеризує передусім спроможність держави до самостійного владного волевиявлення в економічній сфері. Економічна безпека натомість стосується захисту суверенної економічної спроможності, стійкості інституцій, ресурсного забезпечення державних функцій, протидії системним загрозам та збереження умов для реалізації прав людини. Економічний суверенітет у цій системі слід визнати одним із центральних об'єктів економічної безпеки, але не вичерпним її змістом.

Подібного розмежування потребують категорії економічної безпеки та економічної стійкості. Стійкість відображає здатність економічної системи витримувати шоки, адаптуватися до них і відновлювати основні функції. Безпека є нормативно ширшою та включає попередження загроз, захист конституційно значущих економічних інтересів, інституційне забезпечення та юридичні процедури реагування. Тому стійкість доцільно характеризувати як функціональну властивість економічної безпеки, особливо важливу в умовах тривалих криз, війни та післявоєнного відновлення.

Вартий уваги у цьому зв'язку розвиток концепції economic security у праві та політиці Європейського Союзу. Європейська стратегія економічної безпеки 2023 р. виходить із необхідності одночасного збереження переваг відкритої економіки та мінімізації ризиків, пов'язаних зі стійкістю ланцюгів постачання, критичною інфраструктурою, технологічною безпекою та економічним примусом. Для української конституційної доктрини цей досвід цінний відмовою від сприйняття економічної безпеки як економічної ізоляції. У сучасній державі безпека передбачає керовану відкритість, диверсифікацію залежностей і здатність запобігати перетворенню економічної взаємозалежності на інструмент політичного тиску.

Окремого значення набуває людиноцентричний компонент економічної безпеки. Конституційний характер досліджуваної категорії був би неповним, якби її об'єктом визнавалася виключно держава або національна економіка як абстрактна система. Економічна спроможність держави має функціональне призначення забезпечувати інституційні, матеріальні та фінансові передумови реалізації конституційних прав. Тривала неспроможність держави забезпечувати базові соціальні функції, критичне руйнування ринку праці, масове позбавлення населення доступу до життєво необхідної інфраструктури чи системна дестабілізація фінансової системи становлять проблему економічної безпеки саме тому, що їхні наслідки виходять на рівень конституційного статусу людини та життєздатності держави.

Проте включення прав людини до структури економічної безпеки не повинно породжувати зворотної ситуації, за якої міркування безпеки автоматично переважають індивідуальну свободу. Конституційна категорія економічної безпеки має внутрішню межу і нею є верховенство права. Вона не створює для держави окремого простору діяльності, вільного від конституційних гарантій.

Особливої актуальності це питання набуло після формування Конституційним Судом України відповідної правової позиції у Рішенні від 19 травня 2026 р. № 3-р/2026. Суд, аналізуючи статті 8, 22, 64 і 92 Конституції України, визнав економічну безпеку одним із конституційно визначених інтересів, захист яких може становити легітимну мету втручання держави у зміст та обсяг конституційних прав. Суд безпосередньо пов'язав допустимість обмеження з вимогами несвавільності, юридичної визначеності, суспільної потреби, домірності та збереження сутності відповідного права [8].

Зазначена правова позиція має ширше доктринальне значення, ніж предмет конкретного конституційного провадження. Фактично Конституційний Суд окреслив подвійний статус економічної безпеки. З одного боку, вона є конституційно захищеним публічним інтересом, з іншого – саме існування цього інтересу не усуває необхідності конституційного контролю за засобами його забезпечення, інакше посилання на ст. 17 Конституції могло б перетворитися на універсальне виправдання будь-якого втручання в економічну свободу, власність або соціально-економічні права.

Показовим є й те, що в Рішенні № 3-р/2026 Конституційний Суд пов'язав економічну безпеку в умовах воєнного стану зі стабільним функціонуванням підприємств, установ і державних інституцій, достатністю трудових і фінансових ресурсів, роботою різних секторів економіки та обороноздатністю держави. Суд також послався на власну позицію 2024 р., відповідно до якої забезпечення економічної та інформаційної безпеки в умовах воєнного стану є невіддільною умовою збереження української державності.

Висновки. Конституція не гарантує державним органам необмеженої свободи називати будь-яку бажану економічну мету питанням безпеки. Зниження бюджетних витрат, підтримка певної галузі, зміна податкового режиму, обмеження імпорту, контроль інвестицій або регулювання стратегічних підприємств можуть бути елементами економічної політики. Для переходу до безпекової аргументації державі має бути доступне належне обґрунтування зв'язку між відповідним заходом і реальною або достатньо передбачуваною загрозою конституційного масштабу.

Тому юридичний тест посилання на економічну безпеку як підставу державного втручання, на нашу думку, має включати щонайменше п'ять послідовних елементів: ідентифікацію конкретної загрози; встановлення конституційно значущого об'єкта, якому вона загрожує; доведення системного характеру можливих наслідків; наявність раціонального зв'язку між заходом держави та нейтралізацією відповідної загрози; перевірку необхідності та домірності втручання з урахуванням сутності обмежуваного права. За відсутності хоча б належної ідентифікації загрози поняття економічної безпеки ризикує виконувати риторичну, а не юридичну функцію.

Отже, нормативне ядро економічної безпеки держави доцільно утворювати навколо чотирьох взаємопов'язаних елементів: економічного суверенітету; інституційної та функціональної стійкості економічної системи; ресурсної спроможності держави виконувати її конституційні функції; збереження матеріальних та інституційних передумов реалізації конституційних прав і свобод людини. Об'єднувальним критерієм для них виступає захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, наслідки яких мають системний та конституційно значущий характер.

З урахуванням наведеного економічну безпеку держави як конституційно-правову категорію пропонуємо визначати як конституційно значущий стан захищеності, стійкості та функціональної спроможності економічної системи, за якого забезпечуються економічний суверенітет держави, стабільність основоположних економічних інститутів, ресурсні передумови здійснення конституційних функцій держави та реалізації прав і свобод людини, а внутрішні та зовнішні загрози системного характеру попереджаються, нейтралізуються або мінімізуються засобами, сумісними з верховенством права та вимогою домірності державного втручання.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 02.09.2026).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 02.09.2026).

3. Завидняк М. І. Конституційно-правові засади забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2016. 19 с. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12133 (дата звернення: 02.09.2026).

4. Яковюк І. В., Туренко А. Ю. Економічна безпека України як передумова забезпечення її суверенітету. *Проблеми законності.* 2021. Вип. 154. С. 8–36. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.238747

5. Платухін О. Г. Правова регламентація забезпечення економічної безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 346–351. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.52

6. Войцехівська С. І. Організаційно-правові засади економічної безпеки України. *Київський економічний науковий журнал.* 2024. № 7. С. 44–50. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-6

7. Дерун Т., Гринчук Н., Титаренко О. Економічна безпека як складник системи національної безпеки України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Національна безпека.* 2025. № 1(3). С. 22–32. DOI: https://doi.org/10.17721/.11(3)9881

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів другого речення абзацу другого, абзацу третього частини першої статті 12, абзацу другого пункту 3 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (щодо права на відпустки) : Рішення Конституційного Суду України від 19 травня 2026 р. № 3-р/2026. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-26#Text (дата звернення: 02.09.2026).

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy* [Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

2. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 r. № 2469-VIII [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018, No. 2469-VIII]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy* [Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

3. Zavydniak, M. I. (2016). *Konstytutsiino-pravovi zasady zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02 «Konstytutsiine pravo; munitsypalne pravo»* [Constitutional and legal principles of ensuring Ukraine's economic security: Author's abstract of a PhD thesis in law, speciality 12.00.02 «Constitutional law; municipal law»]. Uzhhorod. Retrieved from: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12133 (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

4. Yakoviuk, I. V., & Turenko, A. Yu. (2021). Ekonomichna bezpeka Ukrainy yak peredumova zabezpechennia yii suverenitetu [Economic security of Ukraine as a prerequisite for ensuring its sovereignty]. *Problemy zakonnosti*, (154), 8–36. https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.238747 [in Ukrainian].

5. Platukhin, O. H. (2024). Pravova rehlamentatsiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky v Ukraini [Legal regulation of ensuring economic security in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, (83), 1, 346–351. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.52 [in Ukrainian].

6. Voitsekhivska, S. I. (2024). Orhanizatsiino-pravovi zasady ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Organizational and legal principles of Ukraine's economic security]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, (7), 44–50. https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-6 [in Ukrainian].

7. Derun, T., Hrynchuk, N., & Tytarenko, O. (2025). Ekonomichna bezpeka yak skladova systemy natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Economic security as a component of Ukraine's national security system]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Natsionalna bezpeka*, (1(3)), 22–32. https://doi.org/10.17721/.11%283%299881 [in Ukrainian].

8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) prypysiv druhoho rechennia abzatsu druhoho, abzatsu tretoho chastyny pershoi statti 12, abzatsu druhoho punktu 3 rozdilu «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu» (shchodo prava na vidpustky): Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 19 travnia 2026 r. № 3-r/2026 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the constitutionality of certain provisions of the Law of Ukraine «On the Organization of Labour Relations under Martial Law» regarding the right to leave: Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated May 19, 2026, No. 3-r/2026]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy* [Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-26#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 11.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

УДК 351.746.1:004.056
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.10

ОЛЕКСАНДР МЕРЕНИЧ
доктор філософії у галузі права
ORCID: 0000-0002-3837-4724

МИХАЙЛО МЕРЕНИЧ
доктор філософії у галузі права
ORCID: 0009-0004-9377-0879

Анотація. Статтю присвячено дослідженню правових засад діяльності Служби безпеки України (далі – СБУ) у сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури. Установлено, що відповідний напрям діяльності СБУ формується на перетині правового регулювання державної безпеки, контррозвідувальної діяльності, кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури. Обґрунтовано, що повноваження СБУ у цій сфері мають спеціальний безпековий характер і не повинні ототожнюватися із загальним управлінням системою кіберзахисту. Їхнє основне призначення полягає у виявленні, попередженні та нейтралізації загроз державній безпеці, пов'язаних із кібершпигунством, кібертероризмом, кібердиверсіями та іншими протиправними посяганнями на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури.

Проаналізовано положення законів України «Про Службу безпеки України», «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про критичну інфраструктуру» та підзаконних нормативно-правових актів. Особливу увагу приділено законодавчим змінам 2025 р., якими уточнено компетенцію СБУ у сфері кібербезпеки та її місце у національній системі реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози.

Запропоновано розглядати діяльність СБУ щодо захисту критичної інформаційної інфраструктури через сукупність контррозвідувального, превентивного, оперативно-реагувального та координаційного напрямів.

Визначено необхідність подальшого нормативного розмежування повноважень основних суб'єктів національної системи кібербезпеки та вдосконалення механізмів їхньої взаємодії в умовах збройної агресії проти України.

Ключові слова: Служба безпеки України; критична інформаційна інфраструктура; критична інфраструктура; кібербезпека; кіберзахист; державна безпека; кібершпигунство; кібертероризм; кібердиверсія; кіберінцидент.

LEGAL PRINCIPLES OF THE ACTIVITIES OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE IN THE FIELD OF PROTECTION OF CRITICAL INFORMATION INFRASTRUCTURE

UDC 351.746.1:004.056
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.10

OLEXANDR MERENYCH
Doctor of Philosophy in Law
ORCID: 0000-0002-3837-4724

MYKHAILO MERENYCH
Doctor of Philosophy in Law
ORCID: 0009-0004-9377-0879

Abstract. This scientific article is devoted to the study of the legal principles of the activities of the Security Service of Ukraine (hereinafter referred to as the SBU) in the field of protection of critical information infrastructure. It is established that the relevant direction of the SBU's activities is formed at the intersection of legal regulation of state security, counterintelligence activities, cybersecurity and protection of critical infrastructure. It is substantiated that the powers of the SBU in this area are of a special security nature and should not be identified with the general management of the cyber defense system. Their main purpose is to identify, prevent and neutralize threats to state security related to cyber espionage, cyber terrorism, cyber sabotage and other unlawful encroachments on critical information infrastructure facilities.

The provisions of the laws of Ukraine «On the Security Service of Ukraine», «On National Security of Ukraine», «On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine», «On Critical Infrastructure» and subordinate regulatory legal acts were analyzed. Particular attention was paid to the legislative changes of 2025, which clarified the competence of the SBU in the field of cybersecurity and its place in the national system of response to cyber incidents, cyber attacks and cyber threats.

It is proposed to consider the activities of the SBU in protecting critical information infrastructure through a combination of counterintelligence, preventive, operational response and coordination areas.

The need for further regulatory delimitation of the powers of the main subjects of the national cybersecurity system and improvement of the mechanisms of their interaction in conditions of armed aggression against Ukraine was identified.

Key words: Security Service of Ukraine; critical information infrastructure; critical infrastructure; cybersecurity; cyber defense; state security; cyber espionage; cyber terrorism; cyber sabotage; cyber incident.

Постановка проблеми. Функціонування сучасної держави безпосередньо залежить від стійкості інформаційних, електронних комунікаційних та технологічних систем, які забезпечують роботу енергетики, транспорту, фінансової системи, зв'язку, охорони здоров'я, державного управління та інших життєво важливих сфер. Порушення роботи таких систем здатне спричинити наслідки, що виходять далеко за межі інформаційної безпеки окремого суб'єкта та створюють загрозу державній і національній безпеці.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає критичну інформаційну інфраструктуру як сукупність об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, функціонування яких має істотне значення для стійкості відповідних об'єктів критичної інфраструктури [1]. Їхня особливість полягає у тому, що кібератака може не лише призвести до втрати або пошкодження інформації, а й порушити безперервність надання життєво важливих функцій і послуг.

В умовах збройної агресії проти України захист таких об'єктів набуває особливого безпекового значення. Кібератаки дедалі частіше поєднуються з розвідувальною, диверсійною та іншою діяльністю, спрямованою на послаблення спроможності держави. За таких умов одним із ключових суб'єктів протидії відповідним загрозам є Служба безпеки України.

Водночас діяльність СБУ у цій сфері здійснюється поряд із повноваженнями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної поліції України та інших суб'єктів

національної системи кібербезпеки, що зумовлює необхідність чіткого визначення правової природи та меж компетенції СБУ саме у сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури.

Окремі аспекти правового регулювання захисту критичної та критичної інформаційної інфраструктури, забезпечення її кібербезпеки та протидії загрозам на відповідних об'єктах досліджували такі вітчизняні науковці, як: М. Ковалів, Р. Скриньковський, Ю. Назар, С. Єсімов, І. Красницький, Х. Кайдрович, С. Князь, Ю. Кемська, О. Герасименко, А. Ковальчук та ін. Наявний науковий доробок сформував належне підґрунтя для аналізу системи захисту критичної інфраструктури та її правового забезпечення. Водночас недостатньо дослідженим залишається саме місце Служби безпеки України у механізмі захисту критичної інформаційної інфраструктури з урахуванням сучасного розмежування повноважень суб'єктів національної системи кібербезпеки та законодавчих змін останніх років.

Метою статті є визначення правових засад та основних напрямів діяльності Служби безпеки України у сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури, з'ясування особливостей її компетенції та співвідношення з повноваженнями інших суб'єктів забезпечення кібербезпеки.

Методологічну основу дослідження становлять системний, формально-юридичний, структурно-функціональний та порівняльно-правовий методи, застосовані для аналізу законодавства, визначення змісту повноважень СБУ та їхнього місця у загальній системі захисту критичної інформаційної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Правове підґрунтя діяльності Служби безпеки України у досліджуваній сфері має комплексний характер. Вихідні положення визначаються Конституцією України та Законом України «Про Службу безпеки України». Відповідно до останнього, СБУ є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. До її завдань належать захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного та оборонного потенціалу, законних інтересів держави від розвідувально-підривної діяльності, а також протидія іншим посяганням, що безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [2].

Більш предметно місце СБУ у відповідній сфері визначене Законом України «Про національну безпеку України». Так, ст. 19 Закону безпосередньо відносить до діяльності СБУ контррозвідувальний захист кібербезпеки, інформаційної безпеки держави та об'єктів критичної інфраструктури [3]. Таким чином, діяльність СБУ щодо критичної інформаційної інфраструктури має розглядатися передусім у контексті виконання її основної функції – забезпечення державної безпеки.

Велике значення для визначення спеціальних повноважень СБУ має також Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Службу безпеки України віднесено до основних суб'єктів національної системи кібербезпеки поряд із Держспецзв'язку, Національною поліцією, Міністерством оборони України, Генеральним штабом Збройних сил України, розвідувальними органами та іншими визначеними законом суб'єктами. При цьому законодавство не встановлює однакової компетенції для всіх зазначених органів. Держспецзв'язку забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кіберзахисту, здійснює державний контроль, забезпечує функціонування відповідної організаційно-технічної інфраструктури та координує діяльність суб'єктів забезпечення кібербезпеки саме щодо кіберзахисту [1]. Натомість функціональне призначення СБУ зосереджується на загрозах, які мають безпосередній зв'язок із державною безпекою.

Чинна редакція Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» покладає на СБУ запобігання, виявлення, припинення та розкриття визначених законом кримінальних правопорушень, що вчиняються у кіберпросторі або з його використанням; проведення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів щодо боротьби з кібертероризмом, кібердиверсіями та кібершпигунством; координацію діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки у протидії таким загрозам; перевірку готовності об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак та кіберінцидентів; розслідування кібератак щодо критичної інформаційної інфраструктури та реагування на кіберзагрози у сфері державної безпеки [1].

Особливого значення набули зміни, внесені Законом України від 27 березня 2025 р. № 4336-IX, якими було оновлено механізм функціонування національної системи кібербезпеки та конкретизовано завдання її основних суб'єктів [4]. Останні зміни є важливими для визначення сучасної моделі

діяльності СБУ, оскільки ще чіткіше розмежовують загальний кіберзахист та безпекову протидію спеціальним видам кіберзагроз.

З огляду на нормативно визначені повноваження, діяльність СБУ у сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури доцільно систематизувати за кількома основними напрямами.

Першим є *контррозвідувальний напрям.* Його зміст полягає у виявленні та нейтралізації діяльності іноземних спеціальних служб, пов'язаних із ними структур та інших суб'єктів, які використовують кіберпростір для одержання інформації, порушення роботи критично важливих систем або створення передумов для інших форм підривної діяльності. Саме цей напрям найбільш чітко відмежовує компетенцію СБУ від функцій органів, відповідальних переважно за технічний кіберзахист.

Другим є *превентивний напрям*. Захист критичної інформаційної інфраструктури не може обмежуватися реагуванням на вже реалізовану кібератаку. Законодавство надає СБУ можливість здійснювати заходи, спрямовані на завчасне виявлення загроз, а також негласно перевіряти готовність об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак і кіберінцидентів [1]. Наукове значення превентивного підходу полягає у тому, що об'єктом правового реагування стає не лише завершене протиправне посягання, а й ризик реалізації загрози державній безпеці. У цій частині діяльність СБУ набуває виразно запобіжного характеру і відповідає сучасній ризик-орієнтованій моделі забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

Третім є *оперативно-реагувальний напрям*, що охоплює діяльність під час виникнення кіберінцидентів, кібератак та кіберзагроз. Важливими інституційними елементами цього механізму є Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки СБУ та регіональні центри забезпечення кібербезпеки [5]. Загальні вимоги до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури передбачають інформування відповідних структур СБУ про кіберінциденти та кібератаки, що стосуються об'єктів критичної інформаційної інфраструктури [6]. Функціонування такого механізму дає змогу не лише реагувати на конкретний інцидент, а й отримувати інформацію, необхідну для встановлення джерела кібератаки, її можливого зв'язку з діяльністю іноземних спеціальних служб, терористичних або диверсійних структур та оцінювання ширших наслідків для державної безпеки.

Четвертим є *координаційний напрям*. Закон наділяє СБУ спеціальними координаційними повноваженнями щодо протидії кібершпигунству, кібертероризму та кібердиверсіям [1]. При цьому необхідно чітко відрізняти зазначені повноваження від загальної координації діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки щодо кіберзахисту, яка належить до компетенції Держспецзв'язку.

Таке розмежування має принципове значення. Використання в законодавстві близьких за змістом категорій «кібербезпека», «кіберзахист», «захист критичної інфраструктури», «протидія кіберзлочинності» не повинно створювати уявлення про взаємозамінність компетенції відповідних державних органів. СБУ не є органом загального технічного адміністрування кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури. Її компетенція повинна визначатися через критерій загрози державній безпеці та спеціальні правові засоби, властиві діяльності органу безпеки. Саме такий підхід дає змогу сформулювати функціональне місце СБУ у досліджуваній системі. Держспецзв'язку забезпечує нормативне, організаційне та технічне функціонування системи кіберзахисту; Національна поліція протидіє кримінально протиправним посяганням у кіберпросторі відповідно до своєї компетенції; СБУ зосереджується на тих кіберзагрозах, які пов'язані з розвідувально-підривною діяльністю, тероризмом, диверсіями, шпигунством та іншими загрозами державній безпеці [1].

Наведене також узгоджується із сучасними напрямами інституційного розвитку СБУ. Так, Стратегією розвитку Служби безпеки України на 2025–2030 рр. серед пріоритетних напрямів визначено контррозвідувальне забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки держави, а також контррозвідувальне забезпечення критичної інфраструктури [7].

У науковій літературі слушно наголошується, що правове забезпечення кібербезпеки критичної інформаційної інфраструктури потребує системного поєднання правових, організаційних і технічних механізмів [8]. Своєю чергою, О. Герасименко, аналізуючи роль СБУ у протидії загрозам на об'єктах критичної інфраструктури, окремо звертає увагу на терористичні, диверсійні та кібернетичні загрози й необхідність ризик-орієнтованого підходу до їх нейтралізації [9]. Водночас сучасний стан правового регулювання критичної інфраструктури все ще характеризується значною кількістю взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що потребують системного узгодження [10].

У зв'язку із цим подальше вдосконалення правових засад діяльності СБУ має здійснюватися не шляхом механічного розширення її компетенції, а через точніше визначення функціональних меж відповідальності. Доцільним є нормативне забезпечення чіткого порядку взаємодії СБУ, Держспецзв'язку, Національної поліції, секторальних органів та операторів критичної інфраструктури залежно від характеру й рівня конкретної кіберзагрози.

Не менш важливим є подальший розвиток системи оперативного обміну інформацією. Своєчасне отримання від оператора критичної інфраструктури відомостей про ознаки кібератаки може мати значення не лише для відновлення роботи системи, а й для виявлення координованої розвідувальної або диверсійної операції. Саме тому інформаційна взаємодія має розглядатися як один із ключових елементів правового механізму превентивного захисту.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави визначити діяльність Служби безпеки України у сфері захисту критичної інформаційної інфраструктури як спеціальний напрям забезпечення державної безпеки, що реалізується у межах національних систем кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури.

Установлено, що компетенція СБУ у цій сфері охоплює передусім контррозвідувальний, превентивний, оперативно-реагувальний та координаційний напрями. Її визначальною ознакою є спрямованість на протидію кібершпигунству, кібертероризму, кібердиверсіям та іншим посяганням, здатним створити загрозу державній безпеці.

Обґрунтовано необхідність чіткого розмежування діяльності СБУ та інших суб'єктів національної системи кібербезпеки. СБУ не повинна підміняти органи, відповідальні за формування політики, державний контроль і технічне забезпечення кіберзахисту; її спеціальна роль полягає у застосуванні контррозвідувальних та інших передбачених законом засобів реагування на загрози безпекового характеру.

Подальше вдосконалення правового регулювання має бути спрямоване на конкретизацію механізмів міжвідомчої взаємодії, оперативного обміну інформацією та розподілу відповідальності під час виявлення і нейтралізації кібератак на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 45. Ст. 403. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text

2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Закон України від 27.03.2025 № 4336-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2025. № 35. Ст. 134. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-20#Text

5. Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки СБУ. *Служба безпеки України*. URL: https://ssu.gov.ua/sytuatsiinyi-tsentr-zabezpechennia-kiberbezpeky

6. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 № 518. *Офіційний вісник України*. 2019. № 50. Ст. 1697. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text

7. Стратегія розвитку Служби безпеки України на 2025–2030 роки. *Служба безпеки України.* URL: https://ssu.gov.ua/stratehiia-rozvytku-sluzhby-bezpeky-ukrainy-na-20252030-roky

8. Правове забезпечення кібербезпеки критичної інформаційної інфраструктури України / М. Ковалів та ін. *Traektoriâ Nauki = Path of Science.* 2021. Vol. 7, № 4. С. 2011–2018. DOI: https://doi.org/10.22178/pos.69-12

9. Герасименко О. М. Ґенеза поняття «критична інфраструктура» у контексті протидії Службою безпеки України загрозам на її об'єктах. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Т. 3, № 4. С. 146–154. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.22

10. Ковальчук А. Т. Система правового регулювання захисту об'єктів критичної інфраструктури в Україні: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Т. 5, № 90. С. 172–184. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.21

REFERENCES

1. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 r. № 2163-VIII [On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine: Law of Ukraine dated October 5, 2017, No. 2163-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2017, No. 45, Art. 403. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text [in Ukrainian].

2. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 r. № 2229-XII [On the Security Service of Ukraine: Law of Ukraine dated March 25, 1992, No. 2229-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1992, No. 27, Art. 382. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text [in Ukrainian].

3. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018, No. 2469-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2018, No. 31, Art. 241. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text [in Ukrainian].

4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zakhystu informatsii ta kiberzakhystu derzhavnykh informatsiinykh resursiv, obiektiv krytychnoi informatsiinoi infrastruktury: Zakon Ukrainy vid 27.03.2025 r. № 4336-IX [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Protection of Information and Cybersecurity of State Information Resources and Critical Information Infrastructure Facilities: Law of Ukraine dated March 27, 2025, No. 4336-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2025, No. 35, Art. 134. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-20#Text [in Ukrainian].

5. Sytuatsiinyi tsentr zabezpechennia kiberbezpeky SBU [Situational Center for Ensuring Cybersecurity of the Security Service of Ukraine]. *Sluzhba bezpeky Ukrainy*. Retrieved from: https://ssu.gov.ua/sytuatsiinyi-tsentr-zabezpechennia-kiberbezpeky [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Zahalnykh vymoh do kiberzakhystu obiektiv krytychnoi infrastruktury: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.06.2019 r. № 518 [On Approval of the General Requirements for Cybersecurity of Critical Infrastructure Facilities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 19, 2019, No. 518]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, 2019, No. 50, Art. 1697. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

7. Stratehiia rozvytku Sluzhby bezpeky Ukrainy na 2025–2030 roky [Strategy for the Development of the Security Service of Ukraine for 2025–2030]. *Sluzhba bezpeky Ukrainy*. Retrieved from: https://ssu.gov.ua/stratehiia-rozvytku-sluzhby-bezpeky-ukrainy-na-20252030-roky [in Ukrainian].

8. Kovaliv, M., Skrynkovskyi, R., Nazar, Yu., Yesimov, S., Krasnytskyi, I., Kaidrovych, Kh., Kniaz, S., & Kemska, Yu. (2021). Pravove zabezpechennia kiberbezpeky krytychnoi informatsiinoi infrastruktury Ukrainy [Legal support for cybersecurity of critical information infrastructure of Ukraine]. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*, 7(4), 2011–2018. https://doi.org/10.22178/pos.69-12 [in Ukrainian].

9. Herasymenko, O. M. (2025). Heneza poniattia «krytychna infrastruktura» u konteksti protydii Sluzhboiu bezpeky Ukrainy zahrozam na yii obiektakh [Genesis of the concept of «critical infrastructure» in the context of countering threats to its facilities by the Security Service of Ukraine]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 3(4), 146–154. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.22 [in Ukrainian].

10. Kovalchuk, A. T. (2025). Systema pravovoho rehuliuvannia zakhystu obiektiv krytychnoi infrastruktury v Ukraini: suchasnyi stan ta napriamy udoskonalennia [The system of legal regulation of the protection of critical infrastructure facilities in Ukraine: Current state and directions for improvement]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 5(90), 172–184. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.21 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 10.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 342.5
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.11

РУСЛАНА НАТУРКАЧ
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна
R-Naturkach@ukr.net
ORCID: 0009-0006-9717-3961

Анотація. Статтю присвячено комплексному порівняльно-правовому дослідженню конституційно-правового статусу Національних банків України та Польщі в контексті сучасного європейського конституціоналізму та процесів європейської інтеграції України. Обґрунтовано, що конституційно-правовий статус центрального банку є одним із визначальних елементів механізму конституційної організації публічної влади, оскільки визначає його місце у системі державних органів, обсяг компетенції, юридичну природу владних повноважень, гарантії інституційної незалежності та особливості взаємодії з іншими суб'єктами конституційних правовідносин.

Досліджено нормативні засади функціонування Національного банку України та Національного банку Польщі, визначені Конституцією України, Конституцією Республіки Польща, Законом України «Про Національний банк України», Законом Республіки Польща «Про Національний банк Польщі», а також положеннями Договору про функціонування Європейського Союзу і Статуту Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку. Установлено, що в обох державах центральні банки виконують конституційно визначену монетарну функцію, однак моделі нормативного закріплення їхнього конституційно-правового статусу істотно відрізняються за рівнем конституційної деталізації, особливостями організаційної побудови та механізмами забезпечення незалежності.

Доведено, що Конституція Республіки Польща характеризується вищим рівнем конституціоналізації статусу центрального банку, оскільки безпосередньо визначає систему органів Національного банку Польщі, порядок їх формування та основні засади здійснення монетарної політики. Натомість Конституція України закріплює лише основну функцію Національного банку України та існування Ради Національного банку України, залишаючи більшість елементів його правового статусу на рівні спеціального законодавства. Обґрунтовано, що така законодавча модель забезпечує більшу гнучкість правового регулювання, однак водночас знижує рівень конституційної стабільності окремих елементів статусу центрального банку.

Особливу увагу приділено аналізу юридичної природи Національного банку України. Аргументовано, що законодавче визначення Національного банку України як «особливого центрального органу державного управління» не повною мірою узгоджується з положеннями Конституції України та сучасною доктриною конституційного права. Обґрунтовано доцільність розгляду Національного банку України як самостійного конституційного органу спеціальної компетенції, який здійснює публічно-владні повноваження у сфері грошово-кредитного регулювання та не входить до системи органів виконавчої влади.

Визначено, що незалежність центрального банку має комплексний характер і охоплює інституційний, функціональний, персональний, фінансовий та операційний складники. Доведено, що незалежність центрального банку не є привілеєм відповідної державної інституції, а виступає конституційною гарантією реалізації публічного інтересу, спрямованою на забезпечення стабільності національної валюти та недопущення політичного втручання у здійснення монетарної політики.

За результатами порівняльно-правового аналізу сформульовано висновок про загальну відповідність конституційно-правового статусу Національного банку України європейським стандартам функціонування центральних банків; водночас установлено необхідність подальшої гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Запропоновано вдосконалити законодавче визначення правового статусу Національного банку України, уточнити його юридичну природу як самостійного конституційного органу спеціальної компетенції, а також урахувати позитивний досвід Республіки Польща щодо нормативного розмежування компетенції органів управління центрального банку та забезпечення їхньої інституційної незалежності.

Ключові слова: Національний банк України; Національний банк Польщі; центральний банк; конституційно-правовий статус; конституційне право; порівняльно-правове дослідження; незалежність центрального банку; монетарна політика; Європейський Союз; європейська інтеграція.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE CENTRAL BANKS OF UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND: COMPARATIVE LEGAL STUDY

UDC 342.5
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.11

RUSLANA NATURKACH
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Constitutional Law and Comparative Law,
State University "Uzhgorod National University", Ukraine
R-Naturkach@ukr.net
ORCID: 0009-0006-9717-3961

Abstract. The article presents a comprehensive comparative legal study of the constitutional and legal status of the National Bank of Ukraine and Narodowy Bank Polski within the framework of contemporary European constitutionalism and Ukraine's European integration process. It is substantiated that the constitutional and legal status of a central bank constitutes one of the fundamental elements of the constitutional organization of public authority, since it determines the institution's position within the system of state bodies, the scope of its constitutional competence, the legal nature of its public powers, the guarantees of institutional independence, and the principles governing its interaction with other constitutional actors.

The study examines the legal framework governing the operation of the National Bank of Ukraine and Narodowy Bank Polski as established by the Constitution of Ukraine, the Constitution of the Republic of Poland, the Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine», the Polish Act «On Narodowy Bank Polski», as well as the provisions of the Treaty on the Functioning of the European Union and the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank. It is demonstrated that although both institutions perform constitutionally defined monetary functions, their constitutional models differ substantially in terms of constitutional regulation, institutional architecture, and mechanisms safeguarding central bank independence.

The research establishes that the Polish constitutional model provides a significantly higher degree of constitutional regulation of the legal status of the central bank. The Constitution of the Republic of Poland directly determines the institutional structure of Narodowy Bank Polski, the procedure for appointing its governing bodies, and the constitutional foundations of monetary policy. By contrast, the Constitution of Ukraine confines itself to defining the principal constitutional function of the National Bank of Ukraine while leaving most elements of its legal status to ordinary legislation. It is argued that this legislative approach ensures greater regulatory flexibility but simultaneously reduces the constitutional stability of essential components of the central bank's institutional status.

Special attention is devoted to the legal nature of the National Bank of Ukraine. The article argues that the legislative definition of the National Bank of Ukraine as a «special central body of state administration» does not fully correspond to the constitutional provisions of Ukraine or to contemporary constitutional doctrine. It is substantiated that the National Bank of Ukraine should be regarded as an independent constitutional body of special competence exercising public authority in the field of monetary regulation without belonging to the system of executive authorities.

The study further demonstrates that central bank independence represents a multidimensional constitutional principle encompassing institutional, functional, personal, financial, and operational dimensions. Such independence should not be perceived as an institutional privilege but rather as a constitutional guarantee designed to protect the public interest by ensuring monetary stability and preventing political interference in monetary policymaking.

Based on the comparative analysis, the article concludes that the constitutional and legal status of the National Bank of Ukraine generally complies with European standards governing central bank independence while requiring further legislative harmonization with European Union law. Particular attention is paid to the necessity of revising the legislative definition of the National Bank of Ukraine, clarifying its constitutional legal nature, and incorporating selected elements of the Polish constitutional model concerning institutional independence and the distribution of powers among the governing bodies of the central bank.

Key words: National Bank of Ukraine; Narodowy Bank Polski; central bank; constitutional and legal status; constitutional law; comparative legal research; central bank independence; monetary policy; European Union; European integration.

Постановка проблеми. Конституційно-правовий статус центрального банку належить до фундаментальних елементів сучасної моделі організації публічної влади, оскільки саме конституційне визначення його правового становища, компетенції, гарантій незалежності та взаємовідносин з іншими органуми державної влади визначає межі реалізації грошово-кредитної політики, забезпечення стабільності національної грошової одиниці, фінансової безпеки держави та належного балансу владних повноважень [1–4].

У сучасній конституційній державі центральний банк не може розглядатися виключно як спеціалізована фінансово-кредитна установа. Конституційне закріплення його статусу зумовлює особливий характер правосуб'єктності, що поєднує здійснення публічно-владних повноважень із високим рівнем інституційної, функціональної, персональної та фінансової незалежності. У зв'язку із цим проблематика правового статусу центрального банку виходить за межі банківського та фінансового права і набуває самостійного конституційно-правового значення [1–6; 15–17].

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах європейської інтеграції України. Відповідно до ст. 130 Договору про функціонування Європейського Союзу та положень Статуту Європейської системи центральних банків і Європейського центрального банку, незалежність національних центральних банків є однією з ключових передумов належного функціонування монетарної системи ЄС. Отже, забезпечення належного рівня незалежності Національного банку України та приведення правових засад його діяльності у відповідність із європейськими стандартами становлять важливий напрям адаптації національного законодавства до acquis Європейського Союзу [5; 6].

У цьому контексті особливий науковий інтерес становить досвід Республіки Польща. Конституція Республіки Польща безпосередньо визначає Національний банк Польщі як центральний банк держави, закріплює його основні функції та конституційні засади формування і діяльності його органів [2; 3]. Польська модель формувалася в умовах європейської інтеграції та подальшого членства держави в Європейському Союзі, що робить її релевантною для порівняльного аналізу з українською моделлю центрального банку.

Проблематика конституційно-правового статусу Національного банку України досліджується у працях представників конституційно-правової та фінансово-правової наук. Вагомий внесок у її розроблення зробили О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, І. Б. Заверуха та інші науковці, у працях яких висвітлено правову природу Національного банку України, його місце у системі органів державної влади, компетенцію, гарантії незалежності та особливості реалізації грошово-кредитної функції держави [7–10]. У сучасній українській доктрині переважає підхід, відповідно до якого Національний банк України розглядається як особливий публічно-правовий інститут, конституційний статус якого визначається передусім статтями 99–100 Конституції України та спеціальним законодавством. Значна увага приділяється питанням його інституційної незалежності, взаємовідносин із Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України, а також допустимих меж державного впливу на реалізацію монетарної політики [1; 4; 7–10].

У польській конституційно-правовій доктрині правовий статус Національного банку Польщі досліджували, зокрема, L. Garlicki, B. Banaszak, M. Granat, A. Szmyt та інші науковці. У відповідних працях аналізуються конституційна природа незалежності центрального банку, правовий статус Ради грошової політики, порядок формування органів Національного банку Польщі, їхні взаємовідносини з іншими органуми державної влади, а також відповідність польської моделі вимогам права Європейського Союзу [2; 3; 11–14].

Водночас сучасні умови функціонування Національного банку України, зокрема воєнний стан, трансформація фінансової системи та адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу, актуалізують необхідність переосмислення окремих елементів його конституційно-правового статусу. Незважаючи на значний науковий доробок у сфері правового регулювання діяльності центральних банків, порівняльний конституційно-правовий аналіз статусу Національного банку України та Національного банку Польщі залишається недостатньо розробленим. Більшість наявних досліджень зосереджено на фінансово-правових, банківських або економічних аспектах їхньої діяльності, тоді як комплексне зіставлення конституційної правосуб'єктності, системи гарантій незалежності, компетенції, порядку формування органів та місця центрального банку в механізмі здійснення державної

влади України і Польщі потребує подальшого наукового опрацювання. Саме це й визначає актуальність вибраної тематики.

Метою статті є здійснення комплексного порівняльно-правового аналізу конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Польщі, визначення особливостей їх конституційної правосуб'єктності, компетенції, гарантій інституційної незалежності, організаційної структури, взаємовідносин з органами державної влади, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання статусу Національного банку України з урахуванням конституційного досвіду Республіки Польща та європейських стандартів функціонування центральних банків.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, функціональний та метод правового аналізу, застосовані для дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Польщі, їхньої компетенції, гарантій незалежності й місця у механізмі державної влади.

Виклад основних результатів дослідження. Конституційно-правовий статус центрального банку є одним із визначальних елементів механізму конституційної організації публічної влади, оскільки саме на конституційному рівні визначаються його функціональне призначення, місце у системі державних органів, гарантії незалежності та межі взаємодії з іншими суб'єктами владних повноважень. Особливість правового становища Національного банку України полягає у тому, що Конституція України не відносить його ні до системи органів законодавчої, виконавчої чи судової влади, ні до інших конституційних інститутів, натомість закріплює його як самостійний конституційний орган із чітко визначеною функціональною компетенцією [1; 17].

На відміну від більшості центральних органів державної влади конституційний статус Національного банку України визначається не через його організаційне місце у механізмі держави, а через покладену на нього конституційну функцію. Відповідно до ст. 99 Конституції України, основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України [1]. Таким чином, Конституція визначає не лише компетенцію центрального банку, а й конституційне призначення його діяльності, що відрізняє Національний банк України від інших суб'єктів публічної адміністрації.

Конституційна конструкція ст. 99 Основного Закону свідчить, що законодавець не ототожнює Національний банк України із системою органів виконавчої влади. Навпаки, закріплення його основної функції без визначення підпорядкованості Кабінету Міністрів України є конституційною гарантією інституційної самостійності центрального банку. Саме тому у сучасній українській доктрині конституційного та фінансового права переважає підхід, відповідно до якого Національний банк України є особливим публічно-правовим інститутом, який здійснює окремий вид державної діяльності – конституційно визначене грошово-кредитне регулювання [7–9].

Конституційний статус Національного банку України деталізується Законом України «Про Національний банк України», який визначає його як центральний банк держави та особливий центральний орган державного управління [4]. Водночас останнє законодавче формулювання тривалий час залишається предметом наукової дискусії. Із позицій конституційного права характеристика Національного банку як «центрального органу державного управління» не повністю узгоджується з положеннями Конституції України, оскільки Основний Закон не включає його до системи органів виконавчої влади та не встановлює адміністративної підпорядкованості Уряду. У зв'язку із цим більш обґрунтованою видається доктринальна позиція, відповідно до якої Національний банк України є самостійним конституційним органом спеціальної компетенції, який реалізує публічну функцію монетарного забезпечення держави [7; 8].

Особливістю конституційно-правового статусу Національного банку України є поєднання публічно-владних повноважень із високим рівнем інституційної автономії. Національний банк України наділений правом приймати нормативно-правові акти, обов'язкові до виконання органами державної влади, банками, іншими юридичними та фізичними особами у межах компетенції, визначеної законом [4]. Таке нормативне регулювання свідчить, що центральний банк здійснює владні повноваження не як суб'єкт господарювання, а як носій публічної влади, уповноважений державою реалізовувати конституційно визначену функцію забезпечення стабільності національної валюти.

Юридична природа Національного банку України проявляється також у специфіці його компетенції. Закон України «Про Національний банк України» відносить до його повноважень визначення та реалізацію грошово-кредитної політики, емісію національної валюти, організацію готівкового грошового обігу, банківське регулювання і банківський нагляд, валютне регулювання, забезпечення функціонування платіжних систем, управління золотовалютними резервами держави та здійснення макропруденційної політики [4]. У сукупності зазначені повноваження формують самостійний предмет конституційної компетенції центрального банку, який не дублює компетенцію інших органів державної влади.

Водночас реалізація компетенції Національного банку України здійснюється в умовах системи стримувань і противаг. Верховна Рада України призначає та звільняє Голову Національного банку України за поданням Президента України, а також призначає половину складу Ради Національного банку України [1; 4]. Президент України призначає іншу половину членів Ради Національного банку. Такий механізм формування керівних органів центрального банку спрямований на недопущення домінування будь-якої однієї гілки влади у процесі реалізації монетарної функції держави [15–17].

Особливе місце у системі конституційних гарантій займає принцип незалежності Національного банку України. Хоча Конституція України прямо не використовує категорію «незалежність», системне тлумачення статей 99 і 100 Основного Закону, а також положень спеціального законодавства дає змогу зробити висновок про конституційне закріплення інституційної автономії центрального банку [1; 4]. Доктрина фінансового права обґрунтовано розглядає незалежність центрального банку як комплексну категорію, що охоплює інституційний, функціональний, персональний, фінансовий та операційний складники [7–9].

Інституційна незалежність означає відсутність адміністративної підпорядкованості Національного банку України будь-якому органу державної влади. Функціональна незалежність проявляється у самостійному визначенні інструментів реалізації грошово-кредитної політики. Персональна незалежність забезпечується спеціальною процедурою призначення та звільнення Голови Національного банку України і членів Ради Національного банку України. Фінансова незалежність передбачає самостійність у формуванні кошторису та використанні власних фінансових ресурсів у межах закону [4; 7].

Суттєве значення має й європейський вимір конституційно-правового статусу Національного банку України. У процесі наближення національного законодавства до права Європейського Союзу законодавство України дедалі більше орієнтується на стандарти, визначені ст. 130 Договору про функціонування Європейського Союзу та Статутом Європейської системи центральних банків, відповідно до яких центральний банк не може отримувати вказівки від органів державної влади або інших суб'єктів під час здійснення своїх основних функцій [5; 6]. Саме тому сучасне розуміння конституційно-правового статусу Національного банку України вже не може обмежуватися лише аналізом національного законодавства, а повинно оцінюватися крізь призму європейських стандартів незалежності центральних банків.

Таким чином, конституційно-правовий статус Національного банку України характеризується сукупністю взаємопов'язаних ознак: конституційною визначеністю основної функції, особливим місцем у системі органів державної влади, спеціальною предметною компетенцією, нормативно-регуляторними повноваженнями, інституційною незалежністю та функціональною автономією. Саме така модель забезпечує можливість ефективної реалізації конституційної функції центрального банку та відповідає загальним тенденціям розвитку сучасного європейського конституціоналізму, хоча окремі положення Закону України «Про Національний банк України» потребують подальшого узгодження з конституційною моделлю та стандартами права Європейського Союзу.

Конституційно-правовий статус Національного банку Польщі (Narodowy Bank Polski) сформовано внаслідок комплексної конституційної реформи, здійсненої під час підготовки Республіки Польща до вступу до Європейського Союзу. На відміну від української моделі, у якій конституційне регулювання діяльності Національного банку України обмежується двома статтями Конституції України, Конституція Республіки Польща містить більш деталізоване нормативне регулювання статусу центрального банку, визначаючи не лише його основну функцію, а й систему органів управління, порядок призначення Президента Національного банку Польщі та компетенцію Ради грошової політики [2].

Відповідно до ст. 227 Конституції Республіки Польща, Національний банк Польщі є центральним банком держави, якому належить виключне право емісії грошей та визначення і реалізації

грошово-кредитної політики. Конституція одночасно закріплює організаційну структуру центрального банку, до якої входять Президент Національного банку Польщі, Рада грошової політики (Rada Polityki Pieniężnej) та Правління Національного банку Польщі (Zarząd Narodowego Banku Polskiego) [2]. Такий рівень конституційної деталізації є однією з характерних особливостей польської моделі та свідчить про намагання законодавця забезпечити підвищену стабільність правового статусу центрального банку шляхом його безпосереднього конституційного закріплення.

Подальший розвиток конституційні положення отримали у Законі Республіки Польща від 29 серпня 1997 р. «Про Національний банк Польщі», який визначає правовий статус центрального банку, його завдання, систему органів управління, порядок прийняття рішень, гарантії незалежності та особливості взаємодії з іншими органами державної влади [3]. У польській юридичній доктрині зазначений Закон розглядається як органічне продовження конституційного регулювання, а не як звичайний спеціальний закон, що деталізує діяльність фінансової установи [11–14].

Конституційна модель Польщі побудована на принципі функціональної визначеності центрального банку. Основною метою діяльності Національного банку Польщі є забезпечення стабільності національної валюти, що повністю узгоджується із загальноєвропейською моделлю функціонування центральних банків та відповідає ст. 127 Договору про функціонування Європейського Союзу [5]. Водночас законодавство Польщі передбачає, що підтримка економічної політики Уряду можлива лише за умови, якщо така діяльність не перешкоджає досягненню основної мети центрального банку – забезпеченню стабільності цін [3]. Подібне нормативне рішення забезпечує пріоритет конституційної функції центрального банку над поточними політичними чи економічними інтересами органів виконавчої влади.

Однією з ключових особливостей польської моделі є конституційне закріплення Ради грошової політики як окремого органу центрального банку. Відповідно до Конституції Республіки Польща, саме Рада грошової політики визначає основні напрями монетарної політики та щорічно затверджує її засади [2]. Закон «Про Національний банк Польщі» деталізує компетенцію цього органу, покладаючи на нього прийняття рішень щодо процентних ставок, резервних вимог, основних напрямів валютної політики та інших інструментів монетарного регулювання [3]. Таким чином, польський законодавець відокремив стратегічне формування монетарної політики від адміністративного управління діяльністю центрального банку, що відповідає сучасним європейським підходам до організації центральних банків.

Важливою гарантією незалежності центрального банку виступає порядок формування його керівних органів. Президент Національного банку Польщі призначається Сеймом за поданням Президента Республіки Польща строком на шість років [2]. Така процедура покликана забезпечити політичну нейтральність центрального банку та мінімізувати можливість одноосібного впливу будь-якого державного органу на процес формування його керівництва. Водночас члени Ради грошової політики призначаються Президентом Республіки Польща, Сеймом та Сенатом у рівній кількості, що додатково зміцнює баланс конституційних повноважень між різними суб'єктами публічної влади [2; 3].

Особливе місце у польській моделі займає принцип незалежності центрального банку. Незважаючи на відсутність прямого використання терміна «незалежність» у тексті Конституції Республіки Польща, системне тлумачення ст. 227 Конституції у поєднанні із Законом «Про Національний банк Польщі» та ст. 130 Договору про функціонування Європейського Союзу свідчить про закріплення всіх основних елементів незалежності центрального банку [2; 3; 5]. Саме тому у польській доктрині конституційного права незалежність Narodowy Bank Polski розглядається як один із конституційних принципів функціонування державного механізму [11–14].

Як зазначає Leszek Garlicki, конституційне закріплення статусу центрального банку має на меті не створення автономного фінансового органу поза системою державної влади, а забезпечення стабільності реалізації монетарної функції шляхом мінімізації політичного впливу на прийняття професійних економічних рішень [11]. Аналогічної позиції дотримується Bogusław Banaszak, який підкреслює, що незалежність центрального банку є інституційною гарантією захисту публічного інтересу, а не привілеєм відповідної державної установи [12].

Вступ Польщі до Європейського Союзу суттєво вплинув на подальшу еволюцію правового статусу Національного банку Польщі. Польське законодавство було приведене у відповідність до вимог Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків, насамперед щодо інституційної незалежності центрального банку, заборони фінансування

державного бюджету, недопустимості отримання вказівок від органів державної влади та забезпечення незалежності членів керівних органів центрального банку [5; 6]. Водночас Польща, яка поки що не приєдналася до єврозони, зберігає власну національну валюту – польський злотий, що не змінює обов'язку забезпечувати відповідність статусу центрального банку європейським стандартам.

Таким чином, конституційно-правовий статус Національного банку Польщі характеризується високим рівнем нормативної визначеності, чітким розмежуванням компетенції органів центрального банку, конституційним закріпленням механізмів формування його керівних органів та системою гарантій незалежності, що відповідає вимогам права Європейського Союзу. Саме тому польська модель може розглядатися як одна з найбільш послідовних моделей конституційного регулювання статусу центрального банку серед держав Центральної та Східної Європи.

Порівняльний аналіз конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Польщі свідчить про наявність спільної конституційної основи їх функціонування, водночас демонструючи істотні відмінності у способах нормативного закріплення їхнього правового статусу, обсязі конституційного регулювання та механізмах забезпечення незалежності.

Спільною рисою обох моделей є конституційне закріплення центрального банку як самостійного публічно-правового інституту, що не входить до системи органів виконавчої влади. Конституція України визначає Національний банк України як єдиний центральний банк держави, покладаючи на нього забезпечення стабільності грошової одиниці України [1]. Конституція Республіки Польща аналогічно закріплює Національний банк Польщі як центральний банк держави, визначаючи його виключні повноваження щодо емісії грошей та реалізації грошово-кредитної політики [2]. Отже, в обох державах центральний банк виконує конституційно визначену монетарну функцію, яка не може бути делегована іншим органам державної влади.

Водночас польська модель відрізняється значно вищим ступенем конституціоналізації правового статусу центрального банку. Якщо Конституція України лише визначає основну функцію Національного банку України та передбачає існування Ради Національного банку [1], то Конституція Республіки Польща одночасно закріплює систему органів Національного банку Польщі, порядок призначення його Президента, компетенцію Ради грошової політики та основні елементи організації центрального банку [2]. Саме така деталізація істотно ускладнює можливість внесення політично мотивованих змін до статусу центрального банку шляхом прийняття звичайного закону.

Другим принциповим критерієм розмежування моделей є законодавче закріплення незалежності центрального банку. Українське законодавство забезпечує високий рівень функціональної автономії Національного банку України, однак окремі аспекти його взаємовідносин із суб'єктами формування керівних органів залишаються предметом наукової дискусії [4; 7–9]. Натомість польська модель сформована з урахуванням вимог права Європейського Союзу, що зумовило більш повну імплементацію принципів інституційної, персональної, функціональної та фінансової незалежності, передбачених ст. 130 Договору про функціонування Європейського Союзу та Статутом Європейської системи центральних банків [5; 6]. Саме ця обставина є одним із найбільш суттєвих критеріїв відмінності між двома моделями конституційно-правового регулювання.

Проведене порівняльно-правове дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та Національного банку Польщі дає підстави констатувати, що обидві моделі побудовані на спільній конституційній концепції незалежного центрального банку, основним призначенням якого є забезпечення стабільності національної грошової одиниці та реалізація монетарної політики. Разом із тим, незважаючи на спільність конституційних засад, українська та польська моделі істотно відрізняються за рівнем конституційної визначеності правового статусу центрального банку, способом нормативного закріплення його компетенції, інституційною архітектурою та ступенем імплементації європейських стандартів незалежності центральних банків [1–6].

Насамперед заслуговує на увагу різний підхід законодавця до визначення місця центрального банку в конституційному механізмі державної влади. Конституція України обмежується визначенням основної функції Національного банку України та існування Ради Національного банку України, залишаючи переважну більшість елементів його правового статусу на рівні спеціального законодавства [1]. Натомість Конституція Республіки Польща безпосередньо визначає систему органів Національного банку Польщі, їхню компетенцію, порядок формування та основні засади функціонування, що істотно

підвищує стабільність конституційної моделі та мінімізує ризик її зміни шляхом внесення поправок до звичайного закону [2].

Порівняльний аналіз свідчить, що польська модель більшою мірою відповідає сучасній європейській концепції конституціоналізації статусу центрального банку. Закріплення ключових елементів організації та діяльності Національного банку Польщі безпосередньо в Конституції Польщі забезпечує їх підвищений рівень юридичного захисту та унеможливлює ситуативний політичний перегляд фундаментальних гарантій незалежності центрального банку [2; 11–14].

Окремої уваги потребує питання юридичної природи Національного банку України. Закон України «Про Національний банк України» визначає його як «особливий центральний орган державного управління» [4]. З погляду конституційної доктрини таке визначення не повною мірою узгоджується з положеннями Конституції України. Основний Закон не включає Національний банк України до системи органів виконавчої влади та не встановлює його адміністративної підпорядкованості Кабінету Міністрів України [1]. Отже, використання категорії «центральний орган державного управління» має радше історичне походження і не відображає сучасної конституційної природи центрального банку. Більш коректним видається визначення Національного банку України як самостійного конституційного органу спеціальної компетенції, що здійснює публічно-владні повноваження у сфері грошово-кредитного регулювання. Такий підхід повніше відповідає як Конституції України, так і сучасній доктрині конституційного права [7–10].

Проведене дослідження також підтверджує, що незалежність центрального банку не може розглядатися як автономна організаційна характеристика окремого державного органу. Її юридична природа полягає у створенні конституційних гарантій належної реалізації визначеної Конституцією функції забезпечення стабільності національної валюти. Саме тому незалежність центрального банку має оцінюватися не як привілей відповідної інституції, а як конституційний механізм захисту публічного інтересу від політичного втручання у здійснення монетарної політики [5; 6; 11–14].

Висновки. Порівняльний аналіз дає змогу зробити висновок, що українська модель загалом відповідає основним вимогам права Європейського Союзу щодо незалежності центрального банку. Разом із тим окремі положення Закону України «Про Національний банк України» залишаються недостатньо узгодженими із сучасною конституційною моделлю та потребують подальшого вдосконалення в контексті виконання Україною зобов'язань, пов'язаних із набуттям членства в Європейському Союзі [4–6].

У зв'язку із цим доцільним видається здійснення подальшої модернізації законодавства України за кількома взаємопов'язаними напрямами.

1. Потребує законодавчого уточнення юридична природа Національного банку України. Зокрема, доцільно відмовитися від законодавчої конструкції «особливий центральний орган державного управління», замінивши її визначенням, яке відповідатиме конституційній моделі та відображатиме статус Національного банку України як самостійного конституційного органу спеціальної компетенції.

2. Заслуговує на підтримку подальша гармонізація законодавства України з положеннями статей 130, 131 Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків щодо інституційної, функціональної, персональної та фінансової незалежності центрального банку [5; 6]. У перспективі набуття Україною членства в Європейському Союзі саме ці стандарти визначатимуть критерії оцінки відповідності національного законодавства acquis Європейського Союзу.

3. Позитивний досвід Республіки Польща свідчить про доцільність удосконалення нормативного розмежування стратегічних та оперативних функцій органів управління центрального банку. Польська модель діяльності Ради грошової політики демонструє високий рівень інституційної визначеності процесу формування монетарної політики та забезпечує належне функціональне розмежування між виробленням основних напрямів грошово-кредитної політики та їх практичною реалізацією [2; 3]. Використання окремих елементів цієї моделі могло би бути враховане під час подальшого вдосконалення законодавства України без механічного перенесення іноземного досвіду.

4. Подальший розвиток законодавства має здійснюватися з урахуванням того, що конституційний статус центрального банку є складником загального механізму забезпечення фінансової безпеки держави. В умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення та інтеграції України до Європейського Союзу особливого значення набуває збереження балансу між необхідністю незалежного здійснення монетарної

політики та забезпеченням належної демократичної підзвітності Національного банку України Верховній Раді України у формах, прямо передбачених Конституцією та Законом України [1; 4].

Таким чином, результати проведеного порівняльно-правового дослідження дають підстави стверджувати, що конституційно-правові моделі України та Республіки Польща ґрунтуються на спільних європейських принципах функціонування центральних банків, однак польська модель характеризується вищим рівнем конституційної деталізації, більшою нормативною визначеністю організаційної структури та більш повною імплементацією стандартів незалежності центральних банків, сформованих правом Європейського Союзу. Для України практичне значення має не рецепція окремих законодавчих рішень польського законодавця, а використання загальних конституційних підходів до нормативного забезпечення незалежності центрального банку, які відповідають сучасним тенденціям розвитку європейського конституціоналізму та вимогам acquis Європейського Союзу. Саме такий підхід здатний забезпечити подальший розвиток конституційно-правового статусу Національного банку України як самостійного конституційного органу, покликаного гарантувати стабільність грошової одиниці, фінансову стабільність держави та належне функціонування її публічної фінансової системи.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 01.08.2026).
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483 (дата звернення: 01.08.2026).
3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971400938 (дата звернення: 01.08.2026).
4. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (дата звернення: 01.08.2026).
5. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 202. 7 June 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT (дата звернення: 01.08.2026).
6. Protocol (No. 4) on the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/PRO/04 (дата звернення: 01.08.2026).
7. Орлюк О. П. Банківське право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
8. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Прецедент ; Моя книга, 2006. 448 с.
9. Кучерявенко М. П. Курс фінансового права : у 6 т. Т. 4 : Банківське право. Харків : Право, 2008. 528 с.
10. Заверуха І. Б. Бюджетні повноваження органів державної влади в Україні : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 220 с.
11. Garlicki L. Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu. Warszawa : Liber, 2023.
12. Banaszak B. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Warszawa : C.H. Beck, 2012. 1200 p.
13. Granat M. Prawo konstytucyjne. Pytania i odpowiedzi. Warszawa : Wolters Kluwer, 2023.
14. Szmyt A. Konstytucyjne organy państwa. System, organizacja, funkcjonowanie. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2021.
15. Бисага Ю., Дешко Л., Нечипорук Г. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 4. С. 43–49. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP-4_2020.pdf
16. Novikova N., Deshko L., Gurzhii A. Leading approaches to modernization of state financial control: a case of Ukraine. Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018). Advances in Social Science, Education and Humanities Research. 2018. Vol. 217. P. 149–156. DOI: https://doi.org/10.2991/icseal-18.2018.22. URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/icseal-18/25904306
17. Поличко Т., Бисага Ю., Берч В., Дешко Л., Нечипорук Г., Петрецька Н. Верховенство конституційних норм у національній системі права. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 204 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/98514952-bfb3-4fc8-8245-40bf707b3f2d/full

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (accessed August 1, 2026). [in Ukrainian].
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997]. Retrieved from: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483 (accessed August 1, 2026).

3. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim [Act of August 29, 1997, on the National Bank of Poland]. Retrieved from: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971400938 (accessed August 1, 2026).

4. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20 travnia 1999 r. № 679-XIV [On the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine dated May 20, 1999, No. 679-XIV]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (accessed August 1, 2026). [in Ukrainian].

5. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*, 2016, C 202, June 7. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT (accessed August 1, 2026).

6. Protocol (No. 4) on the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank. *EUR-Lex*. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/PRO/04 (accessed August 1, 2026).

7. Orliuk, O. P. (2006). *Bankivske pravo: Pidruchnyk* [Banking law: Textbook]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].

8. Voronova, L. K. (2006). *Finansove pravo Ukrainy: Pidruchnyk* [Financial law of Ukraine: Textbook]. Kyiv: Pretsedent; Moia knyha. [in Ukrainian].

9. Kucheriavenko, M. P. (2008). *Kurs finansovoho prava: U 6 t. T. 4: Bankivske pravo* [Course of financial law: In 6 vols. Vol. 4: Banking law]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

10. Zaverukha, I. B. (2002). *Biudzhetni povnovazhennia orhaniv derzhavnoi vlady v Ukraini: Monohrafiia* [Budgetary powers of public authorities in Ukraine: Monograph]. Lviv: Lviv Ivan Franko National University. [in Ukrainian].

11. Garlicki, L. (2023). *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu* [Polish constitutional law: An outline of lectures]. Warszawa: Liber.

12. Banaszak, B. (2012). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* [Constitution of the Republic of Poland: Commentary]. Warszawa: C.H. Beck.

13. Granat, M. (2023). *Prawo konstytucyjne. Pytania i odpowiedzi* [Constitutional law: Questions and answers]. Warszawa: Wolters Kluwer.

14. Szmyt, A. (2021). *Konstytucyjne organy państwa. System, organizacja, funkcjonowanie* [Constitutional organs of the state: System, organization, and functioning]. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

15. Bysaha, Yu., Deshko, L., & Nechyporuk, H. (2020). Mizhnarodna bezpeka, natsionalna bezpeka, konstytutsiina bezpeka: Teoretyko-pravovi pidkhody [International security, national security, and constitutional security: Theoretical and legal approaches]. *Porivnialno-analitychne pravo*, (4), 43–49. Retrieved from: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP-4_2020.pdf [in Ukrainian].

16. Novikova, N., Deshko, L., & Gurzhii, A. (2018). Leading approaches to modernization of state financial control: A case of Ukraine. In *Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018)*. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 217, 149–156. https://doi.org/10.2991/icseal-18.2018.22. Retrieved from: https://www.atlantis-press.com/proceedings/icseal-18/25904306

17. Polychko, T., Bysaha, Yu., Berch, V., Deshko, L., Nechyporuk, H., & Petretska, N. (2021). *Verkhovenstvo konstytutsiinykh norm u natsionalnii systemi prava* [The supremacy of constitutional norms in the national legal system]. Uzhhorod: TOV "RIK-U". Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/98514952-bfb3-4fc8-8245-40bf707b3f2d/full [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У СУЧАСНІЙ СУДОВІЙ ПОЛІТИЦІ: СУБ'ЄКТИ ТА НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

УДК 342:338
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.12

ОЛЬГА НАУМОВА
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна
ORCID: 0009-0005-8541-0176

Анотація. У статті досліджено значущість внутрішніх адміністративно-правових імпульсів регулювання судової політики, яка зростає в умовах цифровізації. Актуальність теми зумовлена тим, що інтереси учасників цифрового реформування судової політики на інноваційній основі постійно видозмінюються. Метою статті є розкриття особливостей просування інновацій у судовій політиці та її основних суб'єктів. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні дослідні методи. До них належать аналіз і синтез, формально-інституційний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий та логіко-нормативний методи, які дали змогу дослідити суб'єктність інновацій у рамках цифрової трансформації сучасної судової політики, а також з'ясувати позиції інтересантів та бенефіціарів цифрової трансформації судочинства. Результати дослідження полягають у з'ясуванні специфіки перебігу цифровізації судової політики, яка визначає ключових учасників просування інновацій у судочинстві з погляду їхніх потреб та вимог. Обґрунтовано, що в сучасний період на міжнародному рівні здійснюється адаптація судочинства та правосуддя до електронного управління документами та механізмів дистанційної участі. Установлено, що адміністративно-правові органи здійснюють керівництво технічною інфраструктурою судочинства. Також з'ясовано особливості впровадження систем електронного подання документів та контролю за переходом від традиційних до цифрових процедур. У висновках наголошено, що метою активності агентів змін є просування цифрової трансформації систем правосуддя, орієнтованих на потреби громадян та заснованих на правах людини, а також норм відповідального використання штучного інтелекту. Підкреслено, що мотивацією цифрових трансформацій у судовій системі є потреби «програмування» певних конкретних результатів судового процесу та оптимізації ухвалення типових рішень за нових ситуацій. В умовах сучасної України суб'єктність адміністративно-правових інновацій судової політики обмежена військовим станом, проте правознавча спільнота здійснює активне опрацювання міжнародного досвіду інновацій.

Ключові слова: судова політика; цифрові інновації; адміністративно-правова регуляція; правова трансформація; агенти змін; цифрові практики судочинства.

DIGITAL INNOVATIONS IN MODERN JUDICIAL POLICY: SUBJECTS AND DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION

UDC 342:338
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.12

OLHA NAUMOVA
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Civil, Labor and Economic Law
Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine
ORCID: 0009-0005-8541-0176

Abstract. The article examines the significance of internal administrative and legal impulses for regulating judicial policy, which is growing in the context of digitalization. The relevance of the topic is due to the fact that the interests of participants in the digital reform of judicial policy on an innovative basis are constantly changing. The purpose of the article is to reveal the features of promoting innovations in judicial policy and its main subjects. The methodological basis of the study is general scientific and special legal research methods.

These include analysis and synthesis, formal-institutional, structural-functional, comparative-legal and logical-normative methods, which made it possible to investigate the subjectivity of innovations within the framework of the digital transformation of modern judicial policy, as well as to clarify the positions of stakeholders and beneficiaries of the digital transformation of judicial proceedings. The results of the study are to clarify the specifics of the course of the digitalization of judicial policy, which determines the key participants in promoting innovations in judicial proceedings in terms of their needs and requirements. It is substantiated that in the modern period, the adaptation of judicial proceedings and justice to electronic document management and remote participation mechanisms is being carried out at the international level. It is established that administrative and legal bodies manage the technical infrastructure of judicial proceedings. The features of the implementation of electronic document submission systems and control over the transition from traditional to digital procedures are also clarified. The conclusions emphasize that the purpose of the activity of change agents is to promote the digital transformation of justice systems focused on the needs of citizens and based on human rights, as well as the norms of responsible use of artificial intelligence. It is emphasized that the motivation for digital transformations in the judicial system is the need to «program» certain specific outcomes of the judicial process and optimize the adoption of standard decisions in new situations. In the conditions of modern Ukraine, the subjectivity of administrative and legal innovations of judicial policy is limited by martial law, however, the legal community is actively studying international experience of innovations.

Key words: judicial policy; digital innovations; administrative and legal regulation; legal transformation; agents of change; digital practices of judicial proceedings.

Постановка проблеми. Цифрові зміни і цифрова правова реальність формують нетривіальні (стресові) умови для розгортання реформ судової політики, яка виступає комплексною діяльністю, котра залучає багатьох учасників. Міжнародно-правовий тиск та вплив на формування універсальних підходів до судової політики мають істотні пріоритети, які заперечуються або дискутуються на національному рівні. Для сучасної України зростає значення вимог ЄС щодо судочинства та судової політики.

Однак значущість внутрішніх адміністративно-правових імпульсів регулювання судової політики також зростає. Національний досвід і спроможність суб'єктів адміністративно-правового формування судової політики є вирішальними чинниками успішності формування національної моделі сприйняття міжнародно-правових норм. Інтереси учасників формування судової політики на інноваційній основі постійно перевизначаються. На цій основі формується специфічний управлінський досвід судової політики, який має міжгалузевий характер. Формується істотне протиріччя між правовими та політичними принципами зміни судової політики. Оптимальність та доцільність участі суб'єктів формування судової політики також потребують оцінки та висновків.

Метою статті є розкриття особливостей просування інновацій у судовій політиці та її основних суб'єктів. Завданням статті є виявлення інноваційної спроможності та мотивації учасників вироблення судової політики в умовах цифровізації.

Стан опрацювання проблеми. Тематику трансформації судової політики активно розробляють українські та зарубіжні вчені. М. Бобек розглядає форму та сутність у судових перехідних періодах Центральної Європи [7], О. Ларссон та Д. Наурін з'ясовують, як ризики скасування судових рішень Суду ЄС впливають на незалежність судової влади та політичну невизначеність [9], Н. Квасневська розкриває позитивні та проблемні моменти судово-правової політики в умовах реформування судоустрою та судочинства [4]. При цьому існує потреба уточнення суб'єктності інновацій у рамках трансформації сучасної судової політики, а також з'ясування інтересантів та бенефіціарів цифрової трансформації судочинства.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація судових систем є однією з найважливіших передумов для інновацій у сучасному адміністративно-правовому управлінні. Перебіг цифровізації визначає ключових учасників, які просувають інновації у судовій політиці. Потребують визначення функції, механізми впливу та внесок в еволюцію судової політики. Суддівський корпус потенційно може виступати одним із провідних внутрішніх стейкхолдерів, які впроваджують та формують судову політику відповідно до вимог практичного ухвалення судових рішень та відкритості судового процесу. У цьому контексті український фахівець О. Гиляка наголошує, що погляд на нові технології з правової точки зору вимагає попереднього розуміння того, що їх використання призвело не лише до соціально-економічного прогресу, а й суттєво вплинуло та створило проблеми для обширного каталогу прав людини. Визнаючи, що цифрові технології поступово заволоділи всіма аспектами людського існування

в розвиненому суспільстві, люди неминуче задаються питанням про зв'язок, який виникає між цими технологіями та захистом прав людини [2, с. 17].

Прикладом ініціатив, спрямованих на трансформацію судової політики на міжнародному рівні, є масштабне дослідження мережі судової доброчесності в міждержавному об'єднанні АСЕАН (JIN ASEAN) [8]. Воно ініціювало дослідження, яке відображає вплив нових технологій на суддівську доброчесність. Фокус був спрямований на суддів та судові адміністрації. Було виявлено, що судді все частіше використовують можливості онлайн-слухань та переходять на онлайн-форми. Також було встановлено, що відбувається інтеграція інструментів штучного інтелекту до процесів прийняття правових рішень [8].

У цьому контексті О. Гиляка наголошує, що цифровізація формує нові права, відкриває нові, часом достатньо несподівані, аспекти реалізації основних прав і свобод людини і громадянина. З іншого боку, цифровізація здійснює й негативний вплив, створюючи нові загрози реалізації прав людини. Особливо негативний вплив викликає цифрова нерівність між державами та всередині країн, що деякою мірою дискримінує певні групи населення, які не мають якісного доступу до цифрових технологій [2, с. 18]

У сучасній Україні, попри воєнний стан, судді активно беруть участь у розробленні цифрових інструментів для адміністрування правосуддя. Здійснюється їх адаптація до електронного управління документами та механізмів дистанційної участі. Судові адміністратори функціонують як «операційні новатори», які втілюють цифрову політику в практиці судочинства. О. Гиляка слушно відзначає, що в сучасний період ризики порушення прав і свобод громадян (зокрема, недоторканності приватного життя), що виникають у зв'язку із застосуванням систем ШІ, очевидні та не викликають сумнівів. Від того, як у правовому полі буде вирішено ці питання, багато в чому залежить правова картина світу у найближчому майбутньому [2, с. 22].

У багатьох сучасних державах судова політика надає приклади пріоритетного впровадження технологій та інновацій, які трансформують надання судових послуг. Адміністративно-правові органи здійснюють керівництво технічною інфраструктурою. Забезпечується впровадження систем електронного подання документів та контролю за переходом від традиційних до цифрових процедур. Український правознавець Х. Машталір виявляє особливості сучасної італійської судової політики. Зокрема, Конституційний суд сучасної Республіки Італія покликаний перш за все здійснювати контроль (попередній і подальший) за конституційністю законів та врегульовувати суперечності, що стосуються компетенцій, які виникають між урядом і парламентом, президентом і парламентом, органами судової влади та урядом [3, с. 31].

Результати впровадження реформ цифрового правосуддя мають практичне значення для законодавців у подальшому розвитку та впровадженні цифрових інструментів для різних підсистем судової системи. Окрім державних адміністративно-правових регуляторів, до процесу трансформації приєднуються комерційні технологічні компанії. Вони виступають «зовнішніми інноваторами», які забезпечують технічну інфраструктуру для цифрового правосуддя.

Попри впровадження цифрових інновацій, як уважає Х. Машталір, баланс повноважень у судовій системі сучасної Італії зберігається. Зокрема, Верховний касаційний суд в італійській судовій системі є верховним органом правосуддя у системі судів загальної юрисдикції. Його функціональне призначення полягає у забезпеченні точного й однакового застосування та тлумачення законів, єдності національного об'єктивного права, дотриманні сфер компетенції судів різних юрисдикцій, забезпеченні єдності судової практики, розгляді суперечок щодо розподілу компетенції між судами [3, с. 32].

Керівні принципи для трансформації судової політики щодо конфіденційності та захисту даних забезпечують міжнародні рамки для судових суб'єктів із метою нормативної оцінки питань конфіденційності у цифрових провадженнях. Указані рекомендації встановлюють загальні рамки, які впливають на адаптацію національної судової політики до цифрових змін. Х. Машталір слушно висновує, що процес вдосконалення судової системи України відповідно до вимог європейських стандартів, а також пришвидшення інтеграції України до європейської спільноти потребують більш ретельного дослідження світових принципів побудови судових систем задля запозичення та впровадження правового досвіду [3, с. 33].

Сучасні юристи-практики також виступають як користувачами, так і «агентами змін» цифрових судових систем. Академічний науковий дискурс щодо цифрового правосуддя включає юристів як

ключових учасників, які визначають нові тенденції взаємозв'язку цифрових судових рішень та здійснення процесуальних прав. Н. Оріховська ретельно проаналізувала досвід країн Європейського Союзу, який свідчить про успішне досягнення гендерного паритету в судових системах цих країн, розширення представництва жінок на професійних суддівських посадах завдяки застосуванню концепцій рівних можливостей і справедливості, демократичної легітимності, утилітарного підходу, що втілюються в антидискримінаційних законах, директивах та стратегіях гендерної рівності [5, с. 176].

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) розглядає новітні цифрові технології у судовій політиці передусім із погляду захисту судової доброчесності [10]. Вона залучає численні групи зацікавлених сторін до комплексних дослідницьких ініціатив. Європейське патентне відомство (ЄПВ) досліджує ролі суб'єктів судових інновацій у системних умовах. Спільне дослідження ЄПВ та ECPAC підкреслює роль прав інтелектуальної власності (ПІВ) у стимулюванні зростання та продуктивності в Латинській Америці та Карибському басейні. При цьому виявляються прогалини в інноваційній діяльності та можливості для зміцнення передачі технологій, співпраці та політичних рамок [11].

На тлі зарубіжного досвіду Н. Оріховська слушно вказує, що використання одного концептуального підходу до державної політики впровадження гендерної рівності в судову систему, який базується на принципі рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, не є достатнім для досягнення результату – усунення ознак гендерної дискримінації у професійному середовищі суддів і гендерних диспропорцій у судовій системі України [5, с. 176].

Сучасні користувачі цифрових «послуг судочинства» функціонують як кінцеві «бенефіціари», чий досвід формує політичні пріоритети. Тенденції адміністративно-правового регулювання судової політики включають публічних користувачів судів до числа зацікавлених сторін. На міжнародному рівні артикулюється значення нових технологій та доступність користувачів як прийнятих стандартів [1]. Цифрова досяжність використання судових механізмів та задоволеність судовими практиками стимулюють трансформаційні пріоритети в системах цифрового правосуддя. Прикладом слугує формування антикорупційної судової інфраструктури в сучасній Україні. Р. Чайка та О. Панасюк наголошують, що інституційна модель протидії корупції в Україні за останні роки зазнала принципових трансформацій – від фрагментарного реагування до формування спеціалізованої антикорупційної інфраструктури з чітким функціональним розподілом між превентивними, слідчо-прокурорськими та судовими ланками. Створення й розвиток НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС та ДБР посилили можливості держави щодо розслідування та судового розгляду складних корупційних проваджень, зокрема за участю вищих посадових осіб [6, с. 322].

Адміністративно-правове регулювання судової політики також спрямоване на впровадження електронного управління документами. Його ключовими етапами є електронне подання доказів та дистанційна участь у різних правових системах. Проте академічні дослідницькі установи демонструють емпіричні докази викликів щодо застосування цифрових інструментів у правосудді. Проте Р. Чайка та О. Панасюк наголошують на існуванні низки системних викликів. До них належать неоднорідність судової практики у судах загальної юрисдикції, колізії й прогалини у кримінально-правовому та процесуальному регулюванні, кадровий і ресурсний дефіцит спеціалізованих органів, а також нерівномірний рівень інституційної доброчесності. Розв'язання цих проблем потребує поєднання законодавчих змін (уточнення меж підслідності, удосконалення складів корупційних злочинів, посилення механізмів повернення активів і захисту викривачів) та інституційних рішень (поглиблення спеціалізації суддів і прокурорів, зміцнення внутрішніх систем контролю й управління ризиками, підвищення прозорості конкурсних процедур і забезпечення належного фінансування) [6, с. 322].

Судова політика як об'єкт інституційних і технологічних трансформацій та інновацій демонструє процес поступового пристосування до нових цифрових умов. Профільні міжнародні організації розробляють допоміжні адміністративно-правові засоби для підтримки судів, міністерств юстиції, органів правової допомоги, регуляторних органів, громадянського суспільства та технологічних партнерів із розвитку. Метою цієї активності є просування цифрової трансформації систем правосуддя, орієнтованих на потреби громадян та заснованих на правах людини, шляхом, зокрема, відповідального використання штучного інтелекту.

Висновки. Природа інноваційної трансформації судової політики змінюється в умовах цифрової доби. Актуалізуються потреба врахування специфіки цифрових прав людини та прояви нових суб'єктів

ініціативного виправлення судочинства. Новітні суб'єкти трансформації судової політики охоплюють інститути публічного управління, цифрових медійних активістів, транснаціональних акторів та корпоративних суб'єктів. Їхня участь в адміністративно-правовій корекції судової політики детермінована потребами полегшення доступу, забезпечення відкритості, оптимізації процедур судочинства. Мотивацією є потреби програмування певних конкретних результатів судового процесу та ухвалення типових рішень за нових ситуацій.

Суб'єктність суддів та правознавчої спільноти в умовах просування інновацій значно послаблюється, оскільки пропозиції представників судочинства виступають лише одним із багатьох голосів інноваційного перетворення судової політики. В умовах сучасної України суб'єктність адміністративно-правових інновацій судової політики обмежена військовим станом. Водночас прагнення до змін судової політики артикулюють фахова громадськість та інститути публічного врядування, які здійснюють цифровізацію як комплексний процес перетворення суспільства. Подальший процес та процедура обговорення інноваційних змін судової політики в сучасній Україні у повоєнний період набуває актуальності для подальшого наукового розгляду.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Бєлявська С. Ю. Правові інновації в судовому управлінні: міжнародні правові стандарти й адаптація до них законодавства України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 10–2(1). С. 141–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2(1)__41 (дата звернення: 15.09.2026).

2. Гиляка О. С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30, № 2. С. 15–30. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023.30.2.15

3. Машталір Х. В. Судова система Італійської Республіки: політико-правовий аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 2. С. 30–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_2_9 (дата звернення: 15.09.2026).

4. Квасневська Н. Д. Судово-правова політика в умовах реформування судоустрою та судочинства: позитивні та проблемні моменти. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2015. № 2. С. 80–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2015_2_15 (дата звернення: 15.09.2026).

5. Оріховська Н. В. Концептуальні підходи до державної політики впровадження гендерної рівності в судову систему. *Теорія та практика державного управління.* 2020. Вип. 3. С. 171–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2020_3_22 (дата звернення: 15.09.2026).

6. Чайка Р. А. Судові та правоохоронні органи України в системі забезпечення антикорупційної політики та утвердження доброчесності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6(3). С. 317–323. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2025_6(3)__50 (дата звернення: 15.09.2026).

7. Bobek, M. (2015) 'Conclusions: of form and substance in Central European judicial transitions', in M. Bobek (ed.), Central European Judges under the European Influence: *The Transformative Power of the EU Revisited*. Oxford: Hart. 391–418.

8. Judicial Integrity Network Asean. Emerging Technologies And Judicial Integrity In Asean. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2021-12/UNDP-RBAP-Emerging-Technologies-and-Judicial-Integrity-in-ASEAN-2021.pdf

9. Larsson O., Naurin D. Judicial independence and political uncertainty: how the risk of override affects the Court of Justice of the EU. *International Organization*. 2016. No. 70(1). P. 377–408. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020818316000047

10. Responsible AI in Justice: Regional Policy Guidance. URL: https://www.undp.org/asia-pacific/publications/algorithm-courtroom

11. Unlocking innovation potential in Latin America and the Caribbean. URL: https://www.epo.org/en/news-events/news/unlocking-innovation-potential-latin-america-and-caribbean

REFERENCES

1. Bieľavska, S. Yu. (2014). Pravovi innovatsii v sudovomu upravlinni: mizhnarodni pravovi standarty y adaptatsiia do nykh zakonodavstva Ukrainy [Legal innovations in judicial management: international legal standards and adaptation of Ukrainian legislation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia,* (10–2(1)), 141–144. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2(1)__41 [in Ukrainian].

2. Hylaka, O. S. (2023). Novitni tekhnolohii ta prava liudyny: analiz deiakykh krytychnykh problem tsyfrovoi ery [New technologies and human rights: analysis of some critical problems of the digital era]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, *30*(2), 15–30. [in Ukrainian].

3. Mashtalir, Kh. V. (2016). Sudova systema Italiiskoi Respubliky: polityko-pravovyi analiz [Judicial system of the Italian Republic: political and legal analysis]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, (2), 30–33. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_2_9 [in Ukrainian].

4. Kvasnevska, N. D. (2015). Sudovo-pravova polityka v umovakh reformuvannia soudoustroiu ta sudochnytstva: pozytyvni ta problemni momenty [Judicial and legal policy in the context of reforming the judicial system and proceedings: positive and problematic aspects]. *Nauka i pravookhoronna diialnist*, (2), 80–85. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2015_2_15 [in Ukrainian].

5. Orikhovska, N. V. (2020). Kontseptualni pidkhody do derzhavnoi polityky uprovadzhennia hendernoi rivnosti v sudovu systemu [Conceptual approaches to state policy on gender equality implementation in the judicial system]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, (3), 171–178. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2020_3_22 [in Ukrainian].

6. Chaika, R. A. (2025). Sudovi ta pravookhoronni orhany Ukrainy v systemi zabezpechennia antykoruptsiinoi polityky ta utverdzhennia dobrochesnosti [Judicial and law enforcement bodies of Ukraine in the system of ensuring anti-corruption policy and integrity]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (6(3)), 317–323. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2025_6(3)__50 [in Ukrainian].

7. Bobek, M. (2015). Conclusions: Of form and substance in Central European judicial transitions. In M. Bobek (Ed.), *Central European judges under the European influence: The transformative power of the EU revisited* (pp. 391–418). Hart.

8. Judicial Integrity Network ASEAN. (2021). *Emerging technologies and judicial integrity in ASEAN*. United Nations Development Programme. Retrieved from: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2021-12/UNDP-RBAP-Emerging-Technologies-and-Judicial-Integrity-in-ASEAN-2021.pdf

9. Larsson, O., & Naurin, D. (2016). Judicial independence and political uncertainty: How the risk of override affects the Court of Justice of the EU. *International Organization*, *70*(1), 377–408. https://doi.org/10.1017/S0020818316000047

10. United Nations Development Programme. (n.d.). *Responsible AI in justice: Regional policy guidance*. Retrieved from: https://www.undp.org/asia-pacific/publications/algorithm-courtroom

11. European Patent Office. (2025). *Unlocking innovation potential in Latin America and the Caribbean*. Retrieved from: https://www.epo.org/en/news-events/news/unlocking-innovation-potential-latin-america-and-caribbean

Дата першого надходження статті до видання: 24.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПОРІВ ПРО НЕРУХОМІСТЬ ЗА СУПЕРЕЧЛИВИХ ВІДОМОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ПРАВ

УДК 347.91/.95:347.214.2:347.235(477)
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.13

ВОЛОДИМИР НІКІТІН
доктор юридичних наук, завідувач кафедри права та публічного управління
Київського національного університету будівництва і архітектури, Україна
vv_nikitin@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6915-6319

Анотація. У статті досліджено цивільно-процесуальні проблеми вирішення спорів щодо нерухомого майна, у яких відомості Державного реєстру речових прав на нерухоме майно суперечать правовстановлювальним документам, архівним даним, відомостям інших публічних реєстрів, фактичним характеристикам об'єкта або судовим рішенням. Вихідною є теза про подвійну природу реєстраційного конфлікту: приватноправову, пов'язану з титулом, володінням і способами захисту речового права, та публічно-правову, зумовлену владною процедурою внесення, зміни, перевірки й використання реєстрових відомостей. На основі системного, функціонального, формально-юридичного та кейс-орієнтованого методів критично оцінено підходи, за яких запису надається безумовна доказова сила або, навпаки, він зводиться до технічного повідомлення. Обґрунтовано, що реєстраційна презумпція є спростовуваною процесуальною перевагою. Її подолання потребує установлення юридичної підстави права, тотожності об'єкта, хронології реєстраційних дій, добросовісності набувача та повноти складу учасників справи. Проаналізовано проблеми юрисдикції, належного відповідача, витребування реєстраційної справи, розподілу тягаря доказування, преюдиційності, забезпечення позову, вибору ефективного способу захисту й реєстраційної виконуваності резолютивної частини. За матеріалами практики Великої Палати та касаційних судів у складі Верховного Суду сформульовано матрицю верифікації реєстраційного конфлікту і правило мінімального доказового порогу. Наукова новизна полягає у розмежуванні титульного, суб'єктного, об'єктного, хронологічного та виконавчого конфліктів і поєднанні кожного з них з окремим предметом доказування та належним процесуальним інструментом. Запропоновано зміни до цивільного процесуального і реєстраційного законодавства щодо електронного витребування реєстраційних справ, маркування дубльованих розділів, простежуваності трансформованих об'єктів та структурованої резолютивної частини судового рішення. Зроблено висновок, що судовий захист є ефективним лише тоді, коли рішення усуває не тільки помилковий запис, а й титульну, об'єктну та процесуальну невизначеність.

Ключові слова: цивільне судочинство; нерухоме майно; Державний реєстр речових прав; суперечливі відомості; реєстраційна презумпція; предмет доказування; належний спосіб захисту; виконання судового рішення.

CIVIL PROCEDURAL PROBLEMS IN IMMOVABLE PROPERTY DISPUTES INVOLVING CONFLICTING STATE REGISTER DATA

UDC 347.91/.95:347.214.2:347.235(477)
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.13

VOLODYMYR NIKITIN
Doctor of Law, Head of the Department of Law and Public Administration
Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine
vv_nikitin@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6915-6319

Abstract. The article examines civil procedural problems arising in disputes over immovable property when data in the State Register of Rights in Rem to Immovable Property conflict with title documents, archival materials, other public registers, the factual characteristics of the property, or final judicial decisions. The analysis proceeds from the dual nature of a registration conflict. Its private-law dimension concerns title, possession, good faith and proprietary remedies, whereas its public-law dimension derives from the authoritative procedure for entering, amending, verifying and using registry data. Systemic, functional, formal legal and case-oriented methods are used to criticise two reductionist approaches: treating a registry entry as conclusive proof and reducing it to a merely technical notice. It is substantiated that the registration presumption constitutes a rebuttable procedural advantage. Rebuttal requires the court to determine the legal basis of the right, the identity and transformation history of the property, the chronology of registration actions, the acquirer's good faith and the completeness of the parties to the proceedings. Particular attention is paid to jurisdiction, the proper defendant, judicial production of the registration file, allocation of the burden of proof, issue preclusion, interim measures, the choice of an effective remedy and the registration enforceability of the operative part of the judgment. Drawing on the case law of the Grand Chamber and the cassation courts within the Supreme Court, the article develops a four-level verification matrix and a minimum evidentiary-threshold rule. The scholarly novelty consists in distinguishing title, party, property-object, chronological and judgment-enforcement conflicts and linking each type to a specific subject of proof and procedural instrument. Legislative amendments are proposed concerning electronic production of registration files, warning markers for potentially duplicate register sections, machine-readable traceability of divided, merged or reconstructed properties, and mandatory identification data in the operative part of a judgment. It is concluded that judicial protection is effective only where the judgment removes not merely an incorrect entry but also the underlying uncertainty concerning title, the object of the right and the procedural consequences of enforcement.

Key words: civil proceedings; immovable property; State Register of Rights in Rem; conflicting data; registration presumption; subject of proof; effective remedy; enforcement of judgment.

Постановка проблеми. Державний реєстр речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав, Реєстр) виконує функцію публічного інформаційного орієнтира для цивільного обороту. Однак він не усуває можливості конфлікту між зареєстрованим станом і матеріальним правом. Суперечність може виникати між двома розділами Реєстру, між записом і правовстановлювальним документом, між Державним реєстром прав та Державним земельним кадастром, а також між актуальним записом і резолютивною частиною судового рішення.

Конституційна непорушність власності та право на ефективний судовий розгляд вимагають не формального виправлення даних, а остаточного усунення правової невизначеності [8, ст. 41; 9, ст. 6, 13]. Частина п'ята ст. 12 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон № 1952-IV) установлює презумпцію достовірності відомостей Реєстру та можливість їх використання у спорі з третьою особою до скасування державної реєстрації [12, ст. 12]. Ця норма не перетворює запис на безумовний доказ права. Державна реєстрація засвідчує факт, але

суд зобов'язаний дослідити передбачену Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) юридичну підставу набуття, оскільки реєстраційна дія не легалізує дефектний титул [11, ст. 328; 16].

Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) у справі № 925/1351/19 водночас захистила довіру добросовісного набувача до реєстру: за відсутності видимих обставин, що породжують сумнів, на нього не може покладатися обов'язок перевіряти всю історію переходів майна [1, с. 102–105]. Отже, процесуальна модель повинна поєднати спростовуваність реєстрової презумпції з охороною розумної довіри.

Подвійна природа проблеми полягає у тому, що предметом цивільного спору є приватне речове право, тоді як джерело доказової невизначеності створене або підтримується публічною реєстраційною процедурою. Суд не перевіряє адміністративну законність ізольовано від титулу, але без дослідження компетенції реєстратора, черговості заяв і змісту реєстраційної справи не може правильно вирішити приватноправовий спір [2, с. 124–128].

Методологічною помилкою є бінарне припущення, що в кожній справі або Реєстр «правильний», або запис не має доказового значення. Насправді його значення залежить від типу конфлікту, часу виникнення права, відкритості відомостей для учасника обороту та наявності конкуруючих документів.

Цивільний процес має перетворити інформаційну суперечність на юридично визначений предмет доказування. Для цього недостатньо долучити інформаційну довідку з Реєстру. Необхідно встановити тотожність об'єкта, неперервність правонаступництва, зміст кожної підстави, коло актуальних правоволодільців і реєстраційний результат майбутнього рішення, інакше судове рішення або залишить конфлікт невирішеним, або припинить право особи, яка не брала участі у справі.

Актуальність зумовлена цифровізацією реєстраційної системи без повної уніфікації історичних джерел. Права, набуті до 01 січня 2013 р., визнаються за умов, визначених законом, хоча відомості про них можуть залишатися в архівах бюро технічної інвентаризації (далі – БТІ), Реєстрі прав власності або паперових книгах. Перенесення таких даних створює ризики подвійних розділів, відмінностей площі, адреси та складу об'єкта [12, ст. 3; 13].

Друга група ризиків пов'язана з інтеграцією Державного реєстру прав із Державним земельним кадастром та Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва. Відмінність кадастрового номера, координат, адреси чи ідентифікатора об'єкта не завжди означає два різні об'єкти, але й не може автоматично визнаватися технічною помилкою. Суду необхідні спеціальні дані та простежувана історія трансформацій [14].

Третя проблема – динамічність реєстрового стану під час розгляду справи. Відчуження, поділ, об'єднання, реконструкція або реєстрація похідного права змінюють склад відповідачів і предмет належного способу захисту. Практика Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (далі – КГС ВС) 2026 р. показує, що об'єднання майна не може бути засобом уникнення виконання попереднього рішення; коли до нового комплексу включено незаконно зареєстровані частини, часткове скасування запису законодавством не передбачене [23].

Четверта проблема має доказовий характер. Реєстраційна справа перебуває у володінні суб'єкта державної реєстрації, а архівні документи – у БТІ, нотаріальному архіві чи органі місцевого самоврядування. Формальне покладення повного тягаря доказування на позивача без застосування механізмів витребування доказів створює нерівність інформаційних можливостей [10, ст. 84].

Нарешті, реєстраційний конфлікт безпосередньо впливає на добросовісних третіх осіб. У справі № 359/3373/16-ц Велика Палата пов'язала фактичне володіння нерухомістю з державною реєстрацією та сформувала концепцію «книжкового володіння» [17]. Цей підхід підвищує стабільність обороту, але не скасовує обов'язку перевірити первинний титул, якщо позивач надав мінімально достатні докази його дефектності.

Доктринальні праці переважно розглядають або адміністративну процедуру реєстрації, або матеріально-правові способи захисту. В. Малютяк визначає законність, достовірність, пріоритетність і правову визначеність як основні засади реєстраційної системи [2, с. 124–128]. В. В. Нікітін акцентує на межах компетенції державного реєстратора та стабільності реєстрових відомостей у спеціальних правових режимах [6, с. 55–62].

Д. Спєсівцев критично аналізує правовстановлювальну й правопосвідчувальну концепції реєстрації, доводячи небезпеку формули «немає запису – немає права» для первісного правонабуття

[5, с. 64–73]. Для процесуального дослідження цей висновок означає, що відсутність запису не завжди спростовує охоронюваний інтерес, але визнання права не може ґрунтуватися лише на запереченні дій реєстратора.

І. Діковська розмежовує належність та ефективність способу захисту, застерігаючи від їх термінологічного змішування [3, с. 20–23]. У. Андрусів і М. Вовк пов'язують ефективність речово-правового захисту з характером порушення та практичним відновленням права [4, с. 302–313]. О. Кот розглядає спосіб захисту як функціональну відповідь на конкретне посягання [7, с. 275–292].

Дайджест Великої Палати містить три методологічно важливі блоки: захист інвестора за конкуруючої реєстрації, довіру добросовісного набувача до Реєстру та пріоритет віндикації над зайвим скасуванням записів [1, с. 43–46, 102–105, 117–118]. Проте дайджест не формує загальної процесуальної типології суперечностей.

Наявна прогалина полягає у відсутності узгодженого алгоритму, який пов'язував би вид реєстраційного конфлікту з юрисдикцією, складом учасників, предметом доказування та резолютивною частиною. Саме ця прогалина визначає спрямування статті.

Мета дослідження. Метою статті є формування цивільно-процесуальної моделі вирішення спорів щодо нерухомості за наявності суперечливих реєстрових відомостей, яка забезпечує правильну кваліфікацію спору, повне доказування та реєстраційну виконуваність рішення.

Завданнями є: визначення типів конфліктів; розмежування приватного спору про право та публічного спору щодо процедури; установлення належних учасників; конкретизація предмета й тягаря доказування; оцінка способів захисту, преюдиційності та забезпечення позову; формулювання законодавчих пропозицій.

Методологія поєднує системний, функціональний, формально-юридичний і кейс-орієнтований методи. Системний метод зіставляє Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України), ЦК України, Закон № 1952-IV і Порядок № 1127. Функціональний метод перевіряє, який реєстровий стан виникне після виконання рішення. Аналіз судових справ застосовано для реконструкції критеріїв, а не для механічного перенесення висновків між різними фактичними моделями.

Критики потребує метод «одного документа», коли суд визначає право лише за актуальною інформаційною довідкою або лише за старим титулом. Доказова модель повинна бути чотиришаровою: юридична підстава, ідентичність об'єкта, хронологія змін і процесуальна повнота. Пропуск будь-якого шару створює ризик формально правильного, але невиконуваного рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конфлікт титулів виникає, коли актуальний запис спирається на документ або правочин, що суперечить ранішому праву. Конфлікт суб'єктів охоплює паралельну реєстрацію за різними особами, зокрема у різних розділах. Конфлікт об'єктів стосується площі, адреси, кадастрового номера, складу комплексу, поділу чи об'єднання. Хронологічний конфлікт виникає через порушення пріоритету заяв або невідображення припинення попереднього права.

Окремим видом є міжреєстрова суперечність: Державний реєстр прав містить одні характеристики, а Державний земельний кадастр, ЄДЕССБ чи архів БТІ – інші. Така суперечність не має наперед визначеної «сильнішої» бази. Правова сила залежить від компетенції джерела щодо конкретного факту: кадастр ідентифікує земельну ділянку, реєстр засвідчує речове право, а будівельна система – створення та характеристики об'єкта.

Конфлікт виконання виникає, коли остаточне рішення стосується об'єкта, розділ якого закрито або трансформовано. У справі № 918/1063/24 Верховний Суд використав преюдиційні висновки попередньої справи й відмовився визнавати об'єднання законним способом обходу рішення [23]. Цей підхід слід поширити на поділ і повторне відкриття розділів за умови доведеної тотожності майна.

Юрисдикція визначається не суб'єктом, який вніс запис, а змістом порушеного права. Якщо позивач оспорює право іншої особи, спір є приватноправовим; якщо оскаржується лише розгляд власної заяви й рішення не зачіпає речових прав третіх осіб, можливий адміністративний спір. Такий критерій сформульовано у справах № 823/2042/16 і № 490/5986/17-ц та підтверджено Верховним Судом у 2024 р. [15].

Належним відповідачем у цивільній справі є особа, за якою зареєстроване оспорюване право або на користь якої створено обтяження. Державний реєстратор чи нотаріус не замінює правоволодільця, оскільки не є стороною матеріального речового відношення [15]. Його залучення третьою

особою доцільне, коли досліджується реєстраційна справа або виконуваність майбутньої резолютивної частини.

За наявності кількох чинних записів участь кожного актуального правоволодільця є обов'язковою. Суд не може припинити право особи, яка не була стороною. Підготовче провадження повинно включати отримання актуальної довідки, установлення похідних прав та вирішення питання про співвідповідачів до переходу до розгляду по суті [10, ст. ст. 51, 53].

Паралельне адміністративне оскарження не повинно використовуватися для зміни реєстру під час судового спору про те саме право. Велика Палата ВС у справі № 916/4093/21 конкретизувала межі повноважень Міністерства юстиції за наявності судового спору [15]. Процесуально потрібний обмін даними, який попереджає орган адміністративного оскарження про предмет відкритого провадження.

Предмет доказування має охоплювати не лише факт запису, а й підставу набуття права, повноваження відчужувача, тотожність об'єкта, послідовність реєстраційних дій і добросовісність набувача. Постанова ВП ВС у справі № 911/3594/17 прямо відмежовує набуття права від його державної реєстрації [16].

Реєстрова презумпція розподіляє, але не усуває тягар доказування. Особа, яка заперечує запис, повинна досягти мінімального доказового порогу: надати титул, судовий акт, архівну довідку або сукупність даних, що конкретно вказують на дефект. Після цього зареєстрований правоволоділець має розкрити підставу свого права, а реєстраційна справа підлягає витребуванню судом [10, ст. ст. 81, 84; 12, ст. 12].

Покладення на позивача обов'язку самостійно отримати закриті документи реєстраційної справи суперечить рівності сторін. Статті 83, 84 ЦПК України дозволяють витребування доказів, але процедура залишається повільною й залежить від паперового листування [10, ст. ст. 83, 84]. Доцільний захищений електронний канал «суд – Державний реєстр прав» із переданням повної копії справи та журналу дій.

Добросовісність набувача оцінюється на час правочину. ВП ВС у справі № 925/1351/19 відхилила вимогу перевіряти приховану історію, якщо Реєстр не містив відомостей про права інших осіб [18]. Однак явні розбіжності площі, адреси, кадастрового номера, коротка послідовність перепродажів або інформація про судову заборону є обставинами, які розумний набувач не може ігнорувати.

Преюдиційність не поширюється на особу, яка не брала участі в попередній справі, але встановлені факти між тими самими учасниками не повинні доводитися повторно [10, ст. 82]. Практика у справі № 918/1063/24 демонструє, що трансформація об'єкта не анулює преюдиційний факт незаконності реєстрації його складників [23].

Технічний паспорт не є самостійним титулом, але має доказове значення для ідентифікації. Так само кадастрові дані не доводять право власності, проте можуть спростувати тотожність земельних ділянок. Критичним є функціональне, а не ієрархічне співвідношення доказів.

Спосіб захисту залежить від того, хто володіє майном і який реєстраційний результат необхідний. Якщо право зареєстроване за фактичним володільцем, належним є віндикаційний позов. У справі № 466/8649/16-ц Велика Палата ВС наголосила, що рішення про витребування саме є підставою реєстрації права позивача, а вимога про скасування запису відповідача не лише зайва, а й суперечить віндикації [1, с. 117–118].

Якщо майно після незаконного позасудового звернення стягнення залишається у власності іпотекодержателя, скасування рішення реєстратора може бути належним способом. Коли майно вже відчужене третій особі, захист зміщується до витребування від кінцевого набувача. Таке розмежування проведено у справах № 914/2350/18 та № 206/4841/20 [20; 22]. Окремо у справі № 201/15228/17 Велика Палата ВС визнала істотною відсутність належної оцінки предмета іпотеки під час позасудової реєстрації, що підтверджує необхідність досліджувати повний пакет документів, а не лише підсумковий запис [21].

Визнання права власності не є універсальним способом виправлення Реєстру. Воно застосовується, коли право оспорюється або документ утрачено, але не для заміни адміністративної процедури за відсутності спору. У конфліктах інвестування слід розмежовувати майнове право до завершення будівництва та право власності після прийняття об'єкта в експлуатацію [1, с. 43–46].

Вимога про виправлення технічної помилки є недостатньою, якщо фактично оспорюється титул або тотожність об'єкта. Державний реєстратор/нотаріус не вповноважений у процедурі виправлення

вирішувати спір між власниками. Навпаки, позов про скасування права є надмірним, коли розбіжність, очевидно, виникла через описку й не змінює обсягу права [12, ст. 26; 13].

Резолютивна частина повинна містити реєстраційний номер об'єкта, кадастровий номер, адресу, площу, частку, ідентифікатори осіб, реквізити рішення реєстратора та напрям зміни права. Загальна формула «усунути суперечності в Реєстрі» є невиконуваною, бо перекладає вирішення спору на адміністративного суб'єкта.

Забезпечення позову повинно зберігати реєстровий стан, не блокуючи зайві операції. За конфлікту двох записів доцільна адресна заборона відчуження або відкриття похідних розділів, а не абсолютна заборона всіх реєстраційних дій, інакше забезпечення може перешкодити виправленню помилки чи виконанню остаточного рішення [10, ст. 150; 12, ст. 25].

Запропонована матриця верифікації має чотири послідовні рівні. На рівні титулу встановлюються юридичні факти набуття. На рівні об'єкта перевіряються ідентифікатори й трансформації. На хронологічному рівні зіставляються заяви, рішення та переходи. На процесуальному рівні перевіряються юрисдикція, склад учасників, належний спосіб і виконуваність резолютивної частини.

Науковий внесок полягає у типологізації п'яти конфліктів: титульного, суб'єктного, об'єктного, хронологічного та виконавчого і пов'язанні кожного з окремим предметом доказування. Додатково сформульовано правило мінімального доказового порогу: реєстрова презумпція не перекладає весь тягар на зареєстровану особу, доки опонент не представить конкретні докази дефекту; після досягнення порогу прихована реєстраційна документація не може залишатися процесуально недоступною.

Практична цінність матриці полягає у ранньому виявленні дефектів позову. Її застосування під час підготовчого провадження дає змогу уточнити відповідачів, витребувати повну реєстраційну справу, залучити експерта для ідентифікації та сформувати рішення, яке реально змінює суперечливий стан Реєстру.

Висновки. Суперечливі відомості Державного реєстру прав не утворюють самостійної категорії матеріального спору, але істотно змінюють цивільно-процесуальну модель його вирішення. Подвійна природа конфлікту вимагає одночасної оцінки приватного титулу й публічної реєстраційної процедури.

Реєстрова презумпція повинна тлумачитися як спростовувана процесуальна перевага, а не безумовна істина. Для її подолання пропонується мінімальний доказовий поріг; після його досягнення суд має забезпечити доступ до реєстраційної справи та розподілити тягар доказування з урахуванням інформаційної асиметрії.

Статті 83, 84 ЦПК України доцільно доповнити спеціальним порядком електронного витребування реєстраційної справи. Суб'єкт реєстрації повинен передавати суду копії документів, журнал реєстраційних дій і відомості про пов'язані розділи у визначений короткий строк [10, ст. ст. 83, 84].

Статтю 175 ЦПК слід доповнити вимогою зазначати у позові відомі реєстраційні та кадастрові номери, реквізити конкуруючих записів і очікуваний стан Реєстру після виконання рішення. Це не повинно бути підставою повернення позову, якщо дані об'єктивно недоступні позивачу [10, ст. 175].

Закон № 1952-IV і Порядок № 1127 потребують механізму маркування можливого дублювання розділів без автоматичного припинення права. Маркер має блокувати відкриття нових похідних розділів, повідомляти правоволодільців і зніматися після адміністративного виправлення або остаточного судового рішення [12, ст. 26; 13].

Необхідно закріпити простежуваність трансформованих об'єктів: поділ, об'єднання, реконструкція чи зміна адреси повинні зберігати машинозчитуваний зв'язок із попередніми розділами. Це перешкоджатиме обходу судового рішення та забезпечить коректне застосування преюдиційності [23].

Суд має визначати належний спосіб захисту за функціональним результатом. Віндикація не потребує окремого скасування запису відповідача; скасування реєстраційного рішення є належним, коли майно не вибуло до третьої особи; визнання права не замінює безспірної реєстраційної процедури [19; 20; 22].

Державний реєстратор і нотаріус не повинні зазначатися відповідачами замість актуального правоволодільця. Їх залучення як третіх осіб виправдане для дослідження реєстраційної справи та технічної виконуваності рішення [15].

До ст. 265 ЦПК України доцільно включити спеціальні реквізити рішення, яке змінює відомості Реєстру: повну ідентифікацію об'єкта й осіб, вид і частку права, реквізити запису та однозначний реєстраційний результат. Це зменшить адміністративне домислювання судової волі [10, ст. 265].

Верховному Суду та Міністерству юстиції доцільно підготувати спільну методичну матрицю «тип суперечності – предмет доказування – належні учасники – спосіб захисту – реєстраційна операція». Вона має ураховувати захист добросовісної довіри до Реєстру та неприпустимість легалізації права самим записом [16; 18].

Запропонована модель забезпечує перехід від формального порівняння інформаційних довідок до повної реконструкції права. Її результатом має бути рішення, яке не просто визнає запис помилковим, а остаточно усуває титульну, об'єктну й процесуальну невизначеність.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Верховний Суд. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду: рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.11.2021 по 31.12.2021. Київ, 2022. 134 с. URL: https://lnk.ua/kMQzNOBAs

2. Малютяк В. В. Правові засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2024. Вип. 16. С. 124–128. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-124-128

3. Діковська І. Ефективність чи належність способу захисту? *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2023. № 2(126). С. 20–23. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2195/2023/2.126-3

4. Андрусів У. Б., Вовк М. З. Ефективність способів захисту речових прав. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6(12). С. 302–313. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6(12)-302-313

5. Спєсівцев Д. Захист права власності на нерухомість у разі відмови у проведенні його первісної державної реєстрації: концептуальні проблеми у світлі висновків Конституційного Суду України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3(44). С. 64–73. DOI: https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3(44)-6

6. Нікітін В. В. Адміністративно-правові засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень у період воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2023. № 1(66). С. 55–62.

7. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : Алерта, 2017. 494 с.

8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 11.09.2026).

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.09.2026).

10. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 11.09.2026).

11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 11.09.2026).

12. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text (дата звернення: 11.09.2026).

13. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-п#Text (дата звернення: 11.09.2026).

14. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text (дата звернення: 11.09.2026).

15. Судді ВС проаналізували практику розгляду спорів щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Верховний Суд*. 11.09.2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1664772/ (дата звернення: 11.09.2026).

16. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.03.2019 у справі № 911/3594/17. *ЄДРСР*. № 80427413. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80427413 (дата звернення: 25.08.2026).

17. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц. *ЄДРСР*. № 101829985. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985 (дата звернення: 25.08.2026).

18. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 925/1351/19. *ЄДРСР*. № 101424497. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424497 (дата звернення: 25.08.2026).

19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09.11.2021 у справі № 466/8649/16-ц. *ЄДРСР*. № 101424487. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424487 (дата звернення: 25.08.2026).

20. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.12.2022 у справі № 914/2350/18 (914/608/20). *ЄДРСР*. № 108480607. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108480607 (дата звернення: 25.08.2026).

21. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.03.2024 у справі № 201/15228/17. *ЄДРСР*. № 117642504. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117642504 (дата звернення: 25.08.2026).

22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.11.2023 у справі № 206/4841/20. *ЄДРСР*. № 115598838. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598838 (дата звернення: 25.08.2026).

23. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.03.2026 у справі № 918/1063/24. *ЄДРСР*. № 135000482. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135000482 (дата звернення: 25.08.2026).

REFERENCES

1. Verkhovnyi Sud. (2022). Daidzhest sudovoi praktyky Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu: rishennia, vneseni do YeDRSR za period iz 01.11.2021 po 31.12.2021 [Digest of the case law of the Grand Chamber of the Supreme Court: Decisions entered in the Unified State Register of Court Decisions from 1 November to 31 December 2021]. Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Dajdzhest_01_11_2021_%20 31_12_2021.pdf [in Ukrainian].

2. Maliutiak, V. V. (2024). Pravovi zasady derzhavnoi reiestratsii rechovykh prav na nerukhome maino [Legal principles of state registration of rights in rem to immovable property]. *Naukovi zapysky. Seriia: Pravo,* 16, 124–128. https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-124-128 [in Ukrainian].

3. Dikovska, I. (2023). Efektyvnist chy nalezhnist sposobu zakhystu? [Effectiveness or appropriateness of a remedy?]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky,* 2(126), 20–23. https://doi.org/10.17721/1728-2195/2023/2.126-3 [in Ukrainian].

4. Andrusiv, U. B., & Vovk, M. Z. (2023). Efektyvnist sposobiv zakhystu rechovykh prav [Effectiveness of remedies for rights in rem]. *Aktualni pytannia u suchasnii nautsi,* 6(12), 302–313. https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6(12)-302-313 [in Ukrainian].

5. Spiesivtsev, D. (2023). Zakhyst prava vlasnosti na nerukhomist u vypadku vidmovy u provedenni yoho pervisnoi derzhavnoi reiestratsii: kontseptualni problemy u svitli vysnovkiv Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Protection of immovable property rights where initial state registration is refused: Conceptual issues in light of the Constitutional Court of Ukraine]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy,* 3(44), 64–73. https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3(44)-6 [in Ukrainian].

6. Nikitin, V. V. (2023). Administratyvno-pravovi zasady derzhavnoi reiestratsii rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen u period voiennoho stanu [Administrative and legal principles of state registration of rights in rem to immovable property and encumbrances during martial law]. *Yurydychnyi visnyk*, 1(66), 55–62 [in Ukrainian].

7. Kot, O. O. (2017). Zdiisnennia ta zakhyst subiektyvnykh tsyvilnykh prav: problemy teorii ta sudovoi praktyky [Exercise and protection of subjective civil rights: Problems of theory and judicial practice]. Alerta [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of 28 June 1996]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text [in Ukrainian].

9. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950]. (1950). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada Ukrainy. (2004). Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 № 1618-IV [Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 1618-IV of 18 March 2004]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV of 16 January 2003]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text [in Ukrainian].

12. Verkhovna Rada Ukrainy. (2004). Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen: Zakon Ukrainy vid 01.07.2004 № 1952-IV [On state registration of rights in rem to immovable property and encumbrances: Law of Ukraine No. 1952-IV of 1 July 2004]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text [in Ukrainian].

13. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2015). Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen: Postanova vid 25.12.2015 № 1127 [On state registration of rights in rem to immovable property and encumbrances: Resolution No. 1127 of 25 December 2015]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-п#Text [in Ukrainian].

14. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). Pro Derzhavnyi zemelnyi kadastr: Zakon Ukrainy vid 07.07.2011 № 3613-VI [On the State Land Cadastre: Law of Ukraine No. 3613-VI of 7 July 2011]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text [in Ukrainian].

15. Verkhovnyi Sud. (2024, September 11). Suddi VS proanalizuvaly praktyku rozghliadu sporiv shchodo derzhavnoi reiestratsii rechovykh prav na nerukhome maino [Supreme Court judges analysed case law on state registration of rights in rem to immovable property]. Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1664772/ [in Ukrainian].

16. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2019, March 12). Postanova u spravi № 911/3594/17 [Judgment in case No. 911/3594/17]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80427413 [in Ukrainian].

17. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2021, November 23). Postanova u spravi № 359/3373/16-ts [Judgment in case No. 359/3373/16-ts]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985 [in Ukrainian].

18. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2021, November 2). Postanova u spravi № 925/1351/19 [Judgment in case No. 925/1351/19]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424497 [in Ukrainian].

19. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2021, November 9). Postanova u spravi № 466/8649/16-ts [Judgment in case No. 466/8649/16-ts]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424487 [in Ukrainian].

20. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2022, December 21). Postanova u spravi № 914/2350/18 (914/608/20) [Judgment in case No. 914/2350/18 (914/608/20)]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108480607 [in Ukrainian].

21. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2024, March 13). Postanova u spravi № 201/15228/17 [Judgment in case No. 201/15228/17]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117642504 [in Ukrainian].

22. Velyka Palata Verkhovnoho Sudu. (2023, November 8). Postanova u spravi № 206/4841/20 [Judgment in case No. 206/4841/20]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598838 [in Ukrainian].

23. Kasatsiinyi hospodarskyi sud u skladi Verkhovnoho Sudu. (2026, March 10). Postanova u spravi № 918/1063/24 [Judgment in case No. 918/1063/24]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135000482 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 22.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

УДК 35.08:316.485.6
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.14

ТАЇСІЯ ШАПОВАЛ
кандидат історичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького, Україна
taisiashapoval@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5493-1917

Анотація. У статті досліджено правове регулювання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців як одного з важливих напрямів запобігання корупції та забезпечення доброчесності публічної служби. Розглянуто нормативно-правові засади запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в Україні, а також основні вимоги, встановлені антикорупційним законодавством до публічних службовців. Проаналізовано законодавче визначення конфлікту інтересів та його основні складники, зокрема приватний інтерес, службові або представницькі повноваження особи та можливість впливу приватного інтересу на об'єктивність і неупередженість прийняття рішень або вчинення відповідних дій.

Розмежовано потенційний і реальний конфлікти інтересів та визначено практичне значення такого розмежування для застосування передбачених законодавством механізмів його запобігання та врегулювання. Охарактеризовано основні обов'язки публічних службовців у разі виникнення або загрози виникнення конфлікту інтересів, зокрема обов'язок повідомлення про відповідні обставини, недопущення прийняття рішень чи вчинення дій в умовах реального конфлікту інтересів та вжиття заходів щодо його врегулювання.

Розглянуто основні способи врегулювання конфлікту інтересів, передбачені антикорупційним законодавством України, зокрема усунення особи від виконання відповідного завдання, установлення зовнішнього контролю, обмеження доступу до інформації, перегляд обсягу службових повноважень, переведення на іншу посаду та звільнення. Визначено особливості застосування відповідних положень щодо членів колегіальних органів та окремих категорій публічних осіб, правовий статус яких додатково регулюється спеціальними нормативно-правовими актами. Окрему увагу приділено значенню антикорупційного декларування для забезпечення прозорості публічної служби та виявлення корупційних ризиків.

За результатами дослідження визначено окремі проблемні аспекти чинного законодавства України та обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення правового механізму запобігання і врегулювання конфлікту інтересів. Зроблено висновок, що його ефективне функціонування сприяє забезпеченню об'єктивності та неупередженості публічної служби, підвищенню прозорості діяльності публічних інституцій, зміцненню довіри до них, забезпеченню верховенства права та реалізації євроінтеграційних завдань України.

Ключові слова: конфлікт інтересів; публічна служба; запобігання корупції; урегулювання конфлікту інтересів.

LEGAL REGULATION OF CONFLICT OF INTERESTS IN THE ACTIVITIES OF PUBLIC SERVANTS

UDC 35.08:316.485.6
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.14

TAISIA SHAPOVAL
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of State and Legal Sciences
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine
taisiashapoval@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5493-1917

Abstract. The article examines the legal regulation of conflicts of interest in the activities of public servants as one of the important areas of corruption prevention and ensuring integrity in public service. The legal and regulatory framework for preventing and resolving conflicts of interest in Ukraine is considered, as well as the main requirements imposed on public servants by anti-corruption legislation. The legislative definition of a conflict of interest and its main components are analyzed, including private interest, official or representative powers, and the possibility of private interest influencing the objectivity and impartiality of decision-making or the performance of relevant actions.

Potential and actual conflicts of interest are distinguished, and the practical significance of such distinction for the application of statutory mechanisms for their prevention and resolution is determined. The main duties of public servants in the event of an existing or potential conflict of interest are characterized, including the obligation to report the relevant circumstances, refrain from making decisions or taking actions in a situation of an actual conflict of interest, and take measures to resolve it.

The main methods of resolving conflicts of interest provided for by Ukrainian anti-corruption legislation are considered, including removal of a person from performing a relevant task, establishing external control, restricting access to information, reviewing the scope of official powers, transfer to another position, and dismissal. The specific features of applying the relevant provisions to members of collegial bodies and certain categories of public officials whose legal status is additionally regulated by special legislative acts are identified. Particular attention is paid to the role of anti-corruption declarations in ensuring transparency in public service and identifying corruption risks.

The study identifies certain problematic aspects of the current legislation of Ukraine and substantiates the need for further improvement of the legal mechanism for preventing and resolving conflicts of interest. It is concluded that the effective functioning of this mechanism contributes to ensuring objectivity and impartiality in public service, increasing the transparency of public institutions, strengthening public trust in them, upholding the rule of law, and implementing Ukraine's European integration objectives.

Key words: conflict of interest; public service; corruption prevention; conflict-of-interest resolution.

Постановка проблеми. Запобігання виникненню та належне врегулювання конфлікту інтересів у сфері публічної служби є важливими складниками забезпечення доброчесності публічного управління. Для України питання правового регулювання конфлікту інтересів набуває особливого значення з огляду на необхідність посилення механізмів запобігання корупції та підвищення ефективності діяльності публічних інституцій.

Водночас сам факт виникнення конфлікту інтересів не свідчить про вчинення корупційного правопорушення. Його небезпека полягає в іншому: за відсутності своєчасного реагування суперечність між приватним інтересом публічного службовця та його службовими чи представницькими повноваженнями може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття ним рішень, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час виконання відповідних повноважень. За певних обставин така ситуація може створити передумови для вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення. Саме тому своєчасне виявлення конфлікту інтересів та застосування належного механізму його врегулювання мають велике превентивне значення.

Ступінь наукового розроблення проблеми. Проблематика конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців досліджувалася у працях вітчизняних науковців, зокрема Ю. В. Дем'янчук, Т. Е. Василевської, Д. В. Гудкова, Т. О. Коломоєць. У науковій літературі розглядаються питання

визначення сутності та видів конфлікту інтересів, співвідношення приватного і публічного інтересів, особливостей його запобігання та врегулювання, а також відповідальності за порушення відповідних вимог законодавства. Водночас окремі аспекти цієї проблематики залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює необхідність подальшого аналізу правового регулювання конфлікту інтересів, практики його застосування та можливостей удосконалення відповідного законодавства.

Метою дослідження є з'ясування особливостей правового регулювання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**: розкрити сутність поняття «конфлікт інтересів» та його види; проаналізувати правове регулювання запобігання і врегулювання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців; дослідити основні механізми його врегулювання та відповідальність за порушення відповідних вимог; визначити проблемні аспекти чинного законодавства України та напрями його подальшого вдосконалення.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Зокрема, за допомогою формально-юридичного методу проаналізовано положення законодавства України щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; системний метод використано для визначення взаємозв'язку між правовими нормами та механізмами їх реалізації; метод аналізу і синтезу – для узагальнення наукових підходів та формулювання висновків щодо проблемних аспектів правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві поняття «конфлікт інтересів» закріплено та визначено Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. Законодавством передбачено два види конфлікту інтересів – потенційний та реальний, кожен із яких має власні правові ознаки [1, ст. 1].

Потенційний конфлікт інтересів – це наявність у особи приватного інтересу у сфері, у якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Реальний конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [1, ст. 1].

Велике значення має також запобігання ситуаціям, які можуть створювати зовнішнє враження наявності конфлікту інтересів. Навіть обґрунтована підозра щодо неврегульованості такого конфлікту може поставити під сумнів неупередженість та доброчесність публічного службовця, а в подальшому негативно позначитися на рівні довіри громадян до органів державної влади [2, с. 111].

Таким чином, поняття «конфлікт інтересів» безпосередньо пов'язане з категорією «приватний інтерес», через яку розкривається його зміст. Під останнім розуміють будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях [1, ст. 1].

Основними складниками конфлікту інтересів є службові повноваження особи, наявність у неї приватного інтересу та можливість його впливу на об'єктивність службових дій або прийняття рішень. Дискреційні повноваження передбачають вибір посадовою особою одного з кількох передбачених законом варіантів рішень, що може створювати ризик впливу суб'єктивних чинників.

Науковці виокремлюють такі ознаки конфлікту інтересів: 1) ризик необ'єктивності посадової особи під час здійснення владних повноважень; 2) суперечність між особистими інтересами службовця та публічними інтересами; 3) здатність завдати шкоди інтересам громадськості [3, с. 84].

Закон України «Про запобігання корупції», регламентуючи основні складники законодавчого механізму запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, поетапно визначає обов'язки, які покладаються на публічних службовців у разі виникнення конфлікту інтересів, які полягають у недопущенні виникнення конфлікту інтересів; у разі виникнення або загрози виникнення – повідомити керівника або антикорупційні органи (підрозділи) про такі обставини; не вчиняти жодних дій та не приймати рішень за наявності реального конфлікту інтересів; уживати заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів [1, ст. 28]. Безпосередній порядок урегулювання, що стосується певної конкретної ситуації, визначається керівником особи або НАЗК на підставі відповідного повідомлення публічного службовця.

Основними зовнішніми заходами врегулювання конфлікту інтересів, що передбачені українським законодавством, є: усунення особи від виконання завдання, учинення дій, прийняття рішення чи участі у його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів; застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, учиненням нею певних дій чи прийняття рішень; обмеження доступу особи до певної інформації; перегляду обсягу службових повноважень особи; переведення особи на іншу посаду; звільнення особи [1, ст. 29].

Особливості повідомлення про конфлікт інтересів, порядок його врегулювання та застосування відповідних заходів щодо окремих категорій осіб регулюються не лише загальними положеннями антикорупційного законодавства. Відповідні правила передбачені також законами України «Про судоустрій і статус суддів» [4], «Про Вищу раду правосуддя» [5], «Про центральні органи виконавчої влади» [6] та іншими нормативно-правовими актами.

Варто погодитися з думкою Т. О. Коломоєць про те, що ефективне запобігання корупції на публічній службі потребує не лише застосування окремих антикорупційних заходів, а й ґрунтовного аналізу можливостей кожного з них. Одним із важливих інструментів у цьому напрямі є антикорупційне декларування. Його належне застосування дає можливість забезпечити відкритість інформації про доходи та витрати осіб, які здійснюють діяльність у сфері публічних інтересів. Така прозорість, своєю чергою, сприяє виявленню потенційних корупційних ризиків, зменшує можливість використання службового становища у приватних інтересах і створює додаткові умови для запобігання конфлікту інтересів у публічній службі [7, с. 49].

Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії корупції, так само як і правове регулювання у цілому, охоплює декілька взаємопов'язаних процесів. Як зазначають І. О. Омельченко та О. С. Яра, до них належать правотворчість, реалізація права та його застосування [8, с. 275]. Відповідно, забезпечення антикорупційних стандартів у сфері публічної служби не може обмежуватися лише прийняттям необхідних нормативно-правових актів. Не менш важливими є їх практичне виконання та формування у державних службовців належного рівня правосвідомості й доброчесності.

Ю. В. Дем'янчук, В. В. Сидоренко та Н. В. Добренька, досліджуючи теоретичні питання запобігання корупції в умовах воєнного стану, звертають увагу на особливу гостроту цієї проблеми для України. На думку науковців, у період воєнного стану питання протидії корупції набуває ще більшого значення, оскільки від ефективності відповідних заходів значною мірою залежить належне функціонування державних інституцій. Отже, послідовне та ефективне здійснення антикорупційної політики на різних рівнях державного управління в умовах воєнного стану може стати одним із чинників подальших позитивних перетворень у державі [9, с. 314].

Важливим елементом механізму запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, як видається, є установлення відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства. Недотримання обов'язку щодо повідомлення про наявність реального або потенційного конфлікту інтересів, невжиття заходів щодо його врегулювання, а також прийняття рішень чи вчинення дій в умовах реального конфлікту інтересів можуть мати наслідком притягнення публічного службовця до відповідальності. Водночас під час правової оцінки таких дій необхідно враховувати конкретні обставини виникнення конфлікту, характер приватного інтересу, зміст службових повноважень особи та її поведінку після того, як їй стало відомо про відповідні обставини. Такий підхід дає змогу забезпечити більш обґрунтовану оцінку поведінки публічного службовця та уникнути формального застосування положень законодавства.

Варто зазначити, що практичне застосування норм щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів може супроводжуватися певними труднощами. Насамперед це стосується визначення наявності приватного інтересу, встановлення моменту виникнення реального конфлікту інтересів та вибору належного способу його врегулювання. Адже кожна конкретна ситуація залежить від характеру службових повноважень особи, змісту її приватного інтересу та можливості його впливу на об'єктивність прийняття рішень або вчинення відповідних дій. У цьому контексті особливого значення набувають діяльність уповноважених осіб та підрозділів із питань запобігання корупції, а також належне консультативне забезпечення публічних службовців. Водночас підвищення рівня їхньої правової обізнаності сприятиме своєчасному виявленню потенційних ризиків та належному виконанню встановлених законом обов'язків.

Таким чином, ефективність правового регулювання конфлікту інтересів залежить не лише від наявності відповідних законодавчих положень, а й від їх належної реалізації у практичній діяльності публічних службовців. З огляду на це, своєчасне виявлення приватного інтересу, повідомлення про конфлікт інтересів, дотримання встановлених обмежень та застосування належного способу його врегулювання мають розглядатися як взаємопов'язані елементи єдиного механізму запобігання корупційним ризикам. Разом із тим подальше вдосконалення законодавства України у цій сфері потребує підвищення чіткості окремих правових положень та забезпечення єдності практики їх застосування. Отже, удосконалення механізму запобігання та врегулювання конфлікту інтересів має сприяти підвищенню прозорості діяльності публічних інституцій, забезпеченню неупередженості публічних службовців та зміцненню засад доброчесності публічної служби.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що правове регулювання конфлікту інтересів є важливою умовою забезпечення доброчесності та законності діяльності публічних службовців. Законодавче визначення порядку виявлення, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів спрямоване на забезпечення об'єктивного й неупередженого виконання службових повноважень.

Подальше вдосконалення цього правового механізму пов'язане з розвитком електронного декларування, використанням відкритих реєстрів та підвищенням рівня правової обізнаності публічних службовців щодо вимог антикорупційного законодавства.

Таким чином, поставленої мети дослідження досягнуто шляхом аналізу законодавчого регулювання конфлікту інтересів, його видів, основних механізмів запобігання та врегулювання, а також відповідальності за порушення відповідних вимог. Визначені проблемні аспекти чинного законодавства свідчать про необхідність подальшого вдосконалення правового механізму запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 23.09.2026).

2. Василевська Т. Е. Конфлікт інтересів на державній службі: етичні аспекти. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 1. С. 106–120.

3. Гудков Д. В. Проблемні аспекти механізму врегулювання конфлікту інтересів у національному законодавстві. *Право та державне управління*. 2017. № 1(26). С. 83–88.

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 23.09.2026).

5. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text (дата звернення: 23.09.2026).

6. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text (дата звернення: 23.09.2026).

7. Коломоєць Т. О. Антикорупційне декларування як інструмент запобігання корупції у публічній службі: видове розмаїття, закріплене в законодавстві країн світу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія «Юридичні науки»*. 2021. № 3, Т. 32 (71). С. 49–56. DOI: https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.3/09

8. Омельченко І. О., Яра О. С. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії корупції на публічній службі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 274–276. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/66

9. Дем'янчук Ю. В., Сидоренко В. В., Добренька Н. В. Дискусійні теоретичні аспекти протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 314–318. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.53

REFERENCES

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014, October 14). Pro zapobihannia koruptsii [On prevention of corruption]: Zakon Ukrainy No. 1700-VII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text [in Ukrainian].

2. Vasylevska, T. E. (2014). Konflikt interesiv na derzhavnii sluzhbi: Etychni aspekty [Conflict of interests in public service: Ethical aspects]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Akademii natsionalnoi bezpeky*, (1), 106–120. [in Ukrainian].

3. Hudkov, D. V. (2017). Problemni aspekty mekhanizmu vrehuliuvannia konfliktu interesiv u natsionalnomu zakonodavstvi [Problematic aspects of the mechanism for resolving conflicts of interest in national legislation]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, (1), 83–88. [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016, June 2). Pro sudoustrii i status suddiv [On the judiciary and the status of judges]: Zakon Ukrainy No. 1402-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016, December 21). Pro Vyshchu radu pravosuddia [On the High Council of Justice]: Zakon Ukrainy No. 1798-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2011, March 17). Pro tsentralni orhany vykonavchoi vlady [On central executive bodies]: Zakon Ukrainy No. 3166-VI. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text [in Ukrainian].

7. Kolomoiets, T. O. (2021). Antykoruptsiine deklaruvannia yak instrument zapobihannia koruptsii v publichnii sluzhbi: Vydove rozmaittia, zakriplene v zakonodavstvi krain svitu [Anti-corruption declaration as a tool for preventing corruption in public service: Variety enshrined in the legislation of countries of the world]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky,* 32(71), (3), 49–56. https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.3/09 [in Ukrainian].

8. Omelchenko, I. O., & Yara, O. S. (2024). Administratyvno-pravovyi mekhanizm zapobihannia ta protydii koruptsii na publichnii sluzhbi [Administrative and legal mechanism for preventing and combating corruption in public service]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (7), 274–276. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/66 [in Ukrainian].

9. Demianchuk, Yu. V., Sydorenko, V. V., & Dobrenka, N. V. (2024). Dyskusiini teoretychni aspekty protydii koruptsiinym diiam v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Debatable theoretical aspects of combating corruption in Ukraine under martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (3), 314–318. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.53 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРАВА ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

УДК 342.7:342.57
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.15

ІВАН ШВЕД
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна
ORCID: 0009-0005-1696-6074

Анотація. У статті здійснено конституційно-правове дослідження змісту, структури та юридичних властивостей права громадян на участь в управлінні державними справами, закріпленого у ст. 38 Конституції України. Обґрунтовано, що зміст цього права не вичерпується участю у виборах і референдумах та охоплює весь цикл формування та реалізації публічно-владних рішень, зокрема одержання суспільно значущої інформації, ініціювання питань, участь в обговоренні й ухваленні рішень, контроль за їх виконанням, оцінювання наслідків та одержання мотивованої відповіді від органів публічної влади.

На підставі системно-структурного аналізу виокремлено інформаційно-передумовні, ініціативні, дорадчо-деліберативні, вирішальні, представницькі та контрольно-коригувальні правомочності. Розкрито фундаментальний політичний, комплексний та інституційно-процедурний характер досліджуваного права. До його юридичних властивостей віднесено пряму дію, індивідуально-колективну природу, поєднання негативних і позитивних обов'язків держави та посилений конституційний захист від звуження змісту та обсягу.

Окрему увагу приділено співвідношенню громадянства як передумови здійснення політичного права та ширшого кола партисипативних можливостей жителів територіальних громад. Проаналізовано Конституцію України, профільне законодавство, практику Конституційного Суду України, положення Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, стандарти Ради Європи та OECD.

Запропоновано авторське визначення права громадян на участь в управлінні державними справами. Сформульовано критерії належної партисипативної процедури: своєчасність залучення, інформаційна доступність, інклюзивність, недискримінаційність, визначеність предмета участі, належний розгляд пропозицій, мотивованість владного рішення та можливість перевірки дотримання процедурних вимог.

Ключові слова: участь громадян; управління державними справами; політичні права; народовладдя; партисипативна демократія; публічні консультації; вибори; референдум; електронна петиція.

CONTENT, STRUCTURE AND LEGAL CHARACTERISTICS OF CITIZENS' RIGHT TO PARTICIPATE IN THE CONDUCT OF PUBLIC AFFAIRS

UDC 342.7:342.57
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.15

IVAN SHVED
Candidate of Legal Sciences,
Doctoral Researcher at the Department of Constitutional Law
and Comparative Jurisprudence, Faculty of Law
State University «Uzhhorod National University», Ukraine
ORCID: 0009-0005-1696-6074

Abstract. The article provides a constitutional and legal analysis of the content, structure, and legal characteristics of citizens' right to participate in the conduct of public affairs, as enshrined in Article 38

of the Constitution of Ukraine. It is argued that the substantive scope of this right is not confined to participation in elections and referendums but encompasses the entire cycle of developing and implementing public-authority decisions, including access to information of public interest, agenda-setting, participation in deliberation and decision-making, oversight of implementation, assessment of consequences, and receipt of a reasoned response from public authorities.

On the basis of a systemic and structural analysis, the following categories of entitlements are distinguished: informational and enabling, initiative-related, consultative and deliberative, decision-making, representative, and oversight and corrective entitlements. The fundamental political, complex, institutional, and procedural nature of the right under examination is elucidated. Its legal characteristics include direct effect, its individual and collective nature, the combination of the State's negative and positive obligations, and enhanced constitutional protection against any diminution of its content and scope.

Particular attention is devoted to the relationship between citizenship as a prerequisite for exercising political rights and the broader range of participatory opportunities available to residents of territorial communities. The analysis encompasses the Constitution of Ukraine, relevant legislation, the case law of the Constitutional Court of Ukraine, the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights, and the standards developed by the Council of Europe and the OECD.

An original definition of citizens' right to participate in the conduct of public affairs is proposed. The criteria for a proper participatory procedure are formulated as follows: timely involvement, accessibility of information, inclusiveness, non-discrimination, clarity regarding the subject matter of participation, due consideration of proposals, reasoned public-authority decision-making, and the possibility of verifying compliance with procedural requirements.

Key words: citizen participation; conduct of public affairs; political rights; popular sovereignty; participatory democracy; public consultations; elections referendum; electronic petition; Constitutional Court of Ukraine.

Постановка проблеми. Право громадян на участь в управлінні державними справами належить до конституційних механізмів, завдяки яким народовладдя набуває повсякденного юридичного змісту. Стаття 5 Конституції України визнає народ носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, ст. 38 натомість перетворює цю засаду на суб'єктивне право громадянина брати участь в управлінні державними справами, у референдумах, вільно обирати і бути обраним, мати рівний доступ до публічної служби [1]. Поряд із зазначеним буквальне прочитання ст. 38 нерідко зводить участь до названих у ній форм. За межами аналізу залишаються ініціювання рішень, публічні консультації, електронні петиції, громадський контроль і вимога зворотного зв'язку.

Сучасна модель публічного врядування спонукає переглянути вузьке трактування участі та позиціонувати громадянина учасником формування, здійснення та оцінювання публічної політики. Законодавче розширення місцевих форм народовладдя, прийняття Закону України «Про публічні консультації» та розвиток цифрових каналів комунікації актуалізують питання про внутрішню будову права на участь. Без розмежування його правомочностей складно визначити належну поведінку органів влади, межі їх розсуду та критерії судового контролю.

Метою дослідження є формування цілісної конституційно-правової моделі змісту, структури та юридичних властивостей права громадян на участь в управлінні державними справами, а також визначення критеріїв, за якими формально відкрита процедура може визнаватися реальною та ефективною участю.

Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний метод, застосований для тлумачення конституційних і законодавчих приписів; системно-структурний – для виокремлення елементів суб'єктивного права; функціональний – для встановлення його ролі у легітимації, коригуванні та контролі публічної влади; метод юридичної герменевтики – для узгодження статей 5, 38, 40, 69 і 71 Конституції України з міжнародними стандартами; правове моделювання – для конструювання критеріїв належної партисипативної процедури.

Виклад основних результатів дослідження. Міжнародно-правовою основою відповідного конституційного припису є ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, котра гарантує кожному громадянинові право й можливість брати участь у веденні державних справ без дискримінації та необґрунтованих обмежень [2]. Комітет ООН з прав людини роз'яснив, що участь охоплює безпосереднє здійснення влади, референдуми, обрання представників, публічні дебати, діалог із представниками та самоорганізацію громадян; держава повинна створити ефективну можливість користування цими правами [3].

Слід підкреслити, що категорія «управління державними справами» є ширшою за діяльність виконавчої влади, позаяк її об'єктом виступає весь процес формування і здійснення публічної влади, зокрема конституювання органів, визначення політичного курсу, ухвалення нормативних, стратегічних та інших суспільно значущих рішень, розпорядження публічними ресурсами, контроль і оцінювання результатів. Конституційний Суд України пов'язав ст. 38 із парламентським контролем у фінансово-економічній сфері та визнав, що громадяни здійснюють його безпосередньо і через обраних представників [4]. Участь, відповідно, не завершується актом голосування.

Зміст досліджуваного права доцільно визначати як юридично забезпечену можливість громадянина особисто або спільно з іншими впливати на формування, прийняття, виконання та оцінювання публічно-владних рішень, вимагати доступної процедури, належного розгляду внесеної позиції та мотивованої відповіді. У структурі цього права можна виокремити шість взаємопов'язаних груп правомочностей.

Першу групу становлять інформаційно-передумовні правомочності, тобто право своєчасно отримувати зрозумілу інформацію про предмет і правила участі, доступні альтернативи, строки та наслідки рішення. Інформація є функціональною передумовою усвідомленого волевиявлення.

Друга група натомість охоплює ініціативні правомочності, зокрема право порушувати питання, вносити пропозиції, подавати індивідуальні чи колективні звернення й електронні петиції, ініціювати місцеві процедури. Закон України «Про звернення громадян» надає таким діям процедурну форму [8].

Третю групу утворюють дорадчо-деліберативні правомочності. Серед них доцільно виокремити такі: бути почутим під час консультацій, слухань, загальних зборів, у консультативно-дорадчих органах; одержувати достатній час для аргументації та рівну можливість участі.

Четверта група має вирішальний характер та охоплює голосування на виборах та референдумах [6].

П'ята група передбачає представницькі правомочності: бути обраним, брати участь у роботі виборчих комісій, мати рівний доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [5].

Шоста група завершує досліджувану структуру та являє собою контрольно-коригувальні правомочності, серед яких – право спостерігати за виконанням рішень, вимагати звітності, оскаржувати процедурні порушення та ініціювати перегляд рішення у встановленому законом порядку.

Варто акцентувати, що запропонована структура відтворює стадії життєвого циклу публічного рішення та дає змогу встановити, на якому етапі участь була заблокована або перетворена на імітацію. Рішення, підготовлене без завчасного інформування, не виправляється самим фактом проведення слухань; консультація без оприлюднення звіту не завершує зворотний зв'язок; голосування без рівності можливостей руйнує легітимність результату.

Суб'єктний склад права на участь в управлінні державними справами потребує розмежування конституційного ядра та широкого кола партисипативних можливостей. Так, ст. 38 адресована громадянам України, проте право на звернення за ст. 40 належить усім, а Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування вимагає забезпечити кожному право прагнути визначати або впливати на здійснення повноважень місцевого органу влади [10]. Чинна редакція Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» оперує категорією жителів та передбачає загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання, участь у бюджетуванні, консультації, дорадчі органи й громадське оцінювання [7]. Виходячи з наведеного, громадянство визначає носія конституційного політичного права у вузькому значенні, але не може бути універсальною підставою для виключення інших осіб із процедур, що безпосередньо стосуються життя громади.

Юридичні властивості права на участь в управлінні державними справами розкривають його місце в конституційному статусі особи:

1) воно є фундаментальним політичним і суб'єктивним публічним правом, позаяк адресоване публічній владі та забезпечує участь у її формуванні та функціонуванні;

2) має комплексний характер, оскільки поєднує виборчі, референдні, службові, інформаційні, комунікативні та контрольні правомочності;

3) є інституційно-процедурним правом, оскільки його здійснення потребує законодавчо визначених органів, строків, способів і гарантій, однак відсутність процедури не усуває прямої дії конституційної норми;

4) досліджуваному праву властива індивідуально-колективна дуальність, котра передбачає, що носієм залишається конкретний громадянин, проте вибори, референдум, петиція чи слухання набувають юридичного результату через узгоджену участь множини осіб;

5) породжує негативні та позитивні обов'язки держави, позаяк влада повинна утримуватися від свавільного перешкоджання, але створити інституційну інфраструктуру, забезпечити доступність, безпеку, рівність, інформування, розгляд пропозицій і засоби захисту; зведення політичних прав до свободи від втручання не узгоджується з вимогою ефективної можливості участі, закріпленою у ст. 25 Пакту та Загальному коментарі № 25 [2; 3];

6) має підвищену конституційну стійкість. У Висновку № 1-в/1999 Конституційний Суд України кваліфікував передачу парламентського контролю непредставницькому органу як можливе звуження змісту та обсягу права за ст. 38, несумісне зі ст. 157 Конституції [4]; обмеження окремих способів здійснення допускаються лише на підставі закону, з легітимною метою, за критеріями об'єктивності, розумності, необхідності та домірності; навіть за надзвичайних обставин обмеження форми не може перетворюватися на невизначене усунення громадянина від усіх каналів впливу;

7) праву властива технологічна нейтральність, оскільки цифровий формат змінює канал участі, проте не послаблює вимог рівності, достовірної ідентифікації, прозорості та захисту персональних даних.

У рамках нашого дослідження також варто наголосити, що критерії ефективної участі повинні оцінювати не кількість проведених заходів, а юридичну якість зв'язку між внеском громадян і владним рішенням. До них належать: завчасність залучення, коли ключові альтернативи ще відкриті; доступність інформації; інклюзивність і недискримінаційність; визначеність предмета та очікуваного впливу; нейтральність організації; належний розгляд аргументів; оприлюднення мотивів прийняття або відхилення пропозицій; можливість перевірки дотримання процедури. Так, OECD акцентує на ясності впливу, підзвітності, прозорості, доступності та замкненні циклу зворотного зв'язку [13]. На місцевому рівні зазначені засади доповнює Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету Міністрів Ради Європи [14], а для референдних процедур – Переглянутий кодекс належної практики щодо референдумів Венеційської комісії [15].

Закон України «Про публічні консультації» концептуально наближує національну модель до цих критеріїв, визначає форми консультацій, права заінтересованих сторін, звіт про результати та наслідки порушення процедури [9]. Поряд із зазначеним його набрання чинності відкладене до спливу дванадцяти місяців після припинення або скасування воєнного стану. Указаний часовий розрив посилює потребу тлумачити чинні консультаційні механізми у світлі прямої дії ст. 38 Конституції, а майбутню імплементацію Закону спрямувати на реальний вплив.

Висновки. Право громадян на участь в управлінні державними справами є юридично забезпеченою можливістю громадянина особисто або спільно з іншими впливати на весь цикл публічно-владного рішення – від одержання інформації та постановки питання до ухвалення, виконання, контролю та коригування, а також вимагати рівної, доступної процедури, належного розгляду своєї позиції та мотивованого зворотного зв'язку. Структура цього права охоплює інформаційно-передумовні, ініціативні, дорадчо-деліберативні, вирішальні, представницькі та контрольно-коригувальні правомочності.

Основними юридичними властивостями права на участь в управлінні державними справами є фундаментальний політичний і суб'єктивно-публічний характер, комплексність, інституційно-процедурна природа, пряма дія, індивідуально-колективна дуальність, поєднання негативних і позитивних обов'язків держави та підвищена стійкість до звуження. Належна реалізація ст. 38 Конституції України вимагає оцінювання впливу, чи була участь своєчасною, поінформованою, рівною, доступною, здатною змінити рішення та завершеною обґрунтованою відповіддю органу влади.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 02.09.2026).

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.09.2026).

3. Human Rights Committee. General Comment No. 25: The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Article 25), CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, 12 July 1996. URL: https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1996/en/28176 (дата звернення: 02.09.2026).

4. Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статті 98 Конституції України від 25 березня 1999 р. № 1-в/99. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-v-1999.pdf (дата звернення: 02.09.2026).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України від 19 жовтня 2009 р. № 26-рп/2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09#Text (дата звернення: 02.09.2026).

6. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26 січня 2021 р. № 1135-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (дата звернення: 02.09.2026).

7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 02.09.2026).

8. Про звернення громадян : Закон України від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text (дата звернення: 02.09.2026).

9. Про публічні консультації : Закон України від 20 червня 2024 р. № 3841-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text (дата звернення: 02.09.2026).

10. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text (дата звернення: 02.09.2026).

11. Букач В. Політичні права і свободи людини і громадянина та їх закріплення в Конституції України. *Ehrlich's Journal*. 2025. Вип. 14. С. 5–10. DOI: https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-14.01

12. Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2004. 212 с. URL: https://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STR=X809(4УКР)32 (дата звернення: 02.09.2026).

13. OECD Guidelines for Citizen Participation Processes. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: https://doi.org/10.1787/f765caf6-en (дата звернення: 02.09.2026).

14. Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life, 21 March 2018. URL: https://rm.coe.int/16807954c3 (дата звернення: 02.09.2026).

15. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Revised Code of Good Practice on Referendums, CDL-AD(2022)015, 20 June 2022. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282022%29015-e (дата звернення: 02.09.2026).

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy* [Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

2. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16 hrudnia 1966 r. [International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

3. Human Rights Committee. (1996). *General Comment No. 25: The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Article 25)*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7. Retrieved from: https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1996/en/28176 (accessed September 2, 2026).

4. Vysnovok Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi pro vnesennia zmin do statti 98 Konstytutsii Ukrainy vid 25 bereznia 1999 r. № 1-v/99 [Opinion of the Constitutional Court of Ukraine in the case concerning amendments to Article 98 of the Constitution of Ukraine dated March 25, 1999, No. 1-v/99]. Retrieved from: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-v-1999.pdf (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyboriv Prezydenta Ukrainy vid 19 zhovtnia 2009 r. № 26-rp/2009 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case concerning amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the election of the President of Ukraine dated October 19, 2009, No. 26-rp/2009]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

6. Pro vseukrainskyi referendum: Zakon Ukrainy vid 26 sichnia 2021 r. № 1135-IX [On the All-Ukrainian Referendum: Law of Ukraine dated January 26, 2021, No. 1135-IX]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

7. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 r. № 280/97-VR [On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997, No. 280/97-VR]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

8. Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1996 r. № 393/96-VR [On Citizens' Appeals: Law of Ukraine dated October 2, 1996, No. 393/96-VR]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

9. Pro publichni konsultatsii: Zakon Ukrainy vid 20 chervnia 2024 r. № 3841-IX [On Public Consultations: Law of Ukraine dated June 20, 2024, No. 3841-IX]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

10. Dodatkovyi protokol do Yevropeiskoi khartii mistsevoho samovriaduvannia pro pravo uchasti u spravakh mistsevoho orhanu vlady vid 16 lystopada 2009 r. [Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the Right to Participate in the Affairs of a Local Authority dated November 16, 2009]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

11. Bukach, V. (2025). Politychni prava i svobody liudyny i hromadianyna ta yikh zakriplennia v Konstytutsii Ukrainy [Political rights and freedoms of a person and citizen and their enshrinement in the Constitution of Ukraine]. *Ehrlich's Journal*, 14, 5–10. https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-14.01 [in Ukrainian].

12. Chub, O. O. (2004). *Konstytutsiine pravo hromadian Ukrainy na uchast v upravlinni derzhavnymy spravamy: Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02* [The constitutional right of Ukrainian citizens to participate in the administration of state affairs: PhD thesis in law, speciality 12.00.02]. Kharkiv. Retrieved from: https://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STR=X809%284УКР%2932 (accessed September 2, 2026). [in Ukrainian].

13. OECD. (2022). *OECD Guidelines for Citizen Participation Processes*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/f765caf6-en (accessed September 2, 2026).

14. Committee of Ministers of the Council of Europe. (2018). *Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life*. March 21, 2018. Retrieved from: https://rm.coe.int/16807954c3 (accessed September 2, 2026).

15. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2022). *Revised Code of Good Practice on Referendums*. CDL-AD(2022)015, June 20, 2022. Retrieved from: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282022%29015-e (accessed September 2, 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 10.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА ЗДОРОВ'Я

УДК 347.122:347.13/17
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.16

ДЕНИС ЩАМБУРА
доктор філософії у галузі права
ORCID: 0009-0002-2670-2011

Анотація. У статті представлено комплексний теоретико-правовий та приватно-правовий аналіз динамічних трансформаційних процесів, які відбуваються у сфері охорони здоров'я України в сучасних умовах суспільно-політичних змін та воєнного стану.

Концептуалізовано сутність сучасного медичного права як інтегративного утворення, де публічно-правові гарантії держави щільно перетинаються з гнучкими інструментами цивілістичного регулювання. Досліджено еволюцію правових категорій, зокрема перехід від суто адміністративного поняття «медична допомога» до цивільно-правової категорії «медична послуга» як самостійного об'єкта цивільних прав, що зумовило кардинальну зміну статусу учасників цих відносин.

Особливу увагу приділено аналізу ст. 49 Конституції України та Програми медичних гарантій, які виступають ключовими елементами забезпечення конституційного права громадян на охорону здоров'я. Поряд із цим розкрито правову природу, межі та захисну функцію допустимих обмежень особистих прав в інтересах громадського здоров'я.

Окреслено ключові приватно-правові деструктивні чинники, які на практиці перешкоджають повноцінній реалізації прав пацієнтів: інфраструктурний розрив, медична бідність, дефіцит фінансування та кадрове незабезпечення. У контексті паритету відповідальності сторін обґрунтовано, що належна цивільно-правова відповідальність має покладатися не лише на лікаря за неналежне виконання професійних обов'язків, а й на пацієнта у разі його недобросовісної поведінки (ігнорування рекомендацій, приховування анамнезу).

Окремим вектором дослідження визначено цивільно-правові аспекти прав людини четвертого покоління (біомедичні інновації). Критично проаналізовано виклики тотальної цифровізації медичного простору (електронна система eHealth). Виокремлено та систематизовано суттєві недоліки цивільно-правового захисту особистих немайнових прав на використання зображення людини та збереження конфіденційності у сфері охорони здоров'я. Наголошено на правових прогалинах у процедурі отримання інформованої згоди пацієнта та ризиках неконтрольованого поширення візуальних даних у мережевому середовищі. Обґрунтовано безальтернативну вимогу щодо повного знеособлення (анонімізації) зображень пацієнтів у телемедицині та навчальному процесі.

У площині вдосконалення нормативно-правової бази доведено необхідність модернізації Книги другої Цивільного кодексу України, зокрема доповнення ст. 286 поняттям «генетична та цифрова таємниці» як специфічних об'єктів захисту, а також уточнення ст. 284 щодо закріплення права на «людське втручання» (human-in-the-loop) під час використання штучного інтелекту в медицині.

Ключові слова: цивільне право; цивільне законодавство; цивільні правовідносини; права людини; особисті немайнові права; фізичні особи; право на здоров'я; здоров'я; захист прав людини; захист цивільних прав.

THE TRANSFORMATION OF LEGAL RELATIONS IN THE EXERCISE AND PROTECTION OF THE HUMAN RIGHT TO HEALTH

UDC 347.122:347.13/17
DOI https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-18.16

DENYS SHCHAMBURA
Doctor of Philosophy in Law
ORCID: 0009-0002-2670-2011

Abstract. This article provides a comprehensive theoretical-legal and private-law analysis of the dynamic transformational processes taking place in Ukraine's healthcare sector amid the current socio-political changes and martial law.

The essence of modern medical law is conceptualized as an integrative construct in which the state's public-law guarantees are closely intertwined with flexible instruments of civil law regulation.

The paper examines the evolution of legal categories, in particular the transition from the purely administrative concept of «medical care» to the civil law category of «medical service» as an independent object of civil rights, which led to a fundamental change in the status of the parties to these relations.

Particular attention is paid to the analysis of Article 49 of the Constitution of Ukraine and the Program of Medical Guarantees, which serve as key elements in ensuring citizens' constitutional right to health care. In addition, it is examined the legal nature, limits, and protective function of permissible restrictions on individual rights in the interest of public health.

The study identifies key destructive factors under private law that, in practice, hinder the full exercise of patients' rights: an infrastructure gap, medical poverty, a funding shortage, and a shortage of personnel. In the context of equal liability of the parties, it is argued that appropriate civil liability should rest not only on the physician for improper performance of professional duties but also on the patient in the event of their bad-faith conduct (ignoring recommendations, concealing medical history).

A separate area of research focuses on the civil law aspects of fourth-generation human rights (biomedical innovations). The challenges posed by the comprehensive digitization of the healthcare sector (the eHealth system) are critically analyzed. Significant shortcomings in the civil-law protection of personal non-property rights regarding the use of a patient image and the preservation of confidentiality in the healthcare sector were identified and systematized. The paper highlights legal gaps in the procedure for obtaining informed consent from patients and the risks of uncontrolled dissemination of visual data in the online environment. It justifies the non-negotiable requirement for the complete depersonalization (anonymization) of patient images in telemedicine and the educational process.

In terms of improving the regulatory framework, there is the need to modernize Book Two of the Civil Code of Ukraine, specifically by adding the concept of «genetic and digital privacy» to Article 286 as specific objects of protection, as well as by clarifying Article 284 to enshrine the right to «human-in-the-loop» when using artificial intelligence in medicine.

Key words: civil law; civil legislation; civil legal relations; human rights; personal non-property rights; individuals; right to health; health; protection of human rights; protection of civil rights.

Постановка проблеми. Функціонування людської спільноти неможливе без дієвих регуляторів поведінки, що забезпечують стабільну життєдіяльність у всіх суспільних сферах, серед яких сфера охорони здоров'я є тим середовищем, де соціальна політика держави безпосередньо реалізується через норми права задля забезпечення добробуту та безпеки громадян. Охорона здоров'я є фундаментальним інститутом, де державні інтереси тісно перетинаються з базовими, невідчужуваними правами кожної особи. Проте цей інститут постійно еволюціонує, й у цифрову епоху право на здоров'я перестає сприйматися виключно як стан фізичного благополуччя, набуваючи ознак складного інформаційно-правового об'єкта. Процес трансформації медичних правовідносин в Україні має глибокі історичні та соціально-економічні передумови, розпочавшись ще з моменту проголошення незалежності країни та супроводжуючись тривалим, системним відходом від застарілих радянських командно-адміністративних моделей.

Особливого значення набуває теоретико-правове осмислення цих трансформацій у контексті сучасного процесу рекодифікації цивільного законодавства України, де система особистих немайнових

прав, зокрема права на здоров'я та медичну інформацію, потребує суттєвого доктринального оновлення відповідно до європейських стандартів. Методологічна основа такого дослідження має міждисциплінарний характер і ґрунтується на порівняльно-правовому, системному, семіотико-герменевтичному, антропологічному та синергетичному підходах, які дають змогу поєднати філософсько-правові, медичні та нормативні компоненти.

У сучасних умовах надзвичайно складного політико-економічного і воєнного дискурсу в Україні чинні правові гарантії забезпечення охорони здоров'я потребують суттєвого та невідкладного вдосконалення. Повномасштабна агресія критично вплинула на вітчизняну медичну систему, гостро окресливши слабкі ланки, застарілі підходи та правові прогалини, що потребують негайного реформування та нормативного коригування. В екстрених умовах воєнного стану та масових переміщень населення телемедицина, мобільні сервіси та розподілені системи електронного обліку пацієнтів виступають головними гарантами безперервності лікування, що узгоджується з підходами європейського суду з прав людини. Динамічні трансформаційні процеси сьогодення охоплюють як публічно-правову площину – через модернізацію системи державних гарантій та встановлення виправданих обмежень в інтересах громадського здоров'я, так і приватно-правовий сектор, де на зміну традиційному забезпеченню медичною допомогою приходить цивілістична категорія медичної послуги.

Особливої актуальності у цьому контексті набувають посилення приватноправових механізмів, масштабна цифровізація медичного простору, впровадження новітніх технологій, а також необхідність надійного захисту чутливих персональних даних пацієнтів. Традиційне розуміння здоров'я (біоцентричний підхід) поступається місцем явищу, яке в західній доктрині отримало назву «datafication of the body» (датафікація тіла), коли фізичне благополуччя нерозривно пов'язується зі створенням «цифрового двійника здоров'я» (digital health twin). Стрімка інтеграція інформаційних інновацій, з одного боку, значно спрощує та прискорює доступ до лікування, а з іншого – актуалізує безпрецедентні ризики для приватності громадян. Підтримання цифрової недоторканності вимагає безумовної адаптації до правових стандартів Європейського Союзу, зокрема загального регламенту про захист даних та «пакета захисту даних», що базуються на принципах цільового обмеження, мінімізації даних та цілісності. Це вимагає розроблення нових, адаптованих до викликів сьогодення цивільно-правових механізмів захисту особистих немайнових прав, зокрема права на використання зображення особи та безкомпромісного збереження медичної таємниці.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в умовах стрімкої цифровізації суспільних відносин класичні інститути медичного права переживають глибинну трансформацію. Право на здоров'я перестає сприйматися виключно як біоцентричний стан фізичного благополуччя організму, набуваючи ознак складного інформаційно-правового об'єкта та побудови «цифрового двійника здоров'я» (digital health twin). Це вимагає переосмислення механізмів цивільно-правового захисту особистих немайнових прав з урахуванням концепції «датафікації тіла» та викликів кібербезпеки.

Звертаючи увагу на інституційні аспекти, слід зазначити, що адміністрування та обробка даних у межах електронної системи охорони здоров'я (e-Health) формують багаторівневий комплекс інформаційних правовідносин, де взаємодіють пацієнти, медичні заклади, технічні оператори та державні органи в особі МОЗ та НСЗУ. У цьому контексті національне законодавство потребує гармонізації з європейськими стандартами, зокрема з Регламентом Європейського Союзу (далі – ЄС) 2016/679 (GDPR) та положеннями Європейського простору даних про здоров'я (EHDS). Особливої гостроти проблематика набуває в умовах використання алгоритмів штучного інтелекту та систем машинного навчання в діагностиці, що створює проблему «чорної скриньки» та дестабілізує класичну модель деліктної відповідальності за заподіяну шкоду здоров'ю (ст. 1166 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)), вимагаючи новітніх доктринальних підходів у межах рекодифікації цивільного законодавства України.

Метою статті є комплексний аналіз трансформації механізмів здійснення та захисту права людини на здоров'я, а також виокремлення основних проблем і недоліків нормативно-правового регулювання крізь призму гарантій, функціональної ролі суб'єктів інформаційних правовідносин, допустимих обмежень та приватноправових інструментів захисту.

Ступінь наукового розроблення. Дослідженням теоретико-методологічних та практичних аспектів реалізації, трансформації та захисту прав фізичних осіб у сфері охорони здоров'я присвятили

свої праці такі вітчизняні вчені: С. Б. Булеца, А. О. Дутко, В. С. Дяченко, О. С. Котуха, Р. А. Майданик, М. В. Менджул, І. Я. Сенюта, Р. О. Стефанчук, А. І. Тарасюк, Є. О. Харитнов та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України, охорона життя і здоров'я є об'єктом захисту, а держава виступає її гарантом. Стаття 49 Основного Закону закріплює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а в державних і комунальних закладах допомога надається безоплатно [1]. Визнання здоров'я найвищою соціально значущою цінністю означає, що держава бере на себе зобов'язання запобігати втручанню третіх сторін у сферу здоров'я людини. Недотримання цих гарантій призводить до прямих порушень прав: як свідчить практика, пацієнтів із психічними розладами нерідко госпіталізують без дотримання чітких процедур, прив'язують до ліжок, утримують на карантині без нагальної потреби або ж медичні заклади відмовляють у допомозі через неплатоспроможність громадян.

Суттєвим кроком у забезпеченні цих прав є Програма медичних гарантій, яка охоплює різні пакети медичних послуг (від екстреної до паліативної допомоги та лікування безпліддя). Її головними принципами є універсальність та екстериторіальність, що дає змогу отримувати послуги незалежно від місця реєстрації чи соціального статусу [2]. Наприклад, на 2025 р. програма складається із 44 пакетів медичних послуг, які оплачує Національна служба здоров'я України (НСЗУ) напряму лікарням, покриваючи навіть такі специфічні напрями, як безоплатне зубопротезування й лікування для захисників та захисниць.

Водночас виникає проблема допустимих обмежень. Будь-які правові обмеження у сфері охорони здоров'я, що встановлені законом, реалізують захисну функцію права. Як засвідчив досвід пандемії COVID-19, держава може запроваджувати конституційні обмеження прав задля громадської безпеки, що іноді сприймається як дискримінація певних верств населення. Обмеження можуть мати характер спонукання до дії (наприклад, обов'язкова вакцинація) або заборони (наприклад, законодавчі заборони у США щодо гендерно орієнтованих процедур для неповнолітніх) [3].

В останні десятиліття спостерігається активний розвиток договірних відносин у сфері охорони здоров'я, де на зміну виключно публічному поняттю «медична допомога» приходить цивілістична категорія «медична послуга». Медична послуга є самостійним об'єктом цивільних прав. Цей перехід зумовив виділення системи договірних зв'язків, класифікація яких охоплює договори про репродуктивні права, надання хірургічних (зокрема, пластичних) послуг та добровільне медичне страхування.

Формування подальшої моделі розвитку медичних правовідносин, заснованої на приватноправових засадах, стикається з низкою викликів, серед яких:

– медична бідність та інфраструктурна недоступність медичних закладів;
– брак обладнання та незадовільний стан кадрового забезпечення, особливо в медичних закладах комунальної і державної форм власності;
– неефективний розподіл коштів між первинною і вторинною ланками медичної допомоги на користь останньої, що знижує доступ до первинної медичної допомоги для широких верств населення;
– висока вартість медичних послуг і ліків та велика різниця у доступі до них між містом і селом;
– недостатня кількість аптек та аптечних пунктів у межах державної програми «Доступні ліки»;
– хронічне недофінансування програм, спрямованих на ранню діагностику та лікування соціально небезпечних хвороб.

Окремим аспектом приватно-правового регулювання є відповідальність. З одного боку, суб'єкти мають можливість застосовувати заходи державного примусу у разі неналежного виконання обов'язків лікарем. З іншого боку, ефективність лікування залежить і від пацієнта: якщо він порушує рекомендації лікаря, не дотримується режиму, не з'являється на повторний огляд або приховує наявність певних захворювань, така поведінка розцінюється як недобросовісна та винна і може бути підставою для звільнення виконавця від цивільно-правової відповідальності.

Абсолютно новим викликом для цивілістики є упровадження алгоритмів машинного навчання (штучного інтелекту). Здоров'я особи тепер залежить від рішень небіологічного суб'єкта, що створює проблему «чорної скриньки» та дестабілізує класичну модель деліктної відповідальності (глава 82 ЦК України), адже навіть розробник не завжди може пояснити логіку алгоритму. За відсутності спеціального закону суди змушені застосовувати ст. 1187 ЦК України (джерело підвищеної небезпеки), однак суб'єктом відповідальності перед пацієнтом залишається саме медичний заклад.

Сьогодні активно розвиваються дослідження прав людини четвертого покоління (штучне запліднення, трансплантація органів, евтаназія, клонування, зміна статі), які виникли внаслідок розвитку біології та медицини. Синергетичний, антропологічний та порівняльно-правовий підходи дають змогу поєднати медичні та нормативно-правові компоненти для збалансованого врегулювання цих новітніх суспільних відносин [4].

Цифровізація виступає сучасною гарантією забезпечення права на здоров'я, оскільки вона покликана забезпечити прозорість витрат та підвищити зручність для кожного пацієнта. Як зазначають науковці, розвиток системи e-Health в Україні відбувався у три етапи: пілотний (2016–2018 рр.) – створення технічного ядра, інституційний (2018–2020 рр.), коли функції адміністрування перейшли до ДП «Електронне здоров'я», та системний (із 2020 р.), що характеризується повною інтеграцією електронних медичних записів. Яскравим прикладом цього є активне запровадження персональних кабінетів пацієнтів у межах функціонування єдиної системи e-Health, зокрема через інформаційну систему Helsi або державний застосунок «Дія» [5]. Завдяки цим цифровим інструментам особа отримує можливість повністю самостійно управляти своїми деклараціями з лікарями, оперативно переглядати виписані електронні рецепти та мати постійний доступ до результатів медичних аналізів. Однак у цих інформаційних правовідносинах діє багаторівневий склад суб'єктів. Їх можна класифікувати за функціональною роллю на авторів інформації, користувачів, зберігачів та поширювачів. Первинним суб'єктом завжди є фізична особа (пацієнт), а батьки чи опікуни виступають деривативними суб'єктами. Міністерство охорони здоров'я (МОЗ України) та НСЗУ виконують стратегічну роль: НСЗУ є власником центральної бази даних та адмініструє реєстри, а МОЗ розробляє нормативну базу. Такий підхід зберігає певний дисонанс: в Україні держава є фактичним власником реєстрів, тоді як в Естонії (через систему ksi blockchain) кожен громадянин є первинним та абсолютним володільцем своєї цифрової ідентичності.

Водночас інтенсифікація використання інформаційних та інноваційних технологій у медицині (включно зі штучним інтелектом та цифровою терапією) створює серйозні виклики та ризики для особистих немайнових прав громадян, які, за твердженням дослідниць С. Б. Булеци та М. В. Менджул, потребують суттєво посиленого захисту з позицій гарантування цифрової безпеки [6, с. 110–114]. Зокрема, одним із найбільш уразливих складників цифрового здоров'я є генетичний код особи, і його несанкціоноване використання (наприклад, страховими компаніями для «генетичної дискримінації») повинно розглядатися як брутальне порушення права на приватність та здоров'я. Процеси фото- та відеофіксації у закладах охорони здоров'я безпосередньо пов'язані з обробкою та збереженням надзвичайно чутливої інформації, що відображає фізіологічний та емоційний стан конкретної особи. Сьогодні науковці виокремлюють чотири ключові недоліки в механізмі цивільно-правового захисту цих прав:

1. Відсутність спеціалізованого законодавства: на практиці досі застосовуються виключно загальні норми Конституції України (зазначені, зокрема, у ст. 32 щодо неприпустимості свавільного втручання в особисте життя) та Цивільного кодексу України, які взагалі не здатні врахувати специфіку візуальної фіксації безпосередньо у медичній сфері.

2. Проблеми інформованої згоди: існує значна правова невизначеність щодо процедур та порядку отримання інформованої згоди пацієнта на проведення фотографування чи відеозапису. Важливо підкреслити, що інформована згода є фундаментальним превентивним засобом захисту автономії пацієнта і покликана суттєво зменшити ризики виникнення подальших конфліктів.

3. Технологічні виклики сучасного цифрового простору: масове та неконтрольоване використання фотографій у глобальному мережевому середовищі (особливо через соціальні медіа) критично ускладнює будь-який подальший контроль за поширенням та використанням цих персональних даних. Окрім того, українська система стикається з ризиками витоку медичних даних та збоїв у роботі медичних інформаційних систем унаслідок кібератак.

4. Недостатність традиційних форм захисту: класичні судова та адміністративна форми захисту виявляються абсолютно неефективними та недостатніми в умовах цифрового середовища. Саме тому виникає гостра потреба в упровадженні нових, більш дієвих нормативних механізмів, як-от анулювання ліцензії закладу охорони здоров'я за систематичні порушення прав пацієнтів.

Отже, ефективний і комплексний підхід до надійного захисту медичної інформації та зображень пацієнтів вимагає обов'язкової синергії чинних правових норм, суворих етичних принципів лікарської діяльності та сучасних технологічних рішень. Зокрема, для подолання кіберризиків необхідним

є запровадження систем управління інформаційною безпекою (ISMS) у медичних закладах, сертифікованих за міжнародним стандартом ISO/IEC 27001. Зокрема, у разі використання будь-яких зображень для телемедичних або освітніх цілей обов'язковою нормативною вимогою має стати їх повне знеособлення. Для формування надійного правового базису захисту всіх учасників медичних відносин А. О. Дутко обґрунтовує потребу розроблення та невідкладного ухвалення спеціального закону «Про захист прав пацієнтів». На його думку, це є невідкладним завданням, оскільки відповідний законодавчий акт має стати правовим базисом для комплексного захисту прав, який би відповідав сучасним реаліям і охопив основні питання правового регулювання відносин між медичними закладами, лікарями та пацієнтами щодо забезпечення медичної допомоги, механізм правового захисту як пацієнтів і лікарів. Цей закон має передбачити способи захисту прав пацієнтів, а саме розкриття кожного способу захисту окремо; передбачити детальні можливості реалізації [7, с. 50, 53–54].

Висновки. Проведений комплексний аналіз трансформації правовідносин у сфері здійснення та захисту прав фізичних осіб на здоров'я дає змогу зробити висновок, що сучасний етап розвитку медичного права в Україні вимагає рішучого переходу від фрагментарного нормативного регулювання до побудови цілісної, збалансованої та концептуально нової правової моделі.

Незважаючи на фундаментальні конституційні гарантії, закріплені у ст. 49 Конституції України, та прогресивне впровадження Програми медичних гарантій, реальний стан забезпечення прав громадян суттєво гальмується хронічним недофінансуванням галузі, вираженою медичною бідністю населення, суттєвим кадровим дефіцитом та інфраструктурним розривом у доступності якісної допомоги між містом і селом. Для подолання цих деструктивних чинників держава має забезпечити фінансування системи охорони здоров'я на законодавчо визначеному рівні – не нижче 5% від обсягу внутрішнього валового продукту (ВВП) країни.

У площині приватноправового регулювання відбулося остаточне утвердження «медичної послуги» як самостійного об'єкта цивільних прав, що зумовило ускладнення системи договірних зв'язків та класифікації медичних угод. Проте ефективність цієї моделі напряму залежить від паритету відповідальності сторін: правова система повинна не лише гарантувати пацієнту інструменти державного примусу проти лікарських помилок, а й чітко кваліфікувати недобросовісну поведінку пацієнта (порушення режиму, приховування анамнезу) як легітимну підставу для повного звільнення медичного закладу від цивільно-правової відповідальності.

Окрім цього, стрімкий розвиток біомедицини вимагає негайного залучення синергетичного, антропологічного та порівняльно-правового інструментарію для оперативного законодавчого врегулювання прав людини четвертого покоління. Особливого реформування потребує сфера цифрової трансформації медицини. Паралельно з беззаперечними благами та зручностями, які надає пацієнтам система e-Health, вона актуалізувала безпрецедентні загрози для цифрової безпеки особи. Традиційні цивільно-правові інструменти виявилися неспроможними захистити пацієнтів від свавільної фото- та відеофіксації у медичних закладах та подальшого поширення цих конфіденційних даних у мережевому середовищі.

Підсумовуючи результати дослідження, обґрунтовано висновок, що в умовах цифрової трансформації право на здоров'я вимагає переходу від статичного захисту фізичної цілісності до динамічного захисту біоцифрового існування людини та її інформаційної автономії. Цивільне право України має імплементувати німецьку концепцію «інформаційного самовизначення» (informationelle selbstbestimmung) та естонську модель технологічного підтвердження цілісності даних (ksi blockchain), надаючи особі статус первинного володільця своєї цифрової ідентичності.

Із метою розв'язання окреслених проблем та створення безпечного правового простору вдалими пропозиціями вважаємо впровадження таких системних кроків:

Розробити та ухвалити спеціальний Закон України «Про захист прав пацієнтів», який виступить консолідованим правовим базисом для детального врегулювання статусу, прав та обов'язків усіх учасників медичних правовідносин, та «Про електронну систему охорони здоров'я», що систематизують структуру, повноваження органів адміністрування та механізми відповідальності за порушення в e-Health.

Для адаптації до вимог Регламенту ЄС (GDPR) створити інститут уповноваженого з питань захисту персональних даних, підзвітного Верховній Раді України, для незалежного нагляду та контролю в інформаційній сфері.

У межах рекодифікації цивільного законодавства доповнити ст. 286 ЦК України поняттям генетичної та цифрової таємниці, а ст. 284 – правом на «людське втручання» (human-in-the-loop) у разі використання штучного інтелекту під час діагностики.

На законодавчому рівні чітко регламентувати диференційовану процедуру отримання інформованої згоди на здійснення фото- та відеозйомки в закладах охорони здоров'я, визначивши суворі вимоги до обов'язкового знеособлення (анонімізації) таких візуальних матеріалів у разі їх використання в телемедицині чи освіті.

Запровадити радикальні заходи юридичного впливу за порушення приватності пацієнтів, закріпивши можливість застосування такої безкомпромісної санкції, як анулювання ліцензії на здійснення медичної практики для тих закладів охорони здоров'я, які допускають систематичне ігнорування вимог конфіденційності.

Забезпечити євроінтеграційний розвиток шляхом приєднання України до Європейського простору даних про здоров'я (EHDS), що дасть змогу інтегрувати національну систему з європейськими цифровими платформами.

Отже, лише за умови формування такої комплексної архітектури, де публічно-правові гарантії держави підкріплюються гнучкими, дієвими та технологічно адаптованими інструментами цивільно-правового захисту, стане можливим реальне забезпечення здоров'я людини як найвищої соціальної цінності.

У площині вдосконалення нормативно-правової бази доведено необхідність модернізації Книги другої Цивільного кодексу України, зокрема доповнення ст. 286 поняттям «генетична та цифрова таємниці» як специфічних об'єктів захисту, а також уточнення ст. 284 щодо закріплення права на «людське втручання» (human-in-the-loop) під час використання штучного інтелекту в медицині.

Для забезпечення надійного інституційного контролю існує потреба у створенні незалежного органу – інституту уповноваженого з питань захисту персональних даних, підзвітного Верховній Раді України, а також імплементації міжнародних стандартів кібербезпеки ISO/IEC 27001 у систему закладів охорони здоров'я для запобігання витокам медичних даних та кібератакам.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Безоплатні послуги в Програмі медичних гарантій 2026. *Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: https://nszu.gov.ua/gromadianam/bezoplatni-poslugi-v-programi-medicnix-garantii-20-1

3. Охорона здоров'я у Сполучених Штатах. *SettleIn*. 2024. 29 жовтня. URL: https://www.settleinus.org/uk/life-us/health/healthcare-us

4. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики : монографія. Львів : Медицина і право, 2018. 640 с. URL: https://www.academia.edu

5. Кабінет пацієнта: що це таке та три прості кроки, щоб почати користуватися. URL: https://helsi.me/blog/kabinet-patsiyenta-3-prosti-kroky

6. Булеца С. Б., Менджул М. В., Паніна Ю. С. Правова природа та зміст прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. Вип. 55. Т. 1. С. 110–114. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/49dad0b4-dbe4-471e-96ce-631d4793b164/download

7. Дутко А. О. Особисті немайнові права пацієнта – види, способи та форми захисту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 50–55. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4997

8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування телемедицини : Закон України від 09.08.2023 № 3301-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3301-20#Text

10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15

11. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 27.06.2003 № 1645-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine (1996). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, (30), Article 141. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text [in Ukrainian].

2. Single web-portal of executive authorities of Ukraine. (2026). *Free services in the Medical Guarantees Program 2026*. Retrieved from: https://nszu.gov.ua/gromadianam/bezoplatni-poslugi-v-programi-medicnix-garantii-20-1 [in Ukrainian].

3. SettleIn. (2024, October 29). *Healthcare in the United States*. Retrieved from: https://www.settleinus.org/uk/life-us/health/healthcare-us [in Ukrainian].

4. Seniuta, I. (2018). *Civil-legal regulation of relations in the sphere of medical care provision: Questions of theory and practice* [Monograph]. Publishing house of LOBF «Medicine and Law». Retrieved from: https://www.academia.edu [in Ukrainian].

5. Patient's cabinet: What it is and three simple steps to start using. (n.d.). Retrieved from: https://helsi.me/blog/kabinet-patsiyenta-3-prosti-kroky [in Ukrainian].

6. Buletsa, S. B., Mendzhul, M. V., & Panina, Y. S. (2019). Legal nature and content of human rights of the fourth generation in the sphere of healthcare. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, *1*(55), 110–114. Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/49dad0b4-dbe4-471e-96ce-631d4793b164/download [in Ukrainian].

7. Dutko, A. O. (2022). Personal non-property rights of a patient – types, methods and forms of protection. *Analytical-ComparativeJurisprudence*, (3), 50–55. Retrieved from: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4997 [in Ukrainian].

8. Fundamentals of the legislation of Ukraine on healthcare. Law of Ukraine No. 2801-XII. (1992). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text [in Ukrainian].

9. On introducing amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the functioning of telemedicine. Law of Ukraine No. 3301-IX. (2023). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3301-20#Text [in Ukrainian].

10. Civil Code of Ukraine. Law of Ukraine No. 435-IV. (2003). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine,* (40–44), Article 356. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15 [in Ukrainian].

11. On protection of the population from infectious diseases. Law of Ukraine No. 1645-III. (2003). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ПОЛІТИКА РЕЦЕНЗУВАННЯ

Процес рецензування

«Ерліхівський журнал» публікує лише ті матеріали, що успішно пройшли процедуру рецензування. Усі матеріали, які надходять до редакції «Ерліхівського журналу», проходять «подвійне ‘сліпе’ рецензування». Воно здійснюється двома незалежними рецензентами, котрі діють окремо, не знають про оцінки один одного. Імена рецензентів та авторів приховані один від одного.

Матеріал, що надсилається на розгляд «Ерліхівського журналу», перш за все має відповідати тематичним та технічним вимогам. Якщо матеріал не відповідає вимогам журналу, він одразу повертається автору для виправлення. Рецензування та публікація рукописів є настільки оперативною, наскільки це можливо. Як правило, рецензентам пропонується надати відповідь до 2 тижнів.

Рецензування передбачає співпрацю з експертами в конкретній (вузькій) галузі, які є кваліфікованими і здатні забезпечувати об'єктивний розгляд.

Остаточне рішення щодо публікації приймає редакційна колегія та головний редактор, зокрема.

На підставі рішення, котре приймається із врахуванням отриманих рецензій, авторам надсилається лист електронною поштою, який містить загальну оцінку статті і остаточне рішення щодо прийняття до публікації чи відхилення рукопису.

Інструкція для рецензентів

Оцінювання включає два етапи: попередній огляд та детальний огляд.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів – є ключовими аспектами, які повинні бути відзначені в рецензії (форма рецензії додається).

Попередній огляд дає можливість рецензенту дослідити загальну цінність матеріалу і повинен містити відповіді на питання:

- Чи є актуальною наукова проблема, обрана автором?
- Чи чітко сформульовано мету та завдання дослідження?
- Чи відповідає стиль і логіка викладу тексту науковій природі матеріалу?
- Чи містяться посилання на актуальну літературу з обраної проблеми?

Детальний огляд ґрунтується на розгорнутому дослідженні рукопису і включає наступні питання:

- Чи має місце особистий внесок автора у вирішення поставленої проблеми?
- Чи використовуються в дослідженні новаторський та творчий підходи?
- Чи чітко представлено отримані результати?
- Чи містяться в роботі значимі результати?
- Чи мають отримані результати теоретичне значення?
- Чи мають отримані результати прикладне значення?
- Чи можна вважати рукопис цінним внеском для галузі?

Рецензенту також пропонується надати коментарі щодо рукопису із зазначенням обов’язкових та рекомендованих змін.

І, насамкінець, рецензент підводить *підсумок* щодо рецензованої роботи:

1) рекомендувати рукопис до друку;
2) рекомендувати рукопис до друку після відповідних виправлень та вдосконалень;
3) відхилити рукопис.

Політика рецензування «Ерліхівського журналу» покликана забезпечувати найвищі стандарти опублікування рукописів. Добір рецензентів проводиться із врахуванням їх спеціальних знань та наукового досвіду.

THE REVIEW POLICY

Review Process

«Ehrlich's Journal» publishes only those materials that have successfully passed the review process. All materials submitted to the «Ehrlich's Journal» are double-blind reviewed. It is carried out by two independent reviewers who operate separately and don't know about each other assessments. The names of the reviewers and authors are hidden from each other.

The material sent to the «Ehrlich's Journal» primarily should correspond to the thematic and technical requirements. If the material does not correspond to requirements of the Journal, it is being immediately returned to the author to make corrections. Reviewing and publishing of manuscripts are as prompt as possible. Reviewers are proposed to give an answer within 2 weeks.

Reviewing involves collaboration with experts in specific (narrow) field, who are qualified and able to provide an objective review.

The final decision on paper is made by the Editorial Board and Editor-in-Chief.

On the basis of the decision, which was adopted with taking into account the received reviews, the authors are sent an email, containing an overall assessment of the manuscript and the final decision in relation to an acceptance to the publication or rejection of the manuscript.

Instructions for Reviewers

Evaluation involves two stages: a preliminary overview and a detailed review.

Validity and authenticity of the results – are key aspects that should be noted in the review (The Review Form added).

Preliminary review of the manuscript gives an opportunity to the reviewer to investigate the overall value of the material and should contain the answer to the questions:

- Is the scientific issue, chosen by the author, relevant?
- Are the purpose and objective of the research properly formulated?
- Do the style and the logics of rendering correlate with the scientific nature of the material?
- Are the references to the relevant literature on the issue, present?

Detailed review of the manuscript based on an expanded study of the manuscript and includes the following items:

- Does the author personally contribute to solving the designated issue?
- Are the innovative and creative approaches being used in the research?
- Are the achieved results clearly presented?
- Does the work include significant results?
- Do the achieved results have a theoretical value?
- Do the achieved results have a practical value?
- Can the manuscript be considered as a valuable contribution to the sphere?

The reviewer is also suggested to present comments to the paper and to suggest mandatory andrecommended amendments.

Finally, the reviewer is asked to present the conclusion:

1. Recommend the manuscript to be published.
2. Recommend the manuscript to be published after appropriate amendments and improvements.
3. Reject manuscript.

НОТАТКИ